

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

משרד

המספחים

474

9

זכויות אדם -

איראן

4.8.92

30.12.93

תיק מס'

מחלקה

474-8

474

שם תיק: לשכת השרים דוד ליבאי ודן מרידור - זכויות האדם ארגונים

מזהה פיוז
גל-7/15404

מזהה פריט: 000rbu4

תאריך הדפסה 03/07/2018

כתובת: 2-113-1-8-9

נשיאים:

פרופ' הנס קלינגהופר ז"ל
1982 - 1976
השופט חיים כהן
1988 - 1982
השופט שמעון אגרנט ז"ל
1992 - 1988

סגני נשיא:

עו"ד חיים צדוק
השופט (לשעבר) עלי נתן

ט"ז בטבת תשנ"ד
30 בדצמבר 1993
משטרה/34 ש/0959

לכבוד
גב' רחל סוכר
המשנה לפרקליט המדינה
משרד המשפטים
רח' צלאח א-דין 29
ירושלים

גב' סוכר הנכבדה,

הנדון: תלונת מר רבחי רבאח שוקייר
סימוכין: מכתבה של עו"ד תמר פלג-שריק ע/93111 מיום 18.5.93
מכתב מס' 33 מיום 20.9.93
מכתבה של עו"ד תמר פלג-שריק ע/93211 מיום 28.9.93
מכתב מס' 10, 11, 33 מיום 22.12.93 (צ"ל 22.12.93)

אני פונה אליך בהמשך להתכתבות בינד לבין עו"ד תמר פלג-שריק בענין תלונתו של מר רבחי רבאח שוקייר. התלונה התייחסה להתנהגות של חוקרי השב"כ כלפיו במתקן החקירות בטול-כרם.

בתצהירו של מר שוקייר, שתרגומו הובא במכתב מיום 18.5.93 וצילומו צורף למכתב מיום 28.9.93, הועלתה תלונה בדבר מכות שהוכה, לדבריו, בראשו, בגבו, ברגליו ובאשכיו, חניקתו באמצעות שק שהושם על ראשו, מניעת שינה במשך כל ימות השבוע, למעט ימי ששי ושבת, קשירתו בתנחות מכאיבות לפרקי זמן ממושכים, ועוד.

עו"ד פלג-שריק פנתה ליועץ המשפטי לממשלה (דאז) בבקשה להורות על חקירת תלונה זו, וכן להורות על חקירת שיטות החקירה הנהוגות באגף החקירות של כלא טול-כרם.

פנייתה של עו"ד פלג-שריק כללה איפוא בקשה לבדיקה של דרכי חקירה בכלא טול כרם באופן כללי, וכן בקשה להורות על חקירת התלונה הספציפית של מר שוקייר.

במכתב תשובתך ציינת כי "כל יתר הטענות בדבר מכות, שבירת פרק ידו, מכות באזורים שונים בגופו נבדקו ונמצא שאין להם יסוד".

לא ציינת בידי מי נבדקו התלונות. כיוון שלא נאמר כי נפתחה חקירה ע"י משטרת ישראל, אני מניח שהבדיקה נערכה ע"י גוף פנימי של השב"כ, וממצאיה הובאו בפניך.

Affiliate:

International League
for Human Rights
New York
Fédération
Internationale des
Droits de L'homme
Paris

National Office:
P.O.B. 8273
Jerusalem 91082
Tel. 02-243984/5
02-247646
Fax. 02-248910

المركز القطري
ص.ب. 8273
القدس 91082
ت. 02-243984/5
247646
فاكس: 02-248910

מרכז ארצי
ת.ד. 8273
ירושלים 91082
טל. 02-243984/5
02-247646
02-248910

עיון בתלונה מגלה כי מר שוקייר העלה בתצהיר, וכן בדבריו בפני בית המשפט הצבאי, טענות שאם הן נכונות מצביעות על עבירות פליליות שונות, לרבות תקיפה בנסיבות מחמירות (סעיף 382 לחוק העונשין) ולחץ של עובד ציבור (סעיף 277 לחוק העונשין). מוטלת על משטרת ישראל חובה לחקור בתלונה מסוג זה, בהתאם לסעיף 59 לחוק סדר הדין הפלילי. אמנם, עו"ד פלג-שריק פנתה ליועץ המשפטי ולא למשטרת ישראל במישרין, בין השאר משום שביקשה גם בדיקה של דרכי החקירה באופן כללי. אך נראה לנו כי משהגיעה התלונה לידי היועץ המשפטי לממשלה ולידי פרקליטות המדינה, מן הדין היה להעבירה לחקירה משטרתית (בג"צ 428/86 ברזילי נ. ממשלת ישראל, פ"ד מ(3) 505, בעמ' 565, 576-8, 586-7). כפי שקבע בית המשפט העליון, המשטרה היא זרועו הארוכה של היועץ המשפטי לממשלה לשם חקירת פשעים (בג"צ 185/65, ריינר נ. ראש הממשלה, פ"ד י"ט (2) 485, בעמ' 486).

כזכור, בישיבת ועדת החוקה חוק ומשפט שהתקיימה לפני כשבועיים, הודיע שר המשפטים כי מקובל עליו ועל פרקליטות המדינה כי על תלונות נגד אנשי שב"כ חל סעיף 59 הנ"ל, ועל המשטרה לחקור בתלונות אלה. אם יוחלט שלא להעמיד אדם לדין בעקבות התלונה, יש להודיע על החלטה זו ועל טעמיה למתלונן, והלה זכאי להגיש ערר על החלטה זו.

נודה לד איפוא אם תעבירי את התלונה והחומר הנלווה לידי משטרת ישראל על מנת שתפתח בחקירה כמתחייב מן התלונה. מובן כי אם כבר בימים הקרובים תתקבל הצעת החוק לתיקון פקודת המשטרה והמחלקה לחקירות שוטרים תוסמד לחקור בתלונות אלו, יוכל היועץ המשפטי לממשלה או מי שיוסמד לכך להורות על עריכת החקירה ע"י מח"ש. אך כל עוד לא יתקבל התיקון, הסמכות והחובה לחקור הן בידי משטרת ישראל, ואנו מבקשים כי התלונה תחקר בהתאם לדין.

נודה לד אם תודיעי לנו על מי הוטל לחקור בתלונה.

לנוחותך, רצ"ב העתקי המסמכים שבסימוכין.

ב ב ר כ ה,

יהושע שופמן, עו"ד

העתק: שר המשפטים.
היועץ המשפטי לממשלה.
ראש אגף החקירות, משטרת ישראל
עו"ד תמר פלג-שריק

האגודה לזכויות האזרח בישראל
רח' ביאליק 12, תל אביב 63324
טל. 663162-3, 6421859, פקס. 5174726

18 במאי 1993
93111/ע

לכבוד
מר יוסף חריש
היועץ המשפטי לממשלה
משרד המשפטים
רח' סכאח א-דין 29
ירושלים 91010

א.נ.

הנדון: אגף החקירות של השב"כ במתקן הכליאה הצבאי בטול כרם.

להלן תלונתו של מר רבחי רבאח שוקייר, תושב הכפר א-זאויה, מ"ז 981160435, כעת כלוא בכלא טול כרם, מספר כלוא 40404. התלונה מתייחסת לחקירתו במת"כ טול כרם כאמור בהנדון. בתצהירו, אשר מסר לי, ובדבריו בפני השופט רס"ן דורון פליסי (תיק הארכת מעצר בימ"ש טול כרם 55/93) ב-12.5.93 גולל מר רבחי שוקייר את פרשת חקירתו על ידי חוקרי השב"כ. יצוין, ששיטות החקירה, אשר שתוארו על ידי מר שוקייר, דומות לאלה אשר התלוננתי עליהן עוד במאי 1990 על סמך תצהירים של שני עצורים מאותם ימים.

ועוד יצוין, שבמהלך השנה האחרונה קיבלתי דיווחים על מעשים דומים של החוקרים באגף השב"כ בטול כרם ועל סבל דומה של העצירים הנחקרים שם. אלא ששהאחרונים חששו מהגשת תלונה. אי לכך אבקשך להתייחס לתלונה זו לא רק ברמה הפרטנית, זו של המתלונן, אלא גם ברמה הכללית הנוגעת לשיטות המקובלות לכאורה באגף השב"כ בטול כרם.

להלן תרגום התצהיר, אשר גביתי ממר שוקייר באנגלית ב-12.5.93:

1. נעצרתי ב-21.3.93 והועברתי לכלא טול כרם, לאגף החקירות של השב"כ. עד עתה אני מוחזק שם.
2. חקרו אותי, התנכלו לי ועינו אותי.
3. שכלו ממני שינה בכל ימות השבוע. הורשיתי לישון רק בששי-שבת.

4. בימי הששי והשבת הוחזקתי ב"זינזנה" שגודלה 1,20 מ' על 1,80 מטר, בערך. כך הורשיתי לישון.
5. בימות השבוע היו שמים אותי על כסא נמוך עם משענת קטנה מאד, כשידי כבולות על גבי זו לזו, לכסא ולרגלי הכבולות אף הן. הנה אני מראה כך את הסימנים שנשארו על רגלי. אני מראה כך עוד סימנים על פרקי ידי, ואת פרק ידי הימינית השבור, להבנתי. ידי, כפי שאת רואה, נפוחות.
- 6) הם גם היו קושרים אותי לעמוד: ידי קשורות במהודק כשהן חובקות את העמוד וגם רגלי קשורות במהודק לאותו העמוד.
- 7) פעמים אחרות הם הורו לי להשתופף ולהטות את גופי קדימה, ראשי מורכן, ידי קשורות על הגב ורגלי קשורות אף הן.
- 8) בכל שלש התנוחות הלכו הייתי חבוש שק.
- 9) מדי פעם מישהו היה מתקרב וחונק אותי באמצעות השק שעל ראשי או ע"י הצמדת ידו אל השק. לפעמים הוא היה מסיר את השק ממני ומאיים עלי. כך יכולתי לדעת שזה אחד מחוקרי השב"כ שחקרו אותי.
- 10) שמות החוקרים שלי הם: קפטן צדוק - הוא הכה אותי על הגב, שלום - חנק אותי. איני זוכר את השלישי, אך מ"צ דרוזי בשם תייסיר מכיר את השמות, אלה ואחרים.
- 11) את ידי שבר קפטן צדוק ועוד אחד, אני זוכר עתה ששמו לואיס. זה היה במהלך החקירה. הם שמו את רגליהם ולחצו חזק כך שהפרק, שהיה נתון באזיקים, נשבר. הושארתי כך ללא טיפול עד אשר הרופא ראה אותי ואמר שאין הוא יכול להיות אחראי. אז הם לקחו אותי לבית חולים. זה היה אולי ביום העשירי אחרי הפגיעה. בבית החולים אמרו שיש להחזיר אותי כעבור 4 ימים.
- 12) הפסדתי במשקל כ-10 קילו. לפני מעצרי היה משקלי 61-62 קילו.
- 13) בנוסף לכך, היכו אותי על הראש באגרופ, וכן בקיבה, מתחת לסנטר ובאשכים.
- 14) נחקרתי כל יום, למעט סופי השבוע.
- 15) לאוכל ולשירותים הוקצו לי שתי דקות.

להלן עיקרי הדברים אשר השמיע מר רבחי שוקייר בבית המשפט הצבאי בטול כרם ב-12.5.93, כפי שנרשמו באותו מעצד על ידי:

"אני מוחזק 53 ימים בטול כרם. כולם יודעים שחקירה בכלא טול כרם אינה חקירה רגיכה. בעבר נחקרתי כאן והודיתי כעבור 3 ימים. איש אינו יכול לעמוד בחקירה בטול כרם זמן רב הרבה יותר ואני אדם כמו כולם... שמו לי אזיקים על הידים והרגלים וקשרו אלה אל אלה, והחוקר דרך ברגלו ביניהם ולחץ שמאל-ימין, פנימה החוצה. ומזה היד שלי יצאה כר... זה היה במהלך החקירה... רופא כשהוא מגיע אלי

ל"זינזנה", מסתכל דרך החור וכך רואה את היד. הוא לא נוגע בי.
אני בצינוק ביום ו' ובשבת, ובשאר הימים - בחקירה, יום וליכה,
52 יום אני יושב לבד, מיום מעצרי. בצינוקים אני במס' 1 או מס'
2, הקטנים ביותר. איכו היה כי משהו להודות בו, בתנאים כאכה
הייתי מודה...

כעולה מהמסמכים הרפואיים המדווחים על בדיקתו של מר שוקייר עם
קבלתו לכלא טול כרם, מצבו הבריאותי היה שפיר. כעת הוא סובל
מבעיה ספק נוירולוגית ספק אורתופדית בפרק ידו הימנית, דקת
עיניים, תשישות כללית ומאובדן משקל רב.

אבקשך לעיין בתיק בית המשפט הנ"ל ובמסמכים הרפואיים של הכלא.
אני שולחת לך רצ"ב "טופס כשרות רפואית" של אגף החקירות המכיל
תוצאות בדיקתו של מר שוקייר. כאמור בטופס, אם במפורש (פיסקאות
א' - ד') או במשתמע (פיסקה ה'), לא מצא הרופא מגבלות בריאותיות
שיש בהם כדי למנוע מהחוקרים לנקוט כלפי מר שוקייר באמצעים
המפורטים בו. יצויין, שהחוקרים לא ביקשו וממילא לא קיבלו הכשר
רפואי לשליכת השינה.

אבקשך:

להורות על חקירת שיטות החקירה הנהוגות באגף החקירות של כלא טול
כרם;

להורות על חקירת תלונתו של מר שוקייר, במגמה להעמיד לדין את
נותני ההוראות ללנהוג כמתואר לעיל, ואת מבצעהן אם ימצאו
כאכה;

להודיעני את ממצאי החקירות ואת מסקנותיך;

להביא לידיעתי התיחסותך ל"טופס כשרות רפואית" והעולה ממנו לגבי
גבולות המותר בחקירת חשוד.

בכבוד רב

תמר פלג שריק, עו"ד.

העתקים:

גב' מרים בן פורת, מבקרת המדינה,

מר דוד ליבאי, שר המשפטים,

תא"כ איכילן שיף, פצ"ר.

עו"ד עזאם חלבוני, שכם.

23.9.93
נתקבל

מדינת ישראל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינהתאריך: ה' בתשרי תשנ"ד
20 בספטמבר 1993

מספרנו: 33

לכבוד
גב' תמר פלג - שריק, עו"ד
האגודה לזכויות האזרח,
רחוב ביאליק 12,
תל אביב 63324

ג.נ..

הנדון: אגף החקירות של השב"כ במתקן החקירה של סול כרם
מכתבך מס' ע/93111 מיום 18.5.93

קבלתי פנייתך בנדון ובכוונתי להתייחס לתלונה הפרטנית ולא לדברים כלליים המועלים על ידך ללא ביסוס, או על סמך חומר ממאי 90, כדבריך.

אשר לתלונתך המתייחסת למר רבחי שקיר, אינני יודעת מכוח מה את פונה בשמו של מר רבחי שקיר לגרסתך, את מצטטת מתצהיר שגבית ממנו באנגלית, ושתרגמת חלקית מבלי שצרפת לנו את התצהיר עצמו.

למותר לציין כי אינני יכולה להתייחס ברצינות לטענות המובאות כביכול בתצהיר,

ללא שתצהיר אכן מצורף אליהן כדין.

לגוף העניין יצויין כי מר רבחי שקיר אכן שהה בחקירות, התלונן על חוסר תחושה בכך ידו, הובא לבדיקה של מומחה נויירולוג בבית חולים, והמומחה לא מצא כל ממצא וכן לא מצא כי יש מקום לטיפול. בדיקה חוזרת שנערכה אף היא בבית חולים העלתה מסקנה זהה בדבר העדר ממצא. משהוצע למר שקיר לעבור בדיקה בסורק ממוחשב טען שאין בכך צורך מאחר שמזה כחודשיים הוא מרגיש טוב ואין לו תלונות.

יצויין גם כי כל יתר הטענות בדבר מכות, שבירת פרק ידו, מכות באזורים שונים בגופו נבדקו ונמצא שאין להם יסוד.

המסמכים הרפואיים של הכלא, אינם פתוחים לעיון בהיותם חומר חסוי, ואינני רואה סיבה להעמיד לעיון חומר אחר, באשר לפי מיטב הכנתי מעיון בדברייך אינך מיופת כוח של מר שקיר.

בכבוד רב,

י"ט

רחל סוכר

המשנה לפרקליט המדינה
לתפקידים מיוחדים

העתק: מבקרת המדינה, גבי' מ. בן פורת
שר המשפטים, מר ד. ליבאי

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

28 בספטמבר 1993
93211/ע

לכבוד
עו"ד רחל סוכר
המשנה לפרקליט המדינה לתפקידים מיוחדים
פרקליטות המדינה
רח' צלאח א-דין 29
ירושלים 91010

ג'נ'

הנדון: תלונותי על חקירות שב"כ בבתי הכלא טול כארם ואשקלון
מכתבך:

מס' 33 מ-20 בספטמבר 1993
מס' 10 מ-19 בספטמבר 1993
מס' 11 מ-18 באוגוסט 1993

מכתבי:

ע/93111 מ-18 במאי 1993
ע/41 מ-17 בפברואר 1993

אני מאשרת קבלת מכתבך שבסימוכין.

בתשובה למכתב מס' 33 שבסימוכין המתיחס לחקירתו של מר רבתי
שוקייר בטול כארם

1. אודה לך אם תואילו לחזור ולעיין במכתבי ע/93111. כך ייקל עליך להשיב על הבעיות המועלות בו, לגופן.
2. במקום התיחסות עניינית למכתבי מצאתי במכתבך, למרבה הצער, האשמות וטענות חסרות כל יסוד, המכוונות נגדי אישית. אודה שאיני רגילה ואין בדעתי להתראגל לכגון דא.
3. הנני להביא לידעתך, שאין זה ממנהגי להתחזות כמיצגת אנשים שלא יפו את כוחי לעשות כן או למסור תדפיסי תצהירים שאינם תואמים למקור. בכך איני אלא ממלאה את חובתי האלמנטרית, שהיא חובתו של כל עורך דין באשר הוא הכפוף לחוק לשכת עורכי הדין והכללים אשר תוקנו מכוחו.
4. על אף האמור במכתבך, לא מצאתי את הדין המחייבני לצרף לתלונה את התצהיר המקורי, ואף לא דין המונע טיפול בתלונה שתצהיר מקורי לא צורף אליה. אודה לך אם תואילי להעמידנו על הדין הקובע כך. עם זאת, כדי למנוע דחייה נוספת בטיפול בתלונה, אשר שוגרה לפני למעלה מחצי שנה, אני מצרפת את צילומי התצהיר למכתב זה.

5. להשלמת התמונה: כידוע לך ממכתבי שבסימוכין, נכחתי באולם בית המשפט הצבאי בטול כארס בעת הדיון במעצרו של מר שוקייר ב-12.5.93, ורשמתי את דברי התלונה על חקירתו אשר השמיע אף באוזני השופט. יתכן ויהיה זה למועיל להוסיף, שאף ייצגתי את מר שוקייר באותה הזדמנות, יחד עם עו"ד חלבוני, והדבר נרשם, למיטב ידיעתי, בפרוטוקול.
כמו כן ייצגתי את מר שוקייר בערעורו נגד צו המעצר המינהלי, אשר הוצא נגדו ב-12.5.93. הערעור התקיים במת"כ קציעות ב-28.6.93.

6. אסכם פרק זה של מכתבי בצייני, שכמו כל חבר לשכת עורכי הדין אני רשאית לצפות, ואכן אני מצפה, למידה ראויה של כבוד ואמון מכל נציג של כל רשות, קל וחומר - כשנציג זה הוא עמית למקצוע.

7. בחוזרי לגופו של העניין, אבקשך לחקור ולהשיב לי בדבר כל פרטי תלונת מרשי כפי שזו פורטה במכתבי שבסימוכין, לרבות: שלילת שינה ממושכת, כבידה בתנוחות מכאיבות לפרקי זמן ארוכים, על תוצאותיה, החזקה ממושכת בשק על הראש המכסה את הפנים, וחניקה על ידי המכונה שלום, לחץ על פרק היד בנעל כבדה, עד אובדן התחושה, והכאה על ידי המכונה קפטן צדוק.

8. וכדי להעמיד את הדברים על דיוקם: בניגוד לאמור במכתבך, לא ביקשתי ממך מסמכים רפואיים הנוגעים למרשי. חלק נכבד מהכלו נמצאים בידי, ובהם "טופס כשרות רפואית" של מת"כ טול כארס, אגף החקירות.
במכתבי ביקשתי תגובה לתופס זה.

בתשובה למכתבך מס' 10 ומס' 11 המתיחסים לתלונה על חקירתם של נעים טלאל אבו סייף ומחמוד עבד אל מועטה מחמד סעד באשכולון

9. אני מפנה אותך לאמור לעיל בפסקאות 2,3,4, בשינויים מחוייבים.

10. איזכור נסיבות מעצרו של המתלוננים בתשובתך היה מיותר מאחר שהתיחסתי אליהן במכתבי.

11. אני מודה לך על הסבת תשומת לבי לפליטת הקולמוס במכתבי, עם זאת תני את דעתך לכך, ששמו של המתלונן בתצהיר, ואף בתדפיסו, אינו שגוי.
אין בטעות קולמוס זו במכתבי שנכתב ב-17.2.93 כל השלכה על תלונתי בדבר מס' תעודת הזהות השגוי של המתלונן שנמסר לי שבוע קודם לכן מבית הכלא.

12. צר לי מאד, אם המתלוננים חזרו בהם מחלק מהעובדות אשר, מסרו כי בתצהיריהם ושבאמיתותן אין לי כל סיבה לפקפק. בהכירי את מצבי הנפש בהם נתונים הנחקרים ומי שעברו חקירות, אין אני באה אליהם בטרוניה.
ברם, יש להצטער על כך שבקלות כה רבה, לכאורה, קיבלת את ההכחשות באוזני החוקר כאמת, ואילו את התצהיר המפורט - ככזב.

13. מבין כל פרטי התצהיר, זכתה התלונה על השמעת מוסיקה מחרישת אוזניים במתקן החקירות של כלא אשקלון לתגובתך במכתבך מס' 11 שבסימוכין. במכתב זה הכרת בעובדה חלקית, בכתבך: "אכן הושמעה מוסיקה אולם לא בעוצמה יתרה".

לפיכך אני רואה לנכון להביא לידיעתך, שבביקורי בכלא אשקלון ביום ב-23.9.93, פגשתי שלשה עצורים מאגף החקירות, כל אחד מהם בנפרד מרעהו. כולם העידו לפני, שמוסיקה מחרישה אוזניים הושמעה בחלל שבו הם הושבו קשורים לכסא קטן בתנוחה מכאיבה.

14. רצופים בזה צילומי התצהירים החתומים ע"י מתלוננים.

בסיוע
תמר פלג שריק, עו"ד

העתיקים:
גב' מרים בן פורת, מבקרת המדינה,
מר דוד ליבאי, שר המשפטים,
מר יוסף חריש, היועץ המשפטי לממשלה,
רב גונדר אריה ביבי, נציב שרות בתי הסוהר,
סא"כ יאיר לוטשטיין, יועמ"ש אזח"ע.

תצהיר

אני הח"מ

אני הח"מ

לאחר שהוזהרת כי עלי לאמר את האמת וכי אהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא אעשה כן, מצהיר כזה בכתב כדלקמן:

I am showing you also ^{my} ~~finger on my~~ ^{wrist (right)} and ^{the} ~~was~~ ^{was} also tied to a pole my hands as you see are swollen.

6) I was also tied to a pole: my hands tied behind the pole and my legs to the pole —

7) Other times during the week I had to ^{lean} ~~creep~~ ^{forward} ~~with~~ ^{head down} with my hands tied behind my legs tied too.

8) In all the three positions mentioned above I had ~~was~~ hooded.

9) Occasionally somebody used to come to choke me with the hood that was on me and/or with his hands. Sometimes he took off my hood and threatened me, that

חתימת המצהיר / ה

חתימת המצהיר

הופיע / ה בפני עורך דין

12.5.83

הנני מאשר בזה כי כיום

מ/גב' ^{הג"ח} ^{אלק"ר}

במשרד ברח' ^{כ"ס} ^{ל"ה}

שהוא עצמו על-ידי תעודת זהות מס' (המוכר לי באופן אישי) ואחרי שהוזהרת כי עליו להצהיר את האמת וכי

יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשה כן, אישר את נכונות הצהרתו הנ"ל ותחם עליה.

עורך דין

חתימת

רמתי 12/5/93

אני הח"מ לאחר שהוזהרתי כי עלי לאמר את האמת וכי אהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא אעשה כן, מצהיר בזה בכתב כדלקמן:

is low I know he was one of
GSS & who interrogated me.

10) The names of the interrogator
Captain Zadok - he beat me
on my back

Shalom - choked ^{me} the ^{third}
I don't remember the
Taisir from the MP knows these
and other names.

11) My hand was broken by Captain
Zadok, and another one ^{Louis} ^{during}
interrogation. They put their
legs and pressed heavily
so that the wrists were I had
handcuffs broke. It was left
broken without case. Only when

א רמתי

חתימת המצהיר/ה

תאריך

הופיע/ה בפני עורך דין

12.5.93

הגני מאשר בזה כי כיום

רמתי 12/5/93

מר/גב'

12/5/93

במשרד ברח'

(המוכר לי באופן אישי) ואחרי שהוזהרתי כי עליו להצהיר את האמת וכי

שוהה עצמו עליידי תעודת זהות מס'

יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשה כן, אישר את נכונות הצהרתו הנ"ל וחתם עליה.

עורך דין

חותמת

תצהיר

נ ק ג' א ק' ג

אני הח"מ

לאחר שהוזהרתי כי עלי לאמר את האמת וכי אהיה צפוי לעונשים הכבועים בחוק אם לא אעשה כן, מצהיר כזה בכתב כדלקמן:

The doctor here saw me and said he cannot be responsible they took me to hospital. This was about 10 day after they had broken it. In the hospital they saved to return me after 4 days

12) I lost weight before arrest I was 62 kg

13) I was also beaten on the head with fists also under the chin, kicked in my stomach and the legs and in the genitals.

14) Almost every day I was interrogated except week ends

15) They gave few minutes for food and toilet.

X

חתימת המצהיר/ה

Handwritten signature

הופיע/ה בפני עורך דין

12.5.93

הנני מאשר כזה כי ביום

Handwritten signature

מר/גב'

Handwritten name

במשרד ברח'

(המוכר לי באופן אישי) ואחרי שהוזהרתי כי עליו להצהיר את האמת וכי

שזהו עצמו עליידי תעודה זהות מס'

יהיה צפוי לעונשים הכבועים בחוק אם לא יעשה כן, אישר את נכונות הצהרתו הנ"ל וחתם עליה.

Handwritten signature

עורך דין

חותמת

מדינת ישראל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינה

תאריך: ח' בטבת תשנ"ד
22 בנובמבר 1993

מספרנו: 10, 11, 33

לכבוד
גב' תמר פלג שריק, עו"ד
האגודה לזכויות האזרח
רח' ביאליק 12,
תל אביב

ג.נ.

הנדון: ריבחי שקייר
מכתבך מיום 18.9.93

קיבלתי מכתבך מיום 28.9.93 בצירוף התצהירים החתומים שהגשת.

בענין זה בודאי היינו חוסכים התכתבות מיותרת לו היית מצרפת אותם מלכתחילה, כפי שנצפה מעורך דין הפונה ליועץ המשפטי לממשלה.

לגוף הענין חשבתי את מה שהיה לי לחשיב במכתבי מיום 20.9.93 כי לא נמצא כי היתה וזריגה בזקירתנו של רבחי שקייר, כך גם המצב לגבי נעים טלאל אברהים אבו סייף ומחמוד עבד אל מועטי מחמד סעד.

לגבי המוזיקה הנשמעת - עוצמת המוזיקה, כפי שהיא מוערכת ע"י שומעיה היא ענין סובייקטיבי.

יצויין גם כי החוקרים ועובדי המתקן נמצאים במקום ושומעים את המוזיקה.

ב ב ר כ ה,

ר ח ל ס ו כ ר

המשנה לפרקליט המדינה
לתפקידים מיוחדים

טא/402

منظمة العفو الدولية - أمنستي
الفرع الإسرائيلي

AMNESTY INTERNATIONAL
ISRAEL SECTION

אמנסטי אינטרנשיונל
סניף ישראל

טלפקס

TELEFAX

TO: משרד המשפטים :אל: משרד: אמנסטי - אינטרנשיונל
 סניף ישראל
 FROM: AMNESTY INTERNATIONAL
 ISRAEL SECTION

ATTN: אריאל דבן-אלקסי :לידי: מס' טלפון: +972 3-5603357
 PHONE No.: +972 3-5603357
 FAX No.: +972-3-5603391 :מס' פקס: FAX No.: +972-3-5603391
 TOTAL PAGES: 3 :סה"כ עמודים: DATE: 8.7.93 :תאריך:

למשרד המשפטים

משרד המשפטים
 לשפת הסוד
 דואר נכנס
 11-07-1993
 מס' 70413
 ממונה
 211

אמנסטי אינטרנשיונל הוא ארגון עולמי להגנה על זכויות האדם. הארגון פועל למען שחרורם של אסירי מצפון, למען משפס הזון בפרק זמן סביר לכל אסיר פוליטי ולכל עצור המוחזק ללא משפס, ונגד עונש מוות ועינויים כלפי כל אסיר ולא יוצא מן הכלל

על דבר
ענין המבצע
7 ביולי 93

הערות דובר צה"ל לדוח "אמנסטי" לשנת 1992

להלן הערות צה"ל למדק על ישראל בדוח לשנת 92 של ארגון אמנסטי (עמ' 168-171):

יש להצטער על כך כי דוח אמנסטי אינו נותן ביטוי חולם לחיפוף הטרור הפלסטיני לכל סוגיו באירוש, אוחיי ובתחומי חיפוף הטרור נגד פלסטינים נגד אזרחים וחיילים ישראלים.

דוח זה אינו מבחין בין המאפי של צה"ל לשמור על הביטחון ועל חסדו הציבורי בשטחים במסגרת שלטון חוק, לבין מעשי הרצח חסרי העבדות של אירגוני המחבלים, חברי חוליות הטרור בשטחים שאינם רואים עצמם כפופים למגבלות חוקיות או מוסריות כלשהן.

האלימות הפלסטינית

בשנת 92 חיינו עדים לעליה חדה ברמת האלימות והטרור ובמעשי הטרור באירוש ובאזחיי. חשוב לציין, והדבר מוזכר אין בדוח, כי העליה ברמת האלימות מופנית כלפי אזרחים וחיילים ישראלים, אך גם נגד פלסטינים רבים. מחברי הדוח מכירים את הפתיח ואת החמאס כאזרחים למעשי הרצח של 200 פלסטינים שהוצגו על ידם כמשתפי פעולה. המספר המדוייק הוא 239 פלסטינים. כמעט כפול ממספר ההרוגים עיי כוחות הביטחון בשטחים. יצוין גם שלבני רובם הייתה בדבר שיתוף פעולה עם שלטונות הביטחון הינה מופרכת.

נתוני 92 בהשוואה לנתוני 91 מצביעים על הסלמת הטרור באירוש ובאזחיי:

1992	1991	
12	7	אזרחים ישראלים הרוגים בידי מחבלים
12	1	הרוגי כוחות הביטחון בידי מחבלים
239	193	פלסטינים הרוגים עיי מחבלים
504	294	מקרי ירי עיי מחבלים

"עצירי מצפון"

אין עצירי מצפון מקרב תושבי השטחים. אין אדם לא נעצר בשל דעותיו ופוליטיות, אין אם אין נחות, או בשל השקפת עולמו, אלא אך ורק על סמך מידע כי הינו מהווה סכנה ממשית לביטחון האזור.

הוראות הפתיחה באש

צה"ל אינו יורה או פוגע בפלסטינים, אלא אם נשקפת סכנה לחייליו או בעת מעבר חשוד במשע מסכן חיים, כאשר חירי או משמש כאמצעי אחרון המיועד לעצור את החשוד ולא להרוג. צה"ל פועל עפ"י אמות מידה נוקשות וטרך קדושת החיים הוא ערך יסודי בצבא. כוחות הביטחון פועלים עפ"י חוקים ונהלים ברורים ובחורים וכל הריגה מהוראות אלה נבדקת ביסודיות. ביטוח הפעילות של כוחות הביטחון, נמצאת הסכנה לספול טיפול נקודתי בלכידת חברי החליות האלימות. זאת תוך המנעות מפגיעה בציבור הרחב. אין, ולא תזוה בצה"ל מדיניות או מציאות של הריגה מכוונת של מחבלים פלסטינים.

לעמדת זאת הדוגמא המועלית בדוח אמנסטי באשר לרצח באמל פהאדה זו היא הוצאה להורג: והאיש נרצח בדם קר, עפ"י הוראות הפתיחה לעיני המצלמה.

הגשת עזרה רפואית לנפגעים

ההוראות בצה"ל בדבר פינוי פצועים והטיפול בהם בחירות ובחירות. בצה"ל גובש נוהל המאפשר לתושבי איישי ואחייק קבלת טיפול רפואי (גם בזמן עוצר וסגר), ותוך הקפדה על הגנתם הבטוחה של הנוצחים הרפואיים.

415 המצרחקים לדווח לבגון

דוח אמנסטי אינו מזכיר את חלקם המכריע של 415 מורחקי החמאס והביחאד האסלאמי, שהיווה תשתית ציבורית ואירגונית שאפשרה פעילות הסתה וטרור של החמאס. כמו כן הדוח לא הזכיר את ארצות ומסורותיו של ארגון טרור זה. יחזר בהקשר זה כי ממשלת ישראל החדיעה על נכונותה לקבל מיוזמת 126 מתוך המורחקים, וכי הללו סרבו לצל אפשרות זו. לבני השאר, קוצרה תקופת הדיווחתם בחצי, ועד תום 1993, כלומר בעוד פחות מחמישה חודשים, יהיה באפשרותם של כולם לחזור לתחומי השטחים.

חקירת עצירים פלסטינים

החוק הישראלי אוסר לחלוטין עינויים. בצה"ל קיימת מערכת שלמה של כללים ברורים וקפדניים בכל הנוגע להיתרים ולאיסורים במהלך חקירות המתקיימות במתקני הכליאה הצה"ליים. במקרים בהם נמצא כי היו חריגות מן ההוראות, ננקטים הצעדים המשמעותיים והמשפטיים המתחייבים.

מידע על סיבת מעצר עצירים מנהליים

כל חומר הנוגע למעצר למעט חומרי הסיוע אשר חשיפתו עלולה לפגוע בביטחון האזור מועבר לדיעת הצעירים ועורכי דעם, החומר החסוי האמור מועבר כמתן לדיעת השופטים.

לסיכום

מדינת ישראל, חדישקורטיה היחידה בנחייית שואמת לשמר בקפדנות את זכויות האדם, זאת על אף האיום חבד שפניב בפניה הסרוור. ביקורת בדבר מקרים חריגים ויחס לא הולם מצד כוחות הביטחון נחקרת במלא הרצינות הראויה.

התיחסות זו נעדה לחגיר הערותנו באשר לעיקרי הטענות. לא היתה כוונתנו לחציג מקרים בודדים אשר סופלו ואשר עליהם כבר דווח. מקרים פרסניים אשר לא נחקרו עדיין יבדקו ומידע עליהם יעמד לרשות המענתים.

1.2
1.2

7/8/93

20/6/33

עבר

היוספה מקצה ז' - 8/7 ב - 1200
השתל גאו און ושא אילעם עוואן.
(אנטי - יום תכנה).

טו אהבנו ז', בתחילת הושיבה, את
הי 3 ב.

אז לוי

אל: הסר

הפגנת הסגרת הצלה השנייה של אמריקאים

אנשי אמריקאי - ישראלי בקונו ארויפקר
הגמא, רה"מ, שרת החוץ ושאר המשכילים.
למנוח יפידה, לא יקרה אולם לא הנשאל
ולא רה"מ. לא סוגר צדדן אם שרת החוץ
או סגן שרת החוץ יקבלם.

בהמשך למחתי עמק באופן חוזק 23/6/93
ביקשה מלכתוב להשגת בחינת אסתי
אמריקאי - ישראלי להיפקר אל יצק.

אלמנה אהבתך בפנייה זו ב - 7/8
בגס - 120° בלשכר.

בדיקה

המגן

משרד המשפטים
לשכת השגר
תל אביב - יפו
9-06-1993
68112

212

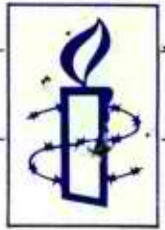
23/6/93

מאי ה"ע

ה"ע מאי ה"ע

ה"ע מאי ה"ע

6.6.93

20 ביולי 1993
נשיא/טלי 2

4/6/93
אמנסטי אינטרנשיונל

לכבוד:
שר המשפטים
מר דויד ליבאי

באמצעות:
מנהלת הלישכה גברת לבנה
משרד המשפטים
ירושלים

הנידון: הגשת דו"ח השנתי (1993) הבינלאומי של
אירגון אמנסטי אינטרנשיונל.

שלום,

כמדי שנה, גם השנה יתפרסם הדו"ח השנתי הבינלאומי של אמנסטי
אינטרנשיונל המתעד את מצב זכויות האדם בעולם.
ארגון אמנסטי אינטרנשיונל, זוכה פרס נובל לשלום, הוא אירגון
א-פוליטי בינלאומי, הפועל ללא משוא פנים בשם ולמענם של קורבנות
להפרת זכויות האדם.

דו"ח אמנסטי לשנת 1993 הסוקר את הפרות זכויות האדם ב- 161 מדינות
באירופה, באסיה, באפריקה ובמזרח התיכון הוא המקיף והמעודכן
 ביותר בנושא זה, והוא מופץ כמאות אלפי עותקים ובעשרות שפות.

זו השנה הרביעית ברציפות שחברי אמנסטי אינטרנשיונל בישראל מתרגמים
את הדו"ח לעברית כדי לעשותו נגיש ונוח לקריאה לקורא הישראלי.

מסורת ארוכת שנים נהוגה בסניפי אמנסטי במדינות דמוקרטיות שבראשן
עומדים מנהיגים המוקירים את ערך זכויות האדם, לכבדם ולהגיש להם את
עותקיו הראשונים של הדו"ח בבוקר יום פרסומו. השנה יחול יום מועד
פרסום הדו"ח ביום חמישי ה-8 ביולי 1993.

אנו תקווה שתיאות לאשר את קבלת חברי משלחת נציגי הסניף הישראלי של
אמנסטי אינטרנשיונל בלישכתך במשכן נשיאי ישראל, או בכל מקום אחר אשר
יראה לנכון.

ככבוד רב
סלסו גרברז

יו"ר הוועד המנהל
אמנסטי אינטרנשיונל
סניף ישראל.

סלסו

אמנסטי אינטרנשיונל הוא ארגון עולמי להגנה על זכויות האדם. הארגון פועל למען שחרורם של אסירי מצפון, למען משפט הוגן
בפרק זמן סביר לכל אסיר פוליטי ולכל עצור המוחזק ללא משפט, ונגד עונש מוות ועינויים כלפי כל אסיר ללא יוצא מן הכלל

בוא, גמלי סוף / מקבל
לפני שאתה. לפני שאתה
לפני שאתה. לפני שאתה
לפני שאתה.

גמלי סוף / לפני

לפני שאתה לפני שאתה
ביום חמישי 8/8 בסוף
1200 גמלי, בונותיהם.
לפני שאתה לפני שאתה
בבוקר 13.

לפני שאתה

25/5/93

منظمة العفو الدولية - امستى
الفرع الاسرائيلي

AMNESTY INTERNATIONAL
ISRAEL SECTION

אמנסטי אינטרנשיונל
סניף ישראל

מס' 66800
20-05-1993
מס' 66800
מס' 66800
מס' 66800

מלכה

טלפקס
TELEFAX

TO : אילנה פלמנטל אל:

מאת: אמנסטי - אינטרנשיונל
סניף ישראל
FROM: AMNESTY INTERNATIONAL
ISRAEL SECTION

ATTN : לידי: אילנה פלמנטל
FAX No : 02-285438 מס' פקס
TOTAL PAGES: 2 סה"כ עמודים:

PHONE No.: +972 3-5603357 מס' טלפון
FAX No.: +972-3-5603391 פקס
DATE: 20.5.93 תאריך:

האם אתה מעוניין?
אכן

אמנסטי אינטרנשיונל הוא ארגון עולמי להגנה על זכויות האדם. הארגון פועל למען שחרורם של אסירי מצפון, למען משפס הוגן בפרק זמן סביר לכל אסיר פוליטי וכל עצור המוחזק ללא משפס, ובגד עונש מאות ועינויים כלפי כל אסיר ללא יוצא מן הכלל

Handwritten notes in yellow and orange ink, possibly containing a date or a reference number.

A small yellow cross-shaped mark or stamp located in the middle right section of the page.

منظمة العفو الدولية، أمستى،
الفرع الإسرائيلي

AMNESTY INTERNATIONAL
ISRAEL SECTION

אמנסטי אינטרנשיונל
סניף ישראל

20 ביולי 1993
נשיא/טלי 2

לכבוד:
שר המשפטים
מר דויד ליכאי

כאמצעות:
מנהלת הלישכה גברת לבנה
משרד המשפטים
ירושלים

הנידון: הגשת דו"ח השנתי (1993) הבינלאומי של
אירגון אמנסטי אינטרנשיונל.

שלום,

כמדי שנה, גם השנה יתפרסם הדו"ח השנתי הבינלאומי של אמנסטי
אינטרנשיונל המתעד את מצב זכויות האדם בעולם.
ארגון אמנסטי אינטרנשיונל, זוכה פרס נובל לשלום, הוא אירגון
א-פוליטי בינלאומי, הפועל ללא משוא פנים בשמם ולמענם של קורבנות
להפרת זכויות האדם.

דו"ח אמנסטי לשנת 1993 הסוקר את הפרות זכויות האדם ב- 161 מדינות
באירופה, באסיה, באמריקה, באפריקה ובמזרח התיכון הוא המקיף והמעודכן
ביותר בנושא זה, והוא מופץ במאות אלפי עותקים ובעשרות שפות.

זו השנה הרביעית ברציפות שחברי אמנסטי אינטרנשיונל בישראל מתרגמים
את הדו"ח לעברית כדי לעשותו נגיש ונוח לקריאה לקורא הישראלי.

מטרת ארוכה שנים נחונה בסניפי אמנסטי במדינות דמוקרטיות שבראשן
עומדים מנהיגים המוקירים את ערך זכויות האדם, לכבודם ולהגיש להם את
עותקיו הראשונים של הדו"ח בבוקר יום פרסומו. השנה יחול יום מועד
פרסום הדו"ח ביום חמישי ה-8 ביולי 1993.

אנו תקווה שתיאות לאשר את קבלת חברי משלחת נציגי הסניף הישראלי של
אמנסטי אינטרנשיונל בלישכתך במשכן נשיאי ישראל, או בכל מקום אחר אשר
יראה לנכון.

בכבוד רב
טלסו גרברז

יו"ר הוועד המנהל
אמנסטי אינטרנשיונל
סניף ישראל.

סלסו

אמנסטי אינטרנשיונל הוא ארגון עולמי להגנה על זכויות האדם. הארגון פועל למען שחרורם של אסירי מצפון, למען משפס הוגן
ורק זמן סביר לכל אסיר פוליטי ולכל עצור המוחזק ללא משפט, ונגד עונש מוות ועינויים כלפי כל אסיר ללא יוצא מן הכלל

מאמ 65

212

משרד המשפטים
 לשכת השר
 דואר בכנס

16-05-1993

נוס' 60476
 כופתה

תיק

מאמ 65

טו' באייר התשנ"ג
 6 במאי 1993

כאית
 זיקי
 5

אל: מר ד. פלג, מנהל ארגונים בינלאומיים, משרד החוץ

הנדון: דו"ח על כנס האו"ם בנושא תפקידם של מוסדות לאומיים וארגונים בלתי ממשלתיים במלחמה בגזענות ובהפליה גזעית.

א. כללי

בימים 19 - 23 בחודש אפריל 1993 השתתפתי כמשקיפה מטעם ישראל בכנס האו"ם בנושא תפקידם של גופים לאומיים ושל ארגונים בלתי ממשלתיים במלחמה בגזענות ובהפליה גזעית. הכנס, שנערך בסידני שבאוסטרליה, היה כנס מכין לקראת קונגרס האו"ם על זכויות אדם שיתקיים בחודש יוני בוינה וזומן בהמשך להחלטות 1990/13 ו- 1991/11 של הוועדה לזכויות האדם והחלטה 1991/2 של אקוסוק לכנס מפגש נציגים של מוסדות לאומיים וגופים המקדמים סובלנות והנלחמים בגזענות ובהפליה גזעית. הכנס אורגן ע"י המרכז לזכויות אדם בז'נבה בשיתוף עם נציבות זכויות האדם וההזדמנות השווה של אוסטרליה. ישראל קבלה הזמנה מהאו"ם להשתתף כמשקיפה בכנס. השתתפותי כמשקיפה מטעם ישראל היתה לפי בקשת משרד החוץ, לאור העובדה שהוזמנתי אישית ע"י הנציבות האמורה להשתתף בכנס. דמי השתתפותי בכנס, הוצאות שהייתי בסידני וחלק מכרטיס הטיסה לאוסטרליה כוסו בידי הנציבות. יתרת הוצאות הטיסה יכוסו לפי התחייבות משרד החוץ. המזמינה היתה הגב' איירין מוס, הנציבה לעניין הפליה גזעית, לפי המלצת מר בריין בורדקין, הנציב הפדרלי לעניין זכויות האדם. הקשר עם הנציבות האוסטרלית נוצר מלכתחילה בידי מר אלוף הראבן, יו"ר עמותת סיכוי, אשר פנה בבקשה לקבל מידע על נציבות זכויות האדם האוסטרלית.

ב. מטרת הכנס

מטרת הכנס היתה ללמוד ולהחליף מידע על מוסדות לאומיים וארגונים בלתי ממשלתיים העוסקים בקידום זכויות האדם במדינותיהם, על דרכי פעולתם במלחמה בגזענות ובהפליה גזעית, על הקשיים, הבעיות והדרכים לשיתוף פעולה ביניהם.

מטעם האו"ם הוזמנו להשתתף בכנס נציגי מוסדות לאומיים, שתפקידם המוגדר הוא לעסוק בקידום זכויות האדם במדינותיהם, נציגי גופים בלתי ממשלתיים (N.G.O) וכן מומחים, שהוזמנו להציג היבטים שונים של נושאי הכנס. המדינות חברות האו"ם הוזמנו להשתתף כמשקיפות.

המוסדות הלאומיים שיוצגו בכנס היו הנציבות האוסטרלית לזכויות אדם ולשוויון הזדמנויות, נציבות זכויות האדם של בנין, של קנדה, של ניו זילנד, של הפיליפינים, של הפדרציה הרוסית ושל מקסיקו, הועדה הלאומית לעניין זכויות האדם של קמרון, הנציבות לעניין לאומים ומעוטים של סין, הנציבות הלאומית המייעצת לעניין זכויות אדם של צרפת, הנציבות לענייני מיעוטים של הודו ונציבות החקירה לעניין זכויות אדם של תורכיה.

הגופים הבלתי ממשלתיים שיוצגו היו גופים אוסטרליים (נציגי האבוריג'ינים: הסיוע המשפטי, נציבות האבוריג'ינים, והמרכז ללמודים אבוריג'ינים; האגודה האוסטרלית לחינוך הלניסטי, כנס הבישופים הקתוליים של אוסטרליה, המועצה הקתולית האוסטרלית לצדק חברתי, הפורום האוסטרלי-סיני, הצלב האדום האוסטרלי, האגודה הקאודאיסטית, המועצה לקהילות אתניות באוסטרליה, הפדרציה לקהילות אתניות, האגודה לתכנון המשפחה, המערכה הבינלאומית לעניין טיבט, מרכזי מידע לעניין הגירה, המרכז לריבוי תרבויות, המרכז לקידום עניינים ציבוריים, אגודות לחינוך, מרכזים לסיוע משפטי, אוניברסיטת ממדינות שונות מאוסטרליה); גופים בעלי מעמד מיעוץ לאקוסו"ק (אמנסטי אינטרנשיונל, הבאהיים האוסטרליים הבינלאומיים, המועצה האוסטרלית של הכנסיות, נציבות הכנסיות לעניינים בינלאומיים, הקונפדרציה הבינלאומית של איגודי עובדים חופשים, המועצה הבינלאומית לחינוך מבוגרים, המועצה הבינלאומית של נשים יהודיות, הועד היהודי העולמי, המועצה לעניין הסכם אינדיאני, ואגודות האו"ם האוסטרליות); התנועה הבינלאומית נגד כל צורות של הפליה גזעית; מרכזי מידע להגירה; איגוד העמים והלאומים הבלתי מיוצגים (UNPO); הכנס העולמי לחינוך עמים ילידים. כן יוצג האירגון הבינלאומי להגירה.

המדינות שהשתתפו כמשקיפות היו: אוסטרליה, אוסטרליה, אינדונזיה, אירן, גרמניה, הולנד, הולי סי, יגוסלביה, ירדן, מצרים, לבנון, נורבגיה, סין, סמואה המערבית, סרי לנקה, צילה, רפובליקת צ'כיה, פיליפינים, הרפוליקה של קרואטיה, רומניה, תאילנד, וישראל.

כן השתתף בכנס עלי קזק (פלסטינאי המתגורר באוסטרליה), שהופיע ברשימת המשתתפים כמייצג תנועות שחרור. השתתף גם נציג בגוביליה (אי הטוען לעצמאות מפפואה ניו גיניאה והמצוי עמה במלחמה).

המומחים, שהוזמנו להרצות היו ארבעה: פרופ' סטיפן קסלס ראש המרכז ללימודים רב-תרבותיים באוניברסיטת וולונגונג שבאוסטרליה, מר דומיטה נטסבסה נשיא איגוד עורכי הדין השחורים בדרום אפריקה, הגב' דאלי סמבו - מנהלת האיגוד הבינלאומי לבריאות פולרית מאלסקה ומומחית לענייני ילידים ומשפט בינלאומי (שהפגינה מנהיגות מרשימה ושלדעתי עוד נכוננו לה עתידות במישור הבינלאומי) וד"ר א. סבינדה מנהל

המוסד ליחסים גזעיים באנגליה.

ד. נושאי הכנס:

הנושאים שעל סדר היום:

1. פרספקטיבות לאומיות ובינלאומיות: נושאים אקטואליים ובעיות יסוד בעניין גזענות והפליה גזעית; בחינת נושאים בעלי היבטים בינלאומיים: הגירה, לאומנות; פרספקטיבות של קבוצות אינטרסים שונות: עובדים מהגרים, מיעוטים אתניים ולאומיים, ילידים (INDIGENOUS); השוואת נושאים עכשוויים ובעיות יסוד במדינות הייצוג השונות; בחינת הגורמים הרלבנטיים המצמיחים והמנציחים גזענות והפליה גזעית; פיתוח אסטרטגיו בינלאומיות ולאומיות למלחמה בגזענות ובהפליה גזעית.

2. פרספקטיבות של עמים ילידים: המלחמה בגזענות - הצורך בפעולה דחופה: השוואת הנסיון במדינות שונות והנסיון של קבוצות ילידים שונות, השוואת אסטרטגיות לאומיות שונות המתמקדות בנושא ילידים, לרבות חקיקה, אסטרטגיות לחינוך הציבור; אסטרטגיות במישור הבינלאומי; היזמה האוסטרלית - שותפות עם העמים הילידיים.

3. המבנה והתפקוד של מוסדות לאומיים העוסקים בגזענות ובהפליה גזעית: המאפיינים המתבקשים, ההרכב, המבנה, יחסי הגומלין עם גופים אחרים, השוואת מבנים במדינות השונות, נסיון מדינות חסרות מוסדות מיוחדים, תפקיד המוסדות בדאגה לצרכי קבוצות פגיעות, פיתוח מדיניות ממשלתית, מוסדות לאומיים חברתיים הרלבנטיים למניעת גזענות.

4. היחסים בין מוסדות לאומיים וגופים בלתי ממשלתיים: תפקידם של גופים בלתי ממשלתיים במלחמה בגזענות ובהפליה גזעית, מיפוי הגופים הבינלאומיים והמקומיים הרלבנטיים ותפקידם, תפקיד הגופים הבלתי ממשלתיים במיקוד התעניינותם של מוסדות לאומיים וממשלות בבעיות ספציפיות, יחסי הגומלין בין ממשלות, מוסדות לאומיים וגופים בלתי ממשלתיים ותפקידם המשלים.

5. חקיקה בינלאומית ולאומית נגד גזענות והפליה גזעית והקשר שבין החקיקה למוסדות הבינלאומיים והלאומיים: המערכת הבינלאומית ותפקיד החקיקה, מיפוי אסטרטגיות בינלאומיות למלחמה בגזענות, בדיקת אמנות האו"ם, הפיקוח על קיומן ואמצעים לכפיית השמירה עליהן, השפעת אסטרטגיות בינלאומיות על אסטרטגיות לאומיות, חיובי המדינות על פי אמנות האו"ם וחובות הדווח, המערכת הבינלאומית בפרספקטיבה של קבוצות אינטרסים שונות (עובדים מהגרים, מיעוטים אתניים ולאומיים, עמים ילידים וכו').

6. חקיקה פנימית למלחמה בגזענות ובהפליה גזעית והליכים למתן תרופות לקרבנות גזענות: מיפוי השוואתי של אמצעי חקיקה, הליכים ותרופות, הצעות למכלול אמצעי חקיקה חיוניים, יעילות ומגבלות של אמצעי חקיקה, הקשר בין חקיקה פנימית למוסדות

הבינלאומיים, הקשר שבין חקיקה פנימית למוסדות הלאומיים, השימוש בחקיקה לביטוי הצרכים המיוחדים של קבוצות אינטרסים שונות.

7. אסטרטגיות של מוסדות לאומיים במלחמה בגזענות ובהפליה גזעית: המכניזם וההליכים להקמת מוסדות לאומיים, תפקיד החקיקה, תפקיד הממשלה, ארגונים בלתי ממשלתיים וגורמי חברה אחרים.

8. מסקנות המלצות והצעות החלטה לכנס האו"ם (לענין זה הוקמה ועדת ניסוח, שהורכבה מנציגי המוסדות הלאומיים שהשתתפו בכנס).

ה. הרצאות הרקע

הכנס נפתח בנאומי ברכה של שר התיירות הפדרלי לענייני הגירה ועניינים אתניים (ניק בולקוס), של מנהל המחלקה למחקר של מרכז האו"ם לזכויות האדם בז'נבה (חמיד גאהם מאלג'יריה), של נשיא הנציבות האוסטרלית לעניין זכויות אדם והזדמנות שווה (סר רונלד וילסון, שנבחר כיו"ר הכנס) ושל הנציבה לעניין הפליה גזעית בנציבות האוסטרלית לעניין זכויות האדם (אירין מוס). במהלך הכנס נשאו דברים, בנוסף למומחים שהוזמנו לעניין זה מטעם האו"ם (ראה לעיל) גם הנציב הפדרלי האוסטרלי לעניין זכויות אדם והזדמנות שווה (בראין בורדקין), נציג המשרד הפדרלי לעניינים רב תרבותיים, השר הפדרלי לענייני ילידים (רוברט טיקנר) ונציגים של מוסדות אוסטרליים העוסקים בזכויות העמים הילידים.

ו. הדיונים

הדיונים בכנס התבססו על הרצאות הרקע של המומחים ושל המרצים השונים, שכוונו לנושאים המפורטים לעיל. עדיפות בדיבור ניתנה לנציגי הגופים הלאומיים והארגונים הבלתי ממשלתיים וניתן להם זמן דיבור כפול מזה שלמשקיפים מטעם המדינות. הייתה הקפדה גמורה על מכסת הזמן שניתנה לכל דובר. כבר מלכתחילה התברר שהציר המרכזי של הדיונים היה מצבם הגרוע של העמים הילידים, צרכיהם ובעיקר - זכותם להגדרה עצמית ולשלטון עצמי בענייניהם. נושא זה דחק את הנושאים האחרים והשאיר מרחב מועט ביותר למידע ספציפי השוואתי הנוגע לגופים הלאומיים המיוחדים למלחמה בגזענות ובהפליה גזעית וכן לדיון של ממש בשאלות חקיקה. ניתן להניח שהסיבה להתמקדות בנושא זכויות העמים הילידים היה מיקומו של הכנס באוסטרליה, בה נושא זה הוא ראשון במעלה מבחינת חשיבותו האסטרטגית במפה הפוליטית הפנימית והיות הכנס כנס מכין של האו"ם, שקבע את נושא קידום של העמים הילידים כנושא מיוחד של האו"ם. ראוי לציין שהרוחות הפוליטיות הן של ממשלת אוסטרליה, הן של ממשלת ניו זילנד והן של ממשלת קנדה הן בכוון של הכאה על חטא על העוול שנגרם לעמים הילידים, הודאה באחריות הממשלות לתיקון עוול זה והצהרות רשמיות על מדיניות הענקת שלטון עצמי לעמים הילידים בענייניהם הפנימיים. מדינות אלה, שנוכחותן בכנס היתה דומיננטית, נמצאות בשלבים אלה ואחרים של משא ומתן עם

העמים הילידים לכריתת הסכמים ואמנות להחזרת קרקעות, לפיצויים בסכומי עתק ולהגדרת זכויות שלטון עצמי. (בקנדה נכשלה לאחרונה במשאל עם הצעה לתיקון החוקה בעניין זה). ראוי לציין בהקשר זה את העדרה של ארה"ב מן הכנס ואת העדר המידע על מדיניות ארה"ב בנושא הנדון. עדיפותו של נושא זה כנושא המרכזי לדיון בהקשר הגזענות מצא ביטוי גם בניסוח הצעת החלטה לכנס האו"ם בווינה בעניין זכותם של העמים הילידים לשלטון עצמי בענייניהם, שנוסחה בידי ועדת הניסוח ואושרה כמסקנת הכנס המכין.

נראה לי ראוי שניתן את הדעת בישראל לרוחות ולנטיות פוליטיות אלה, שיש להניח שתהיינה דומיננטיות גם בכנס בווינה. חשיבותן לנו היא בעיקר משום ההגדרה הרחבה של גזענות המצויה ביסוד הגישות האמורות ומשום ההשלכה הישירה של גישות אלה על שאלות הנוגעות לישראל. בטווח המיידי ובטווח הרחוק נראה שיהיה צורך להתמודד עם שאלת קו הגבול וההבחנה שבין העמים הילידים, שהכל מדברים בזכותם הטבעית להיות שונים ובזכותם לשלטון עצמי, לבין זכויותיהם של מיעוטים אחרים, אתניים או לאומיים. מכל מקום, אם למדתי דבר ברור מהכנס הרי שהיה זה שעד סוף שנות השבעים נהגו מדינות בנות תרבות באזרחיהן באופן המנוכר לחלוטין לעקרונות זכויות האדם הבסיסיות ביותר, כי גם היום טרם תוקן המעוות באופן המניח את הדעת וכי, גם אם היתה התקדמות של ממש בכוון של הכרה בעוול ונסיון לפתור את הבעיות הקשות בתהליכי משא ומתן והשלמה - יש פער של ממש בין הצהרות המדיניות של הממשלות לבין המציאות בשטח.

לסיכום הכנס אומצו שלוש טיוטות החלטה לכנס בווינה. העתק טיוטות החלטה יועברו בשלב מאוחר יותר לתשומת לבם של המכינים את יצוג ישראל בכנס בווינה.

ז. ייצוג ישראל

כאמור לעיל הזמנתי להשתתף בכנס היתה הזמנה אישית ונוכחותי בכנס כמשקיפה מטעם ישראל היתה פועל יוצא של בקשת משרד החוץ לאור עובדת הזמנתי האישית. עם הגעתי הסתבר לי כי מארגני הכנס לא קיבלו הודעה על השתתפותי כמשקיפה מטעם ישראל. הושבתי מאחורי שלט ישראל היתה מתוך שסמכו על דברי.

כיון שמסגרת הדיונים לא היתה נהירה לי - הכנתי לפני צאתי נייר רקע על מלחמתה של ישראל בגזענות, נייר שמזכירות הכנס הפיצה לפי בקשתי בין כל משתתפי הכנס (העתקו רצ"ב). בדיעבד הסתבר שהרעיון היה טוב, ושאר מדינות אחרות הפיצו ניירות רקע.

ברצוני לציין כי לאור הרוחות שנשבו בדיונים, היתה השתתפותי בכנס כמשקיפה מטעם ישראל חשובה ולגמרי לא קלה (אני מניחה שקושי זה מוכר לאנשי משרד החוץ המשתתפים באופן קבוע בוועידת האו"ם לעניין זכויות האדם והוא מאפיין את הדיונים במסגרת זו של האו"ם). עוד ברצוני לציין כי על אף העובדה שהיה מידע מוקדם בקונסוליה בסידני על השתתפות הפלשטינאי מר קזק (המוכר היטב לשימצה באוסטרליה בשל תוקפנותו ומערכת יחסי הציבור שהוא מנהל נגד ישראל) כמשקיף בכנס, לא נכח נציג הקונסוליה בסידני אפילו פעם אחת בדיונים. בשל האינטנסיביות של הדיונים בוועדה והקושי ליצור קשר טלפוני עם הקונסוליה בזמן אמת לא יכולתי להתייעץ עם נציג ישראלי מוסמך באשר

לטקטיקה של הייצוג. הסברתי קושי זה לשגריר אבנר, אשר טלפן אלי מקנברה לברכני על בואי והתעניין בצרכי. הקשר שלי עם הקונסוליה בסידני היה עם דניאל נבו, שגילה עניין בנוכחותי. הקשר היה אמנם רופף, אולם לא מסיבות הנעוצות במר נבו עצמו. אני רואה לנכון גם לציין כי הקונסול הכללי של ישראל בסידני לא טרח כלל להתקשר עמי ולהתעניין במהלך הכנס ובייצוג ישראל בו. אשתו של הקונסול הכללי נכחה, לפי דבריה בהתאם לבקשת הקונסול, בהרצאת- ארוחת-בוקר שנשאתי בפני נציגי הארגונים היהודיים בסידני לפי בקשת הסניף בסידני של המועצה הלאומית האוסטרלית של נשים יהודיות. קשר טוב יצרתי, לעומת זאת, עם נציג הוועד היהודי האמריקאי (מר ג'רמי ג'ונס), שנכח באופן קבוע בדיונים.

באירה של התמקדות בנושא דיכויים של העמים הילידים וזכותם לשלטון עצמי ולאור ההגדרה הרחבה של גזענות והפליה גזעית כפי שהיתה מקובלת בדיונים וכן באירה הנטייה של מדינות ה"מערב" להכות על חטא בעניין דיכוי העמים הילידים, אין פלא שלא אחת עלה נושא ישראל והפלסטינאים בדיוני הכנס. כבר בתגובה לסקירה הכללית על מצב הגזענות בעולם (מסמך מעניין, שהעתקו רצ"ב) העלה נציג עורכי הדין השחורים מדרום אפריקה את השאלה מדוע אין המסמך כולל את המשוואה לפיה הציונות שווה לגזענות. (תשובת בעל המסמך היתה מגומגמת למדי). מר קזק הפיץ בין המשתתפים מסמך שטנה נגד ישראל (גם העתקו רצ"ב) ובערב הראשון של הכנס, במפגש בלתי פורמלי, שמעתי משניים מהמרצים המומחים של הכנס דברים קשים על ישראל. עוד בתחילת הכנס הערכתי שיש סכנה שהדיונים בכנס יסטו מההיבטים המקצועיים להיבטים פרטיקולריים של שאלת ישראל והבעיה הפלסטינאית ויגלשו לתקיפות, הסברים והתגוננויות. באירה הכללית ששררה ולאור הנושא המיוחד של הכנס סברתי שעדיף למנוע עניין זה מלכתחילה. לכן בקשתי מיד לאחר שאלתו של הנציג הדרום אפריקאי ועוד לפני דבריו של מר קזק להצהיר הערה לסדר, בה הצעתי, כי כיון שמטרת הכנס היא ללמוד על תפקידם של ארגונים שונים במלחמה בגזענות יש להתמקד במטרה זו ולהמנע מלהצביע על מדינה זו או אחרת כנושא דיון ספציפי, שהרי נייר הרקע מלמד כי הגזענות מצויה בחצרותיהן של כל המדינות ונקודת המוצא של הדיון היא ההכרה כי במידה זו או אחרת נגועות כל המדינות בתופעה זו. הצעתי שהמדינות תמנענה מלהעסיק את הפורום בתשובות תגובה לטענות ספציפיות.

נאמנה להצהרתי זו לא הגבתי על דברים שאמר מר קזק בהזדמנויות שונות על מצבם של הפלסטינאים ועל מעשיה של ישראל. הוא הציג בפני משתתפי הכנס את סיפורו האישי. לא הגבתי (לאחר התחבטות רבה) גם כשהשווה קזק את מעשיה של ישראל למעשיהם של הנאצים. הערכתי היתה שאיש בכנס לא התייחס ברצינות לדבריו וכי תגובה על דבריו היתה מעלה אותם לדרגת תשיבות שלא היו הם ובעליהם ראויים לה. שמעתי שהקהילה היהודית לא רוותה נחת מקו ייצוג זה והם צפו לתגובות ישירות ספציפיות. דבריו של קזק מכל מקום לא מצאו ביטוי בפרוטוקול כלשהו. התייעצתי עם יו"ר הכנס (סר וילסון) על תגובה רשמית מגונה של מארגני הכנס אבל הבנתי ממנו שהוא מעדיף (מנימוקים של מארגני הכנס כמובן) שלא להגיב, אם כי הבטיח לעמוד על המשמר שהתבטאויות כאלה לא תשננה. נציג הוועד הלאומי היהודי, מצדו, מסר למחרת ליו"ר הכנס מכתב מחאה כללי המתייחס לתופעה של אמירות גזעניות במסגרת כנסי האו"ם. עד כמה שידוע לי - יו"ר הכנס לא קרא את המכתב עד לסיום הכנס.

לגופו של עניין נטלתי חלק פעיל בדיונים, דברתי על הנסיון הישראלי והצעתי הצעות להמלצות. עם סיום הכנס חלק לי יו"ר הכנס מחמאות על מה שכנה כיצוג מכובד ותרבות של ישראל ואמר לי שזו דעתם של כל מארגני הכנס. אני מניחה שלדברים היה גם קשר עם חששם של המארגנים מפגעו הרע של מר קזק ומהפרת מהלך העניינים השקט של הכנס, שהיה עלול להגרם אם הייתי עומדת על זכותי להגיב על דבריו.

מחוץ למסגרת הדיונים קשרתי קשרים עם נציגים רבים, הסברתי את עמדותיה של ישראל, אספתי חומר מקצועי ואף בקשתי מנציגים אחדים שישלחו לי חומר נוסף.

מקום מושבי בכנס היה בין איראן לירדן. עם הנציג האיראני הייתי בקשרי שיחות נימוסין, לאחר שהיה זה הוא שיזם, להפתעתי, תחילת שיח עמי. הוא נראה לי אדם עדין ותרבותי, אך נמנע מלקחת חלק בדיונים. הנציג הירדני לא חסך ממני (שלא במסגרת הדיונים הפורמליים) הערות בלתי אוהדות כלפי ישראל, והתעקש להבהיר שהזמן הולך ואוזל וכי ישראל חייבת לעשות ללא דיחוי צעדים של ממש לפתור את הבעיה הפלסטינאית, לפני שיהיה מאוחר מחמת היאוש. לשאלתי מדוע לא פתרה ירדן בעיה זו לפני 1967 השיב שזו אכן היתה טעות, לא רק של ירדן אלא של כל מדינות ערב, אבל הגישה הכללית השתנתה ועל ישראל לנצל את ההזדמנות. בעת הדיונים הפורמליים הציג את המכון לזכויות האדם הירדני שייצג, והסביר שקשה להחדיר במדינות ערב את רעיון זכויות האדם, כיון שזה מתקשר במדינות אלה עם הצביעות ודו הפרצופיות של מדינות המערב ושל האו"ם עושה דברן. בהקשר זה הזכיר גם את העמדה הצבועה, לדבריו, של האו"ם בעניין ישראל והבעיה הפלסטינאית.

קיימתי מספר שיחות עם מר קזק, לפני שהשווה את ישראל לנאצים (לאחר דבריו אלה נתקתי כל מגע עמו). הוא הצטייר לי כאיש צר אופקים וחסר פתיחות ולא היה נראה לי שיכולה להווצר ביננו שפה משותפת. הדעות שהביע היו דעות מיושנות ונוקשות ונראה שלא עדכן עצמו אפילו בעמדות המוצהרות של אש"פ (דיבר על מדינה חילונית רב לאומית ועל יהדות כדת ולא כלאום). לדבריו קרא את מסמך הרקע שלי אבל לא מצא בו דבר שיוכיח שישראל היא מדינה דמוקרטית וכן הביע פליאתו על כך שהשוותי את הטרור לגזענות. הוא התעניין אצלי אם יש אפשרות שיאפשרו לו לבקר את אביו בישראל. שאל אותי אם אני מכירה את קרפ שכתב את הדו"ח בעניין השטחים. לשאלתי על האמנה הפליסטינאית אמר שעראפאת הצהיר בפומבי ובמפורש שהסעיף על חיסול ישראל כמוהו כמבוטל. כאמור - התרשמתי שאין אפילו תחילת שפה משותפת ביננו ולאחר הצהרתו הקיצונית לא שבתי להחליף עמו מלים.

ח. סיכום

מטרת נסיעתי היתה לאסוף מידע על מוסדות לאומיים, שמטרתם המוצהרת והיחודית היא קידום זכויות האדם ומניעת הפליה. למדתי שגם אם יש בישראל גופים עצמאיים, שאינם תלויים בממשלה, העוסקים במתן תרופות בתחום הפרת זכויות האדם, הרי שלקיטומו של גוף המיוחד לעניין זה יש ערך מוסף של ממש לקידומן של זכויות אלה. העמדה המשותפת היתה כי הקמת מוסדות לאומיים למלחמה בגזענות ובהפליה גזעית היא פועל יוצא של המחוייבויות של המדינות שהצטרפו לאמנות האו"ם בדבר זכויות האדם, לרבות האמנה

למניעת כל סוגיה של הפליה גזעית וכי לגוף מסוג זה יש תפקיד חיוני בהכנת הדו"חות על פי האמנות ובעבודה משותפת עם מוסדות האו"ם. ראוי לציין כי האו"ם קבל כבר מספר החלטות הקוראות למדינות החברות לחקים מוסדות לאומיים לקידום זכויות האדם. נראה לי שהקמתו

של מוסד כזה בישראל (שעל המודל שלו יש לחשוב מתוך התאמה למציאות בישראל) עשוי לא רק לקדם קידום של ממש את תחום זכויות האדם בישראל, אלא גם לקדם את עניינה של

ישראל במישור הבינלאומי. ראוי שמשד החוץ מבחינתו יתן דעתו לעניין, לפחות כחומר למחשבה בהכנת עמדת ישראל בכנס בווינה. אני מצידו אכתוב תזכיר בעניין זה לשר המשפטים, לאחר שאגבש דעה ברורה יותר לעניין המודל הראוי.

בברכה

יהודית קרפ

המשנה ליועץ המשפטי לממשלה

העתק: שר המשפטים ✓

היועץ המשפטי לממשלה

מנכ"ל משרד החוץ

היועץ המשפטי, משרד החוץ

מנכ"ל משרד המשפטים

ד"ר ש. גולדווטר, משרד המשפטים

הגב' תמר גולן, משרד המשפטים

למיקי לאור

212

ירושלים, כ"ה באייר התשנ"ג
16 במאי 1993

(66428)

טויות
ליק
20/5/93

לכבוד
פרופ' שמחה לנדאו
האגודה לזכויות האזרח בישראל
ת.ד. 8273
ירושלים 91082

שלום רב,

הריני מאשר בתודה קבלת מכתבך מיום 3.5.93 אל שר
המשפטים.

הבאתי מכתבך בפני השר.

בכבוד רב,

עדי הדר^כ, עו"ד
עוזר לשר

עה/גא

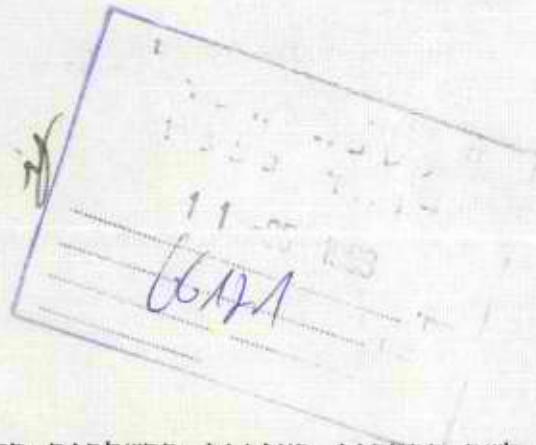
נשיאים:

פרופ' הנס קלינגהופר ז"ל
1976 - 1982
השופט חיים כהן
1982 - 1988
השופט שמעון אגרנט ז"ל
1988 - 1992

סגני נשיא:

עוז חיים צדוק
השופט (לשעבר) עלי נתן

י"ב באייר תשנ"ג
3 במאי 1993
סניף ירושלים

לכבוד
השר דוד ליבאי
שר המשפטים
ירושלים

שלום רב,

רצ"ב העתק מכתב שנשלח לשר הבטחון בעניין ההשלכות הקשות שיש לסגר הממושך על הילדים בשטחים.

נודה לך אם תפעיל השפעתך כחבר ממשלה להקטנת הנזק של הסגר על הילדים בשטחים.

בכבוד רב,

פרופ' שמחה לנדאו

יו"ר צוות זכויות ילדים

ח' באייר תשנ"ג
29 באפריל 1993

נשיאים:
פרופ' הנס קלינגהופר ז"ל
1976 - 1982
השופט חיים כהן
1982 - 1988
השופט שמעון אגרנט ז"ל
1988 - 1992

סגני נשיא:
עו"ד חיים צדוק
השופט (לשעבר) עלי נתן

לכבוד
מר יצחק רבין
שר הבטחון
הקריה
תל-אביב

כבוד השר,

אני פונה אליך בשם צוות זכויות ילדים של האגודה לזכויות האזרח, סניף ירושלים.

הסגר המתמשך בשטחים גורם להגברת המצוקה של התושבים. הפסקת עבודתם של עשרות אלפי פועלים מהשטחים בישראל, וההגבלות על כניסת תושבי השטחים אל מעבר לקו הירוק, גורמים למצבי מצוקה קשים בתחומי הכלכלה, הבריאות והחינוך. מטבע הדברים, יש למקד את תשומת הלב לסבלם של הילדים, בהיותם אוכלוסיה פגיעה במיוחד למצבי חסר ומצוקה. מאז תחילת הסגר היו בתקשורת התבטאויות של כמה שרים בדבר אחריותה של ממשלת ישראל לשלומה ולרווחתה של האוכלוסיה הפלסטינית בשטחים. לאור כל זאת, אנו מבקשים לדעת אילו אמצעים נוקטת ממשלת ישראל כדי:

א. להבטיח אספקת מזון הדרוש לכלכלת הילדים.

ב. להבטיח העברת ילדים חולים לטיפול בבתי חולים בישראל, במקרים המחייבים זאת.

ג. לאפשר המשך פעילות סדירה של מוסדות חינוך, ביחוד מוסדות הנמצאים במזרח ירושלים, שבהם לומדים ילדים תושבי השטחים.

כמו כן אנו מבקשים לקבל את תשובתך לשאלה, האם נתונה הממשלה את דעתה על מכלול ההשלכות, לטווח הקצר ולטווח הארוך, של הסגר בשטחים, על תנאי חייהם ובריאותם הפיזית והנפשית של הילדים, והאם נקטה הממשלה פעולות כלשהן למנוע נזקים חמורים ובלתי הפיכים אצל הילדים הנתונים בסגר.

בכבוד רב,

פרופ' שמחה לנדאו
יו"ר צוות זכויות ילדים

העתקים: לחברי ממשלת ישראל

1945
John. K. Miller

5.1.5

201
מ.א.ק.
מ.א.ק.

2/2

מדינת ישראל

משרד המשפטים
המשרד הראשי

מנהלת המחלקה לזכויות האדם
וקשרים בינלאומיים

ירושלים, יז' בחשון התשנ"ג
13 בנובמבר 1992

53224

עו"ד משה
א.י.י.י.
16/11/92

קולנוע נחשון

אל: המנכ"ל

הנדון: יחסי ישראל - הוטיקן

כנציגת המשרד בצוות הבינמשרדי לבחינת יחסי ישראל-הוטיקן הנני מצרפת בזה אחדים מסעיפי הסכם המסגרת בין ישראל והוטיקן אשר סוכמו ע"י ועדת "המומחים" שחבריה הם נציגי הוטיקן ונציגי ממשלת ישראל.

סעיפי הסכם אלה יובאו לאישורה של הועדה הביילטרלית העליונה. כן מצורפים-בזה דברי הסבר לסעיפים אלה שהוכנו ע"י מר איתן מרגלית, מנהל מחלקת כנסיות במשרד החוץ.

הועדה הביילטרלית העליונה תתכנס בירושלים ב-19 בנובמבר, 1992 בראשות סגני שרי החוץ של ישראל והוטיקן ובהשתתפות נציגי משרד החוץ והוטיקן וכן נציג שר הדתות, מר ישראל ליפל. מר צבי טרלו ישמש יועץ הועדה. לידיעתך.

בברכה,

ג.א.ג.

תמר גולן

משרד המשפטים
לשכת המנכ"ל
והתיק
16-11-1992
דואר נכנס
53328
מס' א.א.א.

משרד המשפטים
לשכת השר
דואר נכנס
17-11-1992
מס' 53490
מכתב

סודי

מנהל כנסיות
טל' 3976

י"ד בחשוון תשנ"ג
10 בנובמבר 1992

407576

אל : סגן שה"ח
המשנה למנכ"ל

מאת : מנהל כנסיות

הנדון: ישראל - הוואטיקן : הוועדה הביילטרלית

הוועדה הביילטרלית המשותפת החלה בדיוניה בדרג המומחים עם נציגי הוואטיקן, וקיימנו עד עתה ישיבות בימים 2.11, 5.11 ו- 9.11. מצידנו השתתפו בוועדה מנהל כנסיות וסגנו אלי ירושלמי, גב' א. אפרת ממשפט, גב' תמר גולן מנהלת המחלקה לקשרים בינ"ל של משרד המשפטים ומר צבי טרלו שמונה ע"י מנכ"ל משרד המשפטים לשמש כיועץ מיוחד לוועדה. מצדנו השתתפו הנציג האפוסטולי מונטזמולו וסגנו ארקארי, האב ייגר, ארנו מנכ"ל נוטרדאם, וגראק מזכ"ל מועצת הבישופים (נציג הכנסיה הקתולית המקומית).

כמוסכם ביני לבין מונטזמולו הנושאים בהם דנו התייחסו לסעיפים I - 1, 3-I, II-2 לאינבנטר שסוכם במפגש ברומא. נושאים אלה הם: חופש דת ומצפון, הסטטוס קוו במקומות הקדושים, שמירת מקומות קדושים לקתולים, חופש הפולחן הקאתולי, ושת"פ במאבק כנגד אנטישמיות. נציגי הוואטיקן הגישו ניירות לגבי הצעותיהם לנוסח מוסכם בנושאים אלה ובמהלך הדיונים הגשנו ניירות נגדיים. הנוסח שהתקבל בסופו של דבר מהווה שילוב של השניים, ורצ"ב הנוסחים המוסכמים בכל הנושאים הנ"ל שכפי המוסכם בין שתי המשלחות יומלצו על ידינו לאימוץ ע"י הוועדה בדרג סגני שרי החוץ האמורה להתכנס בירושלים ב- 19.11.92.

העקרונות העיקריים שהנחו אותנו במהלך הדיונים שקיימנו היו:

1. לקיים ולא לסטות מהמצב המשפטי הנוכחי.
2. להתייחס רק לנושאים ולעניינים בהם נוכל להציע את אותם הדברים לעדות הנוצריות האחרות (ובעיקר ליוונים אורתודוקסיים ולארמנים).
3. להמנע מכל התייחסות למקומות קדושים ליהודים ולמוסלמים וליחד את ההתייחסות בהקשר זה רק למקומות קדושים לנצרות.
4. לקבל מהם הכרה בהיקף רחב ככל האפשר שישראל היא הגורם המדיני אשר לו כפופים המקומות הקדושים לנצרות והפעילות במקומות אלה.
5. להשאר בינתיים במסגרת דיון על הסכם מסגרת עקרוני, ולא להתפשט לדיון בפרטים.
6. להמנע מהפגנת להיטות מצדנו לסיים מהר את הדיונים או לוותר בנקודות מהותיות, ולבדוק תור כדי כך את טווח הגמישות שיש לנציגים שלהם בסגירת עניינים וביצירת קצב ההתקדמות שיחייב אותם

בסופו של דבר להתקדמות גם בנושא נירמול היחסים.

במהלך המו"מ התגלה שנציגי הואתיקון מעוניינים להציג מצדם מצב כאילו השיגו מאתנו דברים חדשים. עמדנו בתוקף על כך שנדגיש כל פעם שמדובר בשמירת המצב הקיים, ומכאן השימוש הרווח במסמכים במילה CONTINUING. נקודה זו היתה מוקד לויכוחים רבים, אך בסופו של דבר עמדנו נתקבלה.

אביא להלן את פירוט הנושאים השונים המוסכמים בניירות המצורפים:

1. חופש דת

הם היו מעוניינים לקבל מאתנו התחייבות כללית (וחד צדדית בעיקרה) על חופש דת ומצפון שישראל מחוייבת לה ע"פ עקרונות המשפט הבינ"ל הכללי והמנהגי. התחייבות כזו לא נתנה, ובמקומה הגענו לנוסח מוסכם המסתמך על האמור במגילת העצמאות, ובאמנות בינ"ל שישראל והואתיקון צדדים להן.

הואתיקון הוסיף במהלך הדיונים התיחסות מצדו למסמך שלהם (הנוסטרס אאטטה) שבו מופיעה מחוייבות לכבד דתות אחרות ואת מאמיניהן, ולדבר זה יש משמעות לגבי קהילות יהודיות בארצות קתוליות.

2. סטטוס קוו

ההצעה המקורית של הואתיקון היתה כללית ביותר ולפיה בקשו מאתנו התחייבות חד צדדית לשמור על הסטטוס קוו. מהנוסח המצורף שהתקבל עולים הדברים הבאים:

א. הגבלנו את ההתייחסות לסטטוס קוו למקומות הקדושים לנוצרים בלבד. יש לדבר חשיבות מיוחדת לגבינו כי הסדרי הסטטוס קוו המקוריים כללו גם את הכותל והר הבית לגבי יהודים, ואם היינו מסכימים לנוסח משלהם, ניתן היה אולי לפרשו כאילו הוא מתייחס גם למקומות אלה.

ב. הנוסח שהתקבל מאזכר לא רק את המקומות הקדושים לנוצרים אלא גם את הזכויות של העדות הנוצריות.

ג. בנוסח החדש יש התייחסות ל RESPECTIVE RIGHTS של העדות האחרות, וזה מגן עלינו מפני הטענה האפשרית שעשינו הסדר הפוגע בזכויות של עדות אחרות, ואף מתיישב עם השינויים שחלו במרוצת הזמן בהסדרי הסטטוס קוו המקוריים.

ד. הדגשנו הוראה שמשמעותה היא שהאמור לגבי הסטטוס קוו עדיף על כל התנייה אחרות במסמך המוסכם, ובכך מנענו טענה אפשרית שחופש הדת והפולחן עלולים לפגוע בהסדרי הסטטוס קוו.

ה. הכנסנו מחוייבות של הכנסיה הקתולית לכבד את הסטטוס קוו במקומות הקדושים הנוצריים, ובכך לכבד את הזכויות של עדות נוצריות אחרות.

ו. השגנו במשתמע הכרה שלהם כי מדינת ישראל היא כיום ה- CIVIL POWER ע"פ הסדרי הסטטוס קוו.

3. שמירת המקומות הקדושים לקתולים

סעיף זה עוסק במקומות הקדושים עליהם לא חל הסטטוס קוו. גם כאן הצעת הנוסח שלהם היתה סתמית בלי להגדיר אפילו לאילו מקומות

הכוונה. יש לזכור שחוק המקומות הקדושים מ - 1967 לא מדבר על מקומות אלה, אלא על מקומות קדושים במובן המצומצם. נתקבלה בסופו של דבר הצעת הנוסח שלנו המדברת על שמירת האופי המתאים של מקומות קדושים כגון כנסיות, מנזרים, בתי קברות ודומיהם שזוהי נוסחה מצומצמת.

בצד החובה המוטלת עלינו ע"פ הנוסח זה, ושאינה חורגת מהמשך המצב הקיים, מופיעה בנוסח לראשונה התחייבות של הואתיקן מצדו לכבד את האופי המתאים למקומות כאלה, ובכך יש לראשונה עיגון לטענה עתידית שלנו כלפיהם אם יעשה במקומות כאלה שימוש לצרכים פוליטיים, להסתה וכו'.

4. חופש הפלחן הקתולי

הצעתם בנושא זה היתה ג"כ גורפת, ובסופו של דבר התקבלה הצעתנו הממשיכה את המצב הקיים, כאשר הוראה זו נשלטת ע"י ההוראה הכללית הנותנת עדיפות להוראות הסטטוס קוו ולזכויות על פיו של העדות הנוצריות האחרות.

5. שת"פ במאבק כנגד אנטישמיות

נציגי הואתיקן הגישו הצעה כללית המתייחסת רק לשת"פ עתידי במאבק כנגדו. במקום זאת, התקבלה הצעתנו המוסיפה גינוי חריף לאנטישמיות, לגזענות, ולחוסר סובלנות דתית, תוך התייחסות מיוחדת לגילויים הנוכחיים של התפרצויות אנטישמיות וזיקה מפורשת לשואה.

יש בנוסח חידוש חשוב שלמיטב ידיעתנו לא הופיע בעבר במסמכי הואתיקן והוא גינוי חריף לאנטישמיות המכוונת כנגד העם היהודי ולא רק כנגד יהודים כפרטים, תוך התייחסות מיוחדת לאנטישמיות בארצות שבהן התחוללה השואה.

בנוסף, נתקבלה גם הצעתנו שתכלול בנוסח דרישה מפורשת לא רק להצהרה על תמיכה בפתרון סבסוכים בדרכי שלום, אלא גם הוצאת אלימות ושימוש בטרור מהחיים הבינ"ל. הואתיקן התנגד לשימוש במילה טרור, אך לבסוף התקבלה דרישתנו.

אבקש לציין את החשיבות הרבה לתפקיד שמילא מצדנו צבי טרלו בדיונים. מומחיותו בנושאים שעלו לדיון, ונסיונו המשפטי הרחב היו לנו לעזר רב. ע"פ בקשת הואתיקן הסכמנו בשלב זה בטרם מיצינו את הדיון בכל הנושאים שלא לפרסם את תוכן ההסכמות אליהן כבר הגענו, ולהמנע ממתן פומבי לנושאים השונים הנמצאים על שולחן הדיונים.

ההסכמות שהושגו ושיוצגו לפני הועדה הבייליטרלית בדרג סגני שרים משמשות בסיס להסכם מסגרת שיחתם בעתיד על עקרונות ונורמות, כשלאחריו נכנס למו"מ על הסדרים מפורטים דוגמת הקונקורדאט שנחתם בין איטליה לואתיקן. ברור שלמרות דרישתנו שלא ליצור לינקאג' פורמלי בין הסכם זה לבין כינון יחסים דיפלומטיים, נוצר עתה

אילוץ על הואתיקן לקדם גם את תהליך הנירמול ביחסים, ויש להניח
שזה יהיה הנושא העיקרי שיעסיק את דיוני הועדה המשותפת לכשתכנס
בירושלים ב-19.11.

ב ב ר כ ה
איתן מרגלית

העתק: המנכ"ל
היועץ המשפטי
ראש אגף אירופה
מנהל לשכת השר
השגריר, רומא
ציר - יועץ - רומא
יועץ כנסיות, וושינגטון
ס / קונכ"ל, ניו - יורק
א. אפרת, משפט

The Permanent Bilateral Working Commission, established by the Holy See and the State of Israel on 29 July 1992, met at the level of experts on 2, 5 and 9 November 1992, in Jerusalem.

Pursuing the "agenda" agreed on 15 July 1992 in Jerusalem and confirmed on 29 July 1992 at the Vatican, the two delegations, with reference to items I.1, I.3 and II.2, have agreed on a common text hereunto attached and marked for identification purposes by the letter "A". Each delegation will recommend to its superiors this text for their consideration and approval, to be included in a framework agreement to be reached eventually between the Holy See and the State of Israel within the process of normalising relations between the Parties. The grouping in Articles and paragraphs and the order thereof in the said agreement will be agreed upon, with reference to the aforementioned "agenda" prior to the conclusion of the said agreement.

Jerusalem, 9 November 1992

E. Margalit

Andrea di Montezemolo

A E.M.
A. d. W.

" The State of Israel, recalling its Declaration of Independence, affirms its continuing commitment to uphold and observe the human right to freedom of religion and conscience as set forth in the Universal Declaration of Human Rights and in other international instruments to which it is a party.

" The Holy See, recalling the Declaration of the Second Ecumenical Council of the Vatican on Religious Freedom, "Dignitatis humanae", affirms the Catholic Church's commitment to uphold the human right to freedom of religion and conscience as set forth in the Universal Declaration of Human Rights and in other international instruments to which it is a party.

" The Holy See wishes to affirm as well the Catholic Church's respect for other religions and their followers as solemnly stated by the Second Ecumenical Council of the Vatican in its Declaration on the Relation of the Church to Non-Christian Religions, "Nostra aetate".

(2)

A E.M.
+ A.d.ik.

(2)

" The State of Israel affirms its continuing commitment to maintain and respect the 'Status quo' in the Christian Holy Places to which it applies and the respective rights of the Christian communities thereunder. The Holy See affirms the Catholic Church's continuing commitment to respect the aforementioned 'Status quo' and the said rights."

" The above shall apply notwithstanding an interpretation to the contrary of any Article in this (document)."

C^A

" The State of Israel agrees with the Holy See on the obligation of continuing respect for, and protection of the character proper to Catholic sacred places, such as churches, monasteries, convents, cemeteries and their like."

"The State of Israel agrees with the Holy See on the continuing guarantee of the freedom of Catholic^Uworship".

c 3

A d'u.

" The Holy See and the State of Israel are committed to appropriate cooperation in combatting all forms of antisemitism and all kinds of racism and of religious intolerance, and in promoting mutual understanding among nations, tolerance among communities and respect for human life and dignity.

" The Holy See takes this occasion to reiterate its condemnation of hatred, persecution and all other manifestations of antisemitism directed against the Jewish people and individual Jews anywhere, at any time and by anyone. In particular, the Holy See deplores attacks on Jews and desecration of Jewish synagogues and cemeteries, acts which offend the memory of the victims of the Holocaust in the same places which witnessed it.

" The Holy See and the State of Israel declare their respective commitment to the promotion of the peaceful resolution of conflicts among States and nations, excluding violence and the use of terror from international life."

אברהם

טו אברהם אבי אברהם (אברהם)
אברהם אבי אברהם, אברהם אבי אברהם
אברהם אבי אברהם, אברהם אבי אברהם
אברהם אבי אברהם; אברהם אבי אברהם
אברהם אבי אברהם. אברהם אבי אברהם
אברהם אבי אברהם, אברהם אבי אברהם

18/5

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
JERUSALEM

משרד החוץ
ירושלים

67010
22

בלט"ס

דרכ"ל 2
303252 טל'
303710 פקס'

תאריך:	9/5/93
מספר ע"מ:	2
(כולל העלייה)	
סכום:	217.06

אגודת

1. סכום של 217.06 ש"ח
 2. הוצאות נוספות
 3-4. ...
 5. ...

595545

לכבוד
מר חיים קלוגמן
מנכ"ל משרד המשפטים

א. קלוגמן, תל אביב

הנדון: הועידה העולמית (האו"ם) לזכויות האדם

1. הועידה העולמית (האו"ם) לזכויות האדם החכנס בוינה ביום ה-14 ל-25 ליוני.
 2. לדעתנו חשוב שבמשלחת ישראל לוועידה תהיה נציגות למשרד המשפטים.
 3. אודה לך אם תודיענו מי ייצג את משרד המשפטים במשלחת.
- מצ"ב כיור רקע.

ב ב ר כ ה
3/5/93
דוד פלג

משרד המשפטים
לשכת המנכ"ל
חוף - 65 ק"מ
1-05-1993
65970

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
JERUSALEM

משרד החוץ
ירושלים

579196

הנדון: ועידת האו"ם לזכויות האדם - WORLD CONFERENCE ON HUMAN RIGHTS

בין ה-14 ל-25 ליוני תתכנס בווינה ועידת האו"ם השנייה לזכויות האדם (הראשונה התכנסה בטוראן ב-1968).

רקע
===

1. בדצמבר '89 ביקשה העצרת הכללית של האו"ם מהמזכ"ל שיבדוק את עמדת הממשלות, הסוכנויות וגופים אחרים של האו"ם וכן ארגונים לא ממשלתיים לזכויות האדם - לגבי אפשרות של כינוס ועידה עולמית שתדון בדרך הגבוה ביותר בשאלות חשובות שעומדות בפני האו"ם לקידום ושימור ז'א.
2. שנה לאחר מכן, ב-18 בדצמבר '90, קיבלה העצרת החלטה 45/155 אשר בה הוחלט לכנס ועידה כזו.

מטרות
=====

1. לסקור ולהעריך את ההתקדמות שנעשתה בתחום ז'א מאז קבלת ה- UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS ב-1948.
2. לזהות מכשולים ודרכים להתגבר עליהם.
3. לבחון את הקשר בין פיתוח לבין זכויות כלכליות, חברתיות, תרבותיות, אזרחיות ופוליטיות.
4. לבחון דרכים לשפר את יישום הסטנדרטים הקיימים בנושאי ז'א.
5. להעריך את יעילות השיטות ודרכי הפעולה של האו"ם בנושא.
6. להמליץ על דרכים להבטחת המימון והמקורות הדרושים עבור פעילות האו"ם בנושא ז'א.

דגש מיוחד יושם על השגת אישור אוניברסלי למסמכי יסוד בנושא ז'א, על קידום חינוך לז'א ועל הגברת התוכניות לשת"פ טכני כדי להבטוח את התשתית הלאומית הנחוצה לצורך קידום ושימור ז'א בכל ארץ.

כללי
=====

1. העצרת הקימה ועדה מכינה שחקיקדה להכין הצעות לסדר היום של הוועידה. הוועדה התכנסה בספטמבר '91, במרץ-אפריל '92 ובספטמבר '92. ישיבה רביעית ואחרונה מתוכננת לאפריל '93.
2. הצעות נוספות הוכנו ע"י ועידות איזוריות - אפריקה ואמ"ס. הוועידה האיזורית של אסיה תתכנס בסוף מרץ '93.
3. בוועידה צפויים אלפי משתתפים מכל חברות האו"ם, המשקיפים המוכרים ע"י האו"ם ומה-NGO'S.
4. בארה"ב ובאירופה אין התלהבות לוועידה. קיים חשש שהמדינות המתפתחות תנסנה להכתיב את הגדרותיהן לז'א השונות מההגדרות המסורתיות של העולם המערבי, כמו כן יש דאגה מכעילות ה-NGO'S.
5. מצפים שרוב המשלחות יהיו בדרג מיניסטריאלי (שר החוץ או המשפטים).

6. בשל החשיבות שמייחס האו"ם לוועידה, הוזמנו יושים בולטים בתחום זכויות אדם וביניהם נלסון מנדלה, ג'ימי קרטר, חסאן בן טלאל, הלנה בונג'יר וסימון וייל.

יועד שוץ
20 באפריל 1993

212

ירושלים, ט' בשבט התשנ"ג
31 בינואר 1993

(59658)

לכבוד
פרופ' רות בן-ישראל
הפקולטה למשפטים
רמת-אביב
תל-אביב 69978

רות היקרה,

הנדון: תחולת זכויות היסוד במשפט הפרטי

רב תודות על מכתבך מיום 23.1.93 ועל נספחיו.

אני מודה לך על הפניית תשומת לבי לבעייה, לפסיקה
ולמאמרו של פרופ' אהרון ברק.

אלמד את החומר.

בכבוד ובידידות,

דוד ליבאי

דל/מס

2/2

~~Handwritten scribbles~~

Handwritten scribbles

LINES

Handwritten scribbles

Handwritten scribbles

23/1/93

גב' רות

לכבוד
ח"כ דוד ליבאי, שר המשפטים
משרד המשפטים ירושלים

נכבדי,

הנדון: מזכר בענין תחולת זכויות היסוד במשפט הפרטי

בהמשך לשיחתנו בנדון הריני מעבירה לך בזה לבקשתך את המסמכים דלהלן:

א. עותק מפס"ד בעניין תב"ע נב/8-4 **מדינת ישראל - הועד הארצי של עובדי משרד הפנים** (טרם פורסם), שניתן על ידי של השופטת אלישבע ברק, שופטת בית הדין האזורי לעבודה.

ענינו של פסק דין זה בשימוש שעשו עובדי משרד הפנים בחופש השביתה שלהם. במסגרת הפסק קבעה השופטת למעשה כי מדובר בהתנגשות בין חופש השביתה של העובדים לבין זכות היסוד לחופש התנועה הקבועה בסעיף 6 לחוק היסוד: כבוד האדם וחירותו. כלומר, החילה את זכויות היסוד מכח חוק היסוד: כבוד האדם וחירותו במשפט הפרטי, ואיזנה בין שני האינטרסים הסותרים בנסיבות בקובעה סדר עדיפויות בגין ההתנגשות בין חופש השביתה לזכות היסוד מכח חוק היסוד: כבוד האדם וחירותו.

ב. עותק מפס"ד בעניין דב"ע נג/17-3 **טוני טועמה - טכנו גומי ליסיצקי בע"מ** (טרם פורסם), שניתן על ידי נשיא בית הדין הארצי לעבודה, השופט מנחם גולדברג.

ענינו של פסק דין זה בהיקף חובת שמירת הסודות המקצועיים של העובד, או בהגנה על סודות מקצועיים של המעביד. במסגרת פסק דין זה עשה בית הדין לעבודה שימוש - במשפט הפרטי במסגרת יחסי עובד ומעביד - בחוק יסוד: חופש העיסוק, על אף שבית הדין עצמו מציון כי לא ברור עד כמה הוראותיו מתייחסות ישירות למשפט הפרטי. אבל, הוא בכל זאת עושה שימוש כאמור לאור מאמרו של השופט ברק זכויות אדם מוגנות והמשפט הפרטי, ופסק הדין של השופט ברק בע"א 294/91 חברה קדישא גחש"א קהילת ירושלים נ' קסטנבאום (טרם פורסם) במסגרתם השופט ברק קובע כי "זכויות היסוד של האדם אינן מכוונות רק כנגד השלטון. הן מתפרסות ביחסים ההדדיים שבין הפרטים לבין עצמם... השאלה האמיתית הינה כיצד מוזרמים עקרונות היסוד של המשפט הציבורי אל תחומי המשפט הפרטי ... כללי המשפט הציבורי מוצאים את ביטויים בתחומי המשפט הפרטי בדמות עקרונות פרשנות שונים...".

ועל כן, בסעיף 9 ד. לפסק הדין קובע השופט גולדברג כי לעקרונות ולמגמות אשר בחוק יסוד: חופש

העיסוק צריך שתהא השפעה עקיפה אף על התקשרויות חוזיות בתחומי העבודה, שענין הגבלת חופש העיסוק לאחר פרישה מעבודה. ובהמשך כתוצאה מהשפעה עקיפה זו הוא משנה את מערכת האיזונים שנהגה בהתאם לפסיקה בנדון עד לחקיקת חוק היסוד.

ג. עותק מהפרק הקביעי של מאמרו של השופט אהרון ברק בענין זכויות אדם מוגנות והמשפט הפרטי. אני מפנה את תשומת לבך במיוחד לעמוד 194 למאמר המסביר מדוע גם אם חוק מסויים כגון חוק שוויון הזדמנויות בעבודה עובר את מחסום פסקת ההגבלה של סעיף 2 להצעת חוק היסוד, עליו לעבור עוד מערכת איזונים בהתנגשות עם זכויות יסוד אחרות, שנעשית במסגרת המשפט הפרטי עצמו מכח שיקול הדעת השיפוטי של השופט. מערכת איזונים המהווה לדעתו של השופט ברק אחד הביטויים החשובים של רעיון התחולה העקיפה של זכויות האדם הקבועות בחוקי היסוד למשפט הפרטי.

בעמוד 197 קובע השופט ברק כי האיזון בין זכויות היסוד במשפט הפרטי לא יערך על פי העקרונות של האיזון שבפסקת ההגבלה שבסעיף 2 לחוק היסוד, אלא על פי שיקול הדעת השיפוטי של השופט שאין לו קריטריונים מנחים בחוק היסוד. הוא אף מוסיף ואומר כי מי שחושש מניצול לרעה של כוח שיפוטי זה צריך להימנע מחקיקה חוקתית. (החשש שלי בנסיבות של זכויות העובדים וארגוני העובדים מהפעלת שיקול הדעת השיפוטי של השופטים נובע מהעובדה שהשקפת העולם החברתית של השופטים אינה מאוזנת בעצמה מאחר ואינה משקפת את קשת הדעות הרווחות בנדון בחברה הישראלית הלוקחות בחשבון כלכלת שוק חופשי ותחרותי מצד אחד, אבל גם כלכלת שוק חברתית המתקנת עיוותים של השוק התחרותי מהצד השני).

בעמוד 199 מדגים השופט ברק בשתי דוגמאות את שיטת האיזון בין זכויות יסוד במשפט הפרטי, כשהוא מעמיד את הזכות לשוויון מצד אחד, לעומת זכות הקנין של בעל מסעדה או בעל דירה העומדת להשכרה מהצד השני. ההסבר שהוא נותן לדרך הפעלת שיקול הדעת בהתנגשות זאת, מבהיר לחלוטין שציבור העובדים יפגע מחקיקת חוקי היסוד בנסיבות, מאחר וכיום הזכויות החוקיות של העובדים כגון אלה הקבועות בחוק שכר מינימום, או בחוק שוויון הזדמנויות בעבודה וכדומה, הן מוחלטות, ולאחר הפעלת חוק היסוד הן תהפוכנה ליחסיות בלבד. אין ספק כי יש לעובדים גם מה להפסיד מחקיקת חוקי היסוד לאור גישתו של השופט ברק ולא רק להרויח מעיגון השוויון כשזכות יסוד וכי.

בעמוד 204 מסביר השופט ברק מדוע הנוסח המוצע בחוק היסוד לענין אי תחולת החוק במשפט הפרטי אינו תופס בנסיבות. הוא גם מציין נוסח שהיה תופס לדעתו. אם כי גם נוסח זה היה מונע רק תחולה ישירה של חוקי היסוד במשפט הפרטי, ולא תחולה עקיפה.

בכבוד רב,

פרופ' רות בן-ישראל

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

בבית הדין האזורי לעבודה בירושלים

בפני השופטת אלישבע ברק
נציג ציבור מר גרינברג
נציג ציבור מר דורון

המבקשת : מדינת ישראל

- המשיבים: 1. ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י
2. הסתדרות עובדי המדינה
3. הועד הארצי של עובדי משרד הפנים
4. מגז צברי

בשם המבקשת: עו"ד נורית אלשטיין; עו"ד דרורה נחמני-רוט;
עו"ד דלית גילה

בשם המשיבים: 1-2. עו"ד אפרת בירן
3-4. נתן צברי

פ ס ק - ד י נ

בשלב הקודם של הדיון בעניין נשוא תיק זה (תיק נב/6-41) עתרה בפנינו המבקשת כי ניתן בידיה צווים זמניים דחופים כנגד כוונתם של עובדי משרד הפנים לפתוח בשביתה מלאה או חלקית. צרפנו את המשיבים 3 ו-4 (ועד עובדי משרד הפנים ויו"ר הועד הנ"ל - תיק נב/372-12) לבקשת צד בסכסוך קבוצי - בקשתה של מדינת ישראל. החלטנו אז כי השביתה אינה בלתי מוגנת, ומשקלנו את מאזן האינטרסים, דחינו את הבקשה לצו מניעה כנגד השביתה בכפוף לכך שהחלטנו לתת בידי המבקשת צו מניעה זמני חלקי, באופן שהעובדים ימשיכו לבצע את כל אותן עבודות אשר ועדת החריגים מאשרת כיום, כפי שהודיע יו"ר ועד העובדים לבית-הדין, ובנוסף לכך יקיימו מעתה העובדים כל פעולה הדרושה לצורך בחירות לישויות המקומיות, וכן יבצעו כל פעולה הדרושה לצורך הבחירות הכלליות החל מיום 22.5.1992, באם העיצומים ימשכו עד אז ובאם טרם תיוונה עד אז הבקשות בתיק העיקרי. הבהרנו, כי הכוונה היתה שיונפקו

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

ועודות זהות, יטופל פנקס הבוחרים ותעשה כל פעולה אחרת הדרושה לצורך הבחירות הכלליות. בנוסף לאמור הורינו, כי העובדים יבצעו כל פעולה עבור עולים חדשים הדרושה להם על מנת לקבל תשלומים כלשהם.

בתיק העיקרי (נב/8-4) עותרת בפנינו המבקשת - מדינת ישראל, כי ניתן בידה פסק דין הצהרתי, המצהיר כי העובדים קיימו שביתה מלאה בלתי מוגנת בת שלושה ימים בין התאריכים 30.4.92 ל-4.5.92 וכן מקיימים שביתה חלקית בלתי מוגנת לפי סעיף 37ג' לחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957 החל מיום 5.5.1992, וכן כי ניתן בידה צו מניעה קבוע האוסר על קיום או השתתפות בשביתה או כל הפרעה מאורגנת של מהלך העבודה התקין ולצוות על המשיבים ועל העובדים:

1. לבטל כל החלטה על הכרזת עיצומים ושביתה חלקית או מלאה.
2. להורות לחבריהם להמנע מכל עיצומים או שביתה ולקיים עבודה תקינה ומלאה.
3. להמנע מכל מעשה או מחדל שיש בו משום הפרעה מאורגנת של מהלך העבודה התקין או שיש בו סיוע או עידוד להפרעה כזו.

הדיון בתיק העיקרי היה קבוע ליום א', ה-17.5.1992 בשעה 15:00, ברם לאור העובדה כי הצדדים קיוו כי הסכם המסגרת הוא על סף חתימה, הם בקשו בהסכמה לדחות את הדיון בשבוע ימים. הדיון נדחה לאתמוול, 24.5.1992 בשעה 15:00. בתחילת הדיון בקשה באת כוח המדינה להגיש בקשה לצו מניעה זמני המרחיב את הצו הקודם שניתן. הצורך התעורר, לטענתה, בגלל הגדלת הנזק, והבקשה היא להרחיב את הצו הזמני שניתן על ידי בית-הדין גם למתן דרכונים והעברת כספים לרשויות מקומיות. שמענו טעונים לסעד הזמני שנתבקש, וכן החילונו בשמיעת טעונים לתיק העיקרי. סיימנו את שמיעת התיק העיקרי הבוקר, מאחר והיה על נציג ציבור אחד לסיים את הדיון בשעה 17:00. הודענו כי ניתן החלטה בעתירה לסעדים זמניים הבוקר לפני המשך הדיון בתיק העיקרי, אך משסיימנו אמש את שמיעת רוב רובו של התיק העיקרי מלבד עד אחד, החלטנו היום כי אין מקום לתת החלטה נפרדת בבקשה לסעדים זמניים ואנו נותנים כבר היום את פסק דיננו בתיק העיקרי, כך שההחלטה בסעדים הזמניים שנתבקשו אמש, מתייתרת.

הרקע לדיון בסכסוך בבית דין זה

סכסוך זה נדון כבר בשלב מוקדם יותר בבית דין זה. בשלב הקודם נדונו בקשות לסעדים זמניים ולסעדים קבועים אשר לשביתה קודמת, בה פתחו עובדי משרד הפנים. שביתה זו היתה בלתי מוגנת. היא הוכרזה על ידי ועד העובדים. לאותה שביתה לא נתנו המשיבים 1 ו-2 את הסכמתם ואף

חב"ע נב/8-4; חב"ע נב/7-41

בקשו רשות מבית-הדין הארצי לערער על דרישת בית-דין זה האזורי כי יתייצבו לדיון בתיק העיקרי (בר"ע נב/19-41). בית-הדין נתן בידי המבקשת ביום 10.3.1992 (תיק מספר נב/4-41) צו מניעה זמני ופסק-דין הצהרתי זמני (נספח מב/16). בעת הדיון בתיק העיקרי באותו עניין (תיק נב/6-4), הגיעו הצדדים לידי הבנה ביניהם, כי הצווים הזמניים שניתנו יעמדו בעינם, כי העובדים לא ישבתו ויתנהל משא ומתן בין הצדדים. המבקשת - מדינת ישראל - בטלה את בקשתה לצו מניעה קבוע אך בקשה כי בית-הדין יוציא פסק דין הצהרתי כנגד לגיטימיות וחוקיות השביתה אשר היתה בעבר. בית-הדין דחה את הבקשה הן מנימוקים ענייניים של מאזן האינטרסים והן מאחר והשאלה כבר לא היתה רלוונטית משהעובדים התחייבו שלא לשבות.

ביום 7.4.1992 הכריזה הסתדרות עובדי המדינה על שביתה והודיעה על כך לממונה על יחסי עבודה (בהודעה מב/19 המצורפת לבקשה). הודעה זו אושרה על ידי הוועדה המתאמת של האגף לאיגוד מקצועי (נספח א' לכתב החשובה) ביום 14.4.1992. ביום 29.4.1992, לאחר פגישה בין יו"ר ועד עובדי משרד הפנים, מר צברי (המשיב מספר 3) ומר מוזס, נציג הסתדרות עובדי המדינה (המשיבה מספר 2), הוכרז על שביתה מלאה בת שלושה ימים מיום 30.4.1992 עד ליום 4.5.1992. לאחר מכן פתחו העובדים בעיצומים - בשביתה חלקית, וכיום הם שובתים שביתה מלאה בכפוף לביצוע החלטות ועדת חריגים, אשר הקימו העובדים וכן בביצוע הצווים הזמניים אשר ניתנו על ידי בית-הדין אך זאת גם כן באמצעות ועדת החריגים (בתיק נב/6-41). כפי שנראה להלן, שביתה זו מוגנת היא.

הרקע לשביתה הוא טענתם של המשיבים, כי עובדי משרד הפנים אינם מקבלים כל הטבות ותוספות לשכרם שעה שעובדי משרדי ממשלה אחרים מקבלים מיני תוספות לשכרם על פי הסכמים ספציפיים שנעשו עמם. על כן התוצאה היא, כי נשחק שכרם, וכ-60% מעובדי המשרד נזקקים להשלמת הכנסה מטעם המוסד לביטוח לאומי. עמד על כך מר אגסי, המצהיר מטעם המדינה והסמנכ"ל לענייני אמרכלות של המבקשת, בעת הדיון הקודם בעניינם של עובדי משרד הפנים. הוא גם עמד על כך, כי עובדי משרד הפנים אינם מקבלים תוספות אשר עובדי משרדי ממשלה אחרים וכן עמד על כך כי עבודתם והמטלות המוטלות עליהם, גדלו בשנים האחרונות ותנאיהם, מהירודים במשק. הדבר נובע מגל העלייה - עקב הצורך לבנייה מוגברת לעולים, התעורר צורך בהקמת ועדות מיוחדות הפועלות בתחום התכנון והבנייה. גדל גם הצורך בהעברת תקציבים נוספים לשלטון המקומי בעקבות העלייה. כן גדל הצורך בטיפול בתעודות זהות של עולים וכיוצא בהן שירותים לעולים. נסיונות למשא ומתן עם משרד האוצר לגבי תוספת לשכר עלו בתוהו. לטענת המשיבים, התוספות שהוצעו להם הן תוספות, אשר

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

ניתנות בלאו הכי (כגון גמול השתלמות ותוספת עבור אחזקת רכב) והן אינן ניתנות ממילא ל"שכבות הנזקקות" במשרד הפנים, אשר משכורתם נמוכה.

האם השביתה מוגנת כנדרש בחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957

נחזור בקצרה על השיקולים אשר הביאונו להחליט, בעת הדיון בסעדים הזמניים, כי השביתה לא היתה לכאורה בלתי מוגנת, וכיום אנו קובעים, כי השביתה אינה בלתי מוגנת.

האם ההודעה על השביתה נתנה כנדרש בסעיף 5א. לחוק ישוב סכסוכי

עבודה, תשי"ז-1957 מספיקה

אין מחלוקת כי המשיבים מסרו הודעה כדין על השביתה. כאמור, הגישה הסתדרות עובדי המדינה לממונה הראשי על יחסי העבודה, ביום 7.4.1992 הודעה על שביתה, כנדרש בסעיפים 5א' ו-5ב' לחוק ישוב סכסוכי עבודה תשי"ז-1957 (נספח מב/19 לבקשה). אלא שהמדינה טוענת שמאז מתן ההודעה נשתנו הנסיבות. מתנהל משא ומתן אינטנסיבי בין הצדדים להסכם המסגרת בשירות הציבורי כולו וההסתדרות אף חזרה בה מכוונתה לקיים שביתה מלאה במשק ביום 28.4.1992. לאור חזרתה זו של ההסתדרות מהכוונה להשבית את המשק כולו, אין לראות עוד בהודעה מב/19 הודעה כדין. מטרת ההודעה היא, שהמעביד ידע כי הוא צפוי לשביתה של עובדיו ובמקרה דנן ויתר האירגון היציג על השביתה שתכנן.

מקובל עלינו כי מטרת ההודעה הנדרשת בסעיף 5א' לחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957 היא, כי המעביד ידע מראש שהוא צפוי לשביתה. בענייננו ניתנה למעביד הודעה כזו. ההודעה היא ספציפית לגבי עובדי משרד הפנים, ונימוקיה אינם מתאימים ליתר העובדים במשק. המעביד היה גם ער לכך, כי משרד הפנים רואה את ענייננו כשונה ונפרד מענייננו של המשק כולו, כעולה מהשביתה החלקית הקודמת שקיימו עובדיו לפני כחדשיים והדיון שהתנהל בין הצדדים בבית דין זה. ביטול השביתה בת יום אחד במשק כולו, אין בו כדי לבטל את הודעתו של האיגוד המקצועי לו משתייכים עובדי משרד הפנים. ההודעה מב/19 היא ספציפית לגבי שביתה על ידי עובדי משרד הפנים בטענה ספציפית, כי השביתה עניינה "...אי היענות לפיתרון בעיות פיצוי עבור גידול בפעילויות העובדים". הנה כי כן, ההודעה על השביתה של עובדי משרד הפנים נוגעת למצבם המיוחד והדבר ידוע למעבידתם, מדינת ישראל. אין בחזרה מהכרזת שביתה כללית במשק ליום 28.4.1992 כדי לבטל את ההודעה של עובדי משרד הפנים ספציפית. ההודעה נתנה כדין והיא שרירה וקיימת.

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

האם השביתה הוכרזה או אושרה כנדב המוסד המנהל המרכזי הארצי של ארגון העובדים המוסמך להכריז או לאשר שביתה בנדרש בסעיף 37א. לחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957 *

בעת שפרצה, על ידי המשיבים, השביתה בת שלושה הימים, לא ניתן אישור לשביתה על ידי הועדה המרכזת של ההסתדרות אלא רק על ידי הועדה "המתאמת" של האגף לאיגוד מקצועי. נשלח מכתב על ידי מר חיים הברפלד, יו"ר האגף לאיגוד מקצועי, אל מר בן עמי, מזכיר ההסתדרות עובדי המדינה, לפיו

"הועדה המתאמת בישיבתה ביום 14.4.92 דנה בפניית מזכירות ההסתדרות עובדי המדינה, ואישרה בקשתכם להכרזת סכסוך עבודה של עובדי משרד הפנים על רקע של גידול העומס שהוטל על העובדים במסגרת כ"א קיים, מבלי לפצות העובדים על מאמציהם" (מש/2).

ביום 3.4.1992 אישר מר הברפלד, יו"ר האגף לאיגוד מקצועי בהסתדרות, בשיחה עם מר שלום גרניט, הממונה על השכר והסכמי עבודה במשרד האוצר, כי השביתה שנוקטים בה עובדי משרד הפנים לא אושרה על ידי הועדה המרכזת של ההסתדרות (תרשומת מר גרניט, נספח מב/20) ותצהירו. החל מיום 5.5.1992 נוקטים העובדים בעיצומים ללא הגבלת זמן. בעת הדיון בסעדים הזמניים הוגש לנו מכתב של מזכיר הועדה המרכזת והועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י אל מר חיים הברפלד, יו"ר האגף לאיגוד מקצועי, לפיו

"הריני להודיעך בזאת, כי הועדה המרכזת מיום 3.5.92, הסמיכה את האגף לאיגוד מקצועי לנקוט בצעדים ארגוניים - הכרזת סיכסוך עבודה, לרבות שביתה של עובדי משרד הפנים, וזאת עקב אי היענות הנהלת משרד הפנים, לשלם תוספת מאמץ עבור הרחבת פעילותם הנכרת של העובדים" (מש/1).

המבקשת - מדינת ישראל - טענה בפנינו, כי האישור אינו אישור כנדרש בחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957. טענה זו אינה מקובלת עלינו. טענותיה של המבקשת לגבי האישור הם: מכתב מש/1 אינו אישור של הועדה המרכזת ולדעתה הטענה, כי מש/1 הוא אישור כדין כנדרש בחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957, היא התפלפלות, הלוקה בחוסר תום לב. כל שיש במכתב זה אינו אישור לשביתה אלא הסמכה של הועדה המרכזת את האגף לאיגוד מקצועי לנקוט בצעדים ארגוניים. הועדה המרכזת, כאמור, אך הסמיכה את האיגוד המקצועי לאשר שביתה, וזה - המהווה לפי מש/1 את החולייה המקשרת - לא אישר שביתה. הטענה היא, כי על הועדה המרכזת לכתוב ברור כי היא מאשרת את הצעדים

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

ארגוניים. באם היא אך מסמיכה את האגף לאיגוד מקצועי להכריז על שבייתה, הרי שזה צריך היה לאשרה. המבקשת מסתמכת על שיחות מר גרניט עם מר הברפלד, כי השבייתה לא אושרה (מב/20 ותצהירו של מר גרניט). כן טוענת המבקשת כי, מעודתו של מר מוזס, המטפל בעובדי משרד הפנים מטעם הסתדרות עובדי המדינה, עולה, כי האיגוד המקצועי לא עשה כל צעד לאחר ה-3.5.92.

לעומתם טענו המשיבים, כי האישור מש/1 הוא אישור כדין כנדרש בחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957. באישור זה מסמיכה הועדה המרכזת את האגף לאיגוד מקצועי, שהוא החולייה המקשרת בין הועדה המרכזת לעובדים, להכריז על סכסוך עבודה ואף ציינה במפורש כי היא מסמיכה אותה להכריז על שבייתה.

לדעתנו האישור ניתן כדין. עמדנו על כך בהחלטתנו בבקשה לסעדים זמניים, כי נראה לנו שבמכתב מש/1 יש משום אישור כדין של הגוף המוסמך לכך על פי חוקת ההסתדרות ועל פי פסיקתו של בית-הדין הארצי לעבודה. אין מחלוקת כי הועדה המרכזת של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל היא הגוף המוסמך לאשר שבייתה כנדרש בסעיף 37 א (1) לחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957. המחלוקת היא באשר לשאלה אם המכתב מש/1 של מזכיר הועדה המרכזת הוא אישור כדין או "השתמטות" מלתת אישור, כטענת המבקשת. נראה לנו כי מכתב זה יש בו אישור. נאמר בו כי הועדה המרכזת - הגוף המוסמך לאשר שבייתה - מסמיכה את האגף לאיגוד מקצועי לנקוט בצעדים ארגוניים לרבות שבייתה של עובדי משרד הפנים. בכך יש אישור כי, באם האגף לאיגוד מקצועי ימצא לנכון, הוא יוכל לנקוט בצעדים ארגוניים לרבות שבייתה. לצורך היות השבייתה לא בלתי מוגנת, אין נפקות לשאלה אם האגף לאיגוד מקצועי אכן הכריז על שבייתה. אין גם נפקות לכך שהאגף לאיגוד מקצועי לא עשה כל צעד לאחר ה-3.5.92 האישור הוא אישור על פי סעיף 37א(1) לחוק הנ"ל. מעבר לכך כתב יו"ר האגף לאיגוד מקצועי, מר חיים הברפלד, כבר ב-14.4.1992, למזכיר הסתדרות עובדי המדינה, כי הועדה המתאמת של האגף לאיגוד מקצועי אישרה את הכרזת סכסוך עבודה של עובדי משרד הפנים (מש/2). מש/1 הוא אישור בדיעבד של הועדה המרכזת להכרזת שבייתה. בית-הדין הארצי פסק כבר בעבר, כי ניתן לאשר שבייתה בדיעבד (פרופ' רות בן-ישראל, השבייתה הוצאת סדן 1987 סעיף 217 עמוד 195 והאסמכתאות המוזכרות שם). על מנת לבחון אם האישור ניתן כדין, יש לבחון את מטרת 37א(1). מטרת האישור היא, כי האירגון היציג, שהוא צד להסכם הקיבוצי, יאשר את השבייתה וזו לא תפרוץ ללא אישור המוסד המנהל המרכזי הארצי. בענייננו מוסד זה נתן את הסכמתו ואישורו לשבייתה. חרות השבייתה ערך קונסטיטוציוני לה, ועל כן יש לתת לה הגנה כלכל זכות

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

קונסטיטיוונלית. יחד עם זה גורמת כל שביתה להשבתה מעבודה ולכן לנזק למעביד. על כן נדרש, כי ההחלטה תתקבל בכובד ראש ומתוך כוונה ברורה של הצד להסכם קיבוצי - הארגון היציג אשר ישקול ויאשר את השביתה. הארגון המאשר הוא הארגון שנקבע לכך על פי תקנון הארגון היציג. בעבר היתה מחלוקת, מי הוא אותו ארגון כשמדובר בהסתדרות. בית-הדין הארצי לעבודה פסק כי הארגון היציג המוסמך להכריז על שביתה הוא הועדה המרכזת של הועד הפועל של ההסתדרות (דב"ע מח/20-41; מח/23-4 ההסתדרות הכללית ואח' נ. רשות שדות התעופה האח', פד"ע י"ט 449, 454; ראה גם רות בן-ישראל, שם, סעיף 216 עמודים 194-195). המכתב מש/1 מצביע על כוונתה של הועדה המרכזת לאשר שביתה של עובדי משרד הפנים. בכך יש אישור לשביתה, כאשר יוחלט לנקוט בדרך זו. יש בכך אישור בדיעבד, ובודאי יש בכך אישור מעתה ואילך. גם אישורה של הועדה המתאמת ומכתבן של מר הברפלד (מש/2) מצביעים על כך, כי לא ועד העובדים או מועצת פועלים מקומית בלבד הכריזו הפעם על השביתה, אלא השביתה היא על דעת הארגון היציג הארצי.

האם השביתה פרצה בזמן שחל על הצדדים הסכם קיבוצי

אין מחלוקת כי השביתה נוגעת לשכר עבודה ולתנאים סוציאליים. השאלה היא האם השביתה אינה מוגנת, באשר היא פרצה בעת שחל על הצדדים הסכם קיבוצי בר תוקף. ההסכם בו מדובר הוא הסכם השכר - הסכם המסגרת - שנכרת בין מדינת ישראל לבין המשיבים 1 ו-2 ביום 18.11.1990. זהו הסכם מסגרת לשנים 1990-1992 (נספח מב/1). תוקפו החוזי של הסכם זה פג והוא עתה בתוקף סטטוטורי בלבד, מכח הוראת סעיף 19 לחוק הסכמים קיבוציים, תשי"ז-1957. עמדנו בהחלטתנו לסעדים זמניים (תיק מב/6-41) על כך, כי על הפרוש הנכון, על פי תכליתו של חוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957, לדרישה, כי עובדים בשרות הציבורי לא יקימו שביתה בעת תוקפו של הסכם קיבוצי לקחת בחשבון את העובדה, כי מדובר בצמצומה של זכות יסוד קונסטיטיוונלית, פגיעה באחת החרויות המוכרות במדינה דמוקרטית. פגיעה כזו אין לעשות אלא במקרים חיוניים. נעמוד להלן על האיזון הראוי בין חרות השביתה וחרויות אחרות או ערכי חברה אחרים. על כן אין לקבל את הגישה המפרשת את סעיף 37 לחוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957 באופן שכוונתו של הסעיף היא, ששביתה אינה מוגנת גם בתקופת חלותו הסטטוטורית של הסכם קיבוצי. שאם נאמר כך, נצמצם את זכות השביתה ובמירב המקרים נצמצמה לאפס. עם פקיעת תוקפו של הסכם קיבוצי, נכנסים בדרך כלל הצדדים למשא ומתן, שבסופו יחתם הסכם קיבוצי חדש. תקופת המשא ומתן היא התקופה בה מתגבשים התנאים להסכם החדש. על פי חוק ישוב סכסוכי עבודה, תשי"ז-1957, מצמצמת האפשרות עבור קבוצת עובדים בשרות הציבורי, אשר חשה את עצמה מקופחת, לשבות,

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

כך שהיא יכולה לשבות אך בתקופת המשא ומתן, היינו, בתקופה
הסטטוטורית של ההסכם הקיבוצי. זוהי גם התקופה בה היא יכולה להפעיל
לחץ אפקטיבי על מעבידה. בהכירנו בזכות שביתה כנשק לגיטימי למלחמתם
של העובדים, הרי תקופת המשא ומתן לקראת הסכם חדש, היא התקופה בה
לגיטימי ואפקטיבי כאחד להפעיל נשק זה. ברי, כי ככל חרות
קונסטיטוציונית, גם חרות השביתה אינה מוחלטת. יש לאזנה לעומת
חרויות קונסטיטוציוניות ואינטרסים חיוניים אחרים של החברה. נעמוד
להלן על האיזון הראוי בענייננו. על כן נראה לנו כי שביתה בתקופה
שלאחר פקיעתו של הסכם קיבוצי כאשר ההסכם חל מכוח החוק בלבד, אינה
שביתה בלתי מוגנת. עמדנו על כך, כי השיקולים להכרזה על שביתה צריך
שיעשו בתום לב. העובדה שתקופת הביניים בה מתנהל משא ומתן, היא
תקופה בה ניתן לשבות והשביתה לא תהא בלתי מוגנת, אין פירושו שניתן
להכריז על שביתה בחוסר תום לב. גם בתקופה הסטטוטורית חייב כל צד
לנהוג בתום לב. בענייננו נשאו ונתנו הצדדים, והעובדים השתמשו בנשק
השביתה לאחר שהמשא ומתן נכשל. טענתם של עובדי משרד הפנים היא,
כאמור, כי עניינם שונה מעניינם של עובדי מדינה אחרים בהיותם קבוצה
קטנה מקרב עובדי המדינה ועל כן עניינם לא נדון במסגרת המשא ומתן
הכללי, למרות שהיקף עבודתם גבר. הזמן הראוי להעלות טענות אלו הוא
בתקופת המשא ומתן, ובאם אלה לא נשמעים, עומדת להם זכות השביתה.

האם יש להעטר לבקשות המבקשת

הנה כי כן, השביתה עליה הכריזו עובדי משרד הפנים אינה שביתה
בלתי מוגנת. יחד עם זה מוסמך בית-הדין לבחון, האם יש ליתן צו מניעה
כנגד השביתה אם לאו. אין לקבל את הגישה האומרת, כי באם השביתה אינה
בלתי מוגנת, לא עומד לו, לבית-הדין, שיקול דעת ועליו לדחות כל בקשה
לצו מניעה זמני. בית-הדין אינו מוסד שכל תפקידו אינו אלא לבחון
האם התקיימו התנאים כולם על מנת ששביתה בשרות הציבורי לא תחשב
כבלתי מוגנת. חרות השביתה מהווה אמצעי בידי עובדים להגן על
האינטרסים שלהם בעבודה. בהיות חיי העבודה חלק ניכר מאורח חייו של
האזרח, הרי שלחרות השביתה ערך קונסטיטוציוני חשוב. חרות זו מוכרת
על ידי הנאורות שבדמוקרטיה והיא נובעת מיחסי העבודה הקיבוציים,
מהכרה בחופש ההתאגדות ומהמשא ומתן הקיבוצי (פרופ' רות בן-ישראל,
שם, סעיף 3 עמוד 15 והאסמכתאות המוזכרות שם). יחד עם זה עמדנו על
כך, כי, ככל זכות קונסטיטוציונית, גם חרות השביתה אינה זכות
אבסולוטית. יש לאזנה כנגד חרויות אחרות ועקרונות יסוד אחרים
הנוהגים במדינה דמוקרטית. כשם שחופש הביטוי מתאזן לעומת זכויות
ואינטרסים אחרים - שלום הציבור, בטחון המדינה; כשם שחופש החושים,

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

אף הוא זכות קונסטיטוציונית אך לא זכות אבסולוטית, המתאזן לעומת אינטרסים אחרים - בית משפט עשוי לאכוף חוזה בניגוד לרצון צד משיקולי צדק; כן מתאזן חופש החוזים כנגד האינטרס של תקנת הציבור, ביצוע חוזים בתום לב, אפשרות ביטול חוזה שנכרת מתוך טעות; גם חרות השביחה מתאזנת כנגד אינטרסים אחרים, כגון, ביצוע הסכמים קיבוציים בתום לב, שלום הציבור, זכות האדם לשלמות גופו וכבודו, זכות האדם לניידות וליציאה מהארץ, אי פגיעה בצדדים שלישיים תמימים וכיוצא בהם (ראה גם G. Lyon-Caen & J. Pelissier Droit du Travail 14ème ed 987 - 989 par. 987 - 989 Dalloz 1988 par. 987 - 989, כפי, משהמדינה פועלת משני פנים - פן אמנסטרטיבי, ביצועי ופן של מעביד, יש לאזן בין הזכויות הקונסטיטוציוניות של מתן שירות טוב לציבור כנגד זכות העובדים לשבות). מקובל עלינו, כי אין לפגוע בחרות השביחה אלא מנימוקים כבדי משקל של פגיעה בערכים אחרים של החברה. עמדנו, בדוננו בסעדים הזמניים, על האיזון הראוי בין חרות השביחה לאינטרס כי תתקיימה במדינה דמוקרטית בחירות כדין ועל כך, כי עובדי ציבור שתפקידים להסדיר את העניינים האדמנסטרטיביים הדרושים לבחירות, לדאוג לכך שלא יפגעו הבחירות. יש לקחת בחשבון את מידת הנזק הנגרם בגין השביחה ולאזן בינו לבין ערך יסודי זה. אך האיזון בין חרות השביחה לעקרון הבחירות במדינה דמוקרטית, אינו האיזון היחיד שיש לעשותו. בצד חשיבותו של האינטרס כי הבחירות יתקיימו כדין, קיימות חרויות נוספות הנפגעות בהשתמש עובדים בשירות הציבור בנשק השביחה. על בית-הדין לקחת בחשבון את החרויות הנפגעות האחרות ולקבוע, מהו האיזון הנאות ביניהן לבין חרות השביחה.

האיזון הנאות בין בחירות לחרות השביחה

עמדנו בהחלטתנו בדיון לסעדים זמניים, על מעמדן של בחירות בחברה דמוקרטית וראינו צורך לאזן בין חשיבותן של אלה לבין חרות השביחה. ראינו לנכון לתת משקל רב לבחירות. זאת מאחר ומדינת ישראל עומדת בפני בחירות כלליות. בנוסף לכך עמד מר אגסי, סמנכ"ל משרד הפנים לענייני אמרכלות, על כך, כי השביחה פוגעת בבחירות האמורות להתקיים למועצות אזוריות ולרשויות מקומיות. הבאנו מדבריו של הנשיא שמגר, בדוננו בחשיבות האיזון בין שני עקרונות יסודי, בין אינטרסים חיוניים - בין זכויות העובדים לבין חשיבותם של הבחירות בחברה דמוקרטית - בעניין קלופפר-נוה (בג"צ 372/84 קלופפר-נוה ואח' נ. שר החינוך והתרבות ואח' פד"י לח(3) 233), באמרו:

"אין דמוקרטיה ללא מוסדות נבחרים ואין מוסדות נבחרים יצוגיים ללא בחירות חופשיות"

תב"ע נב/4-8; תב"ע נב/7-41

(בעמ' 241 מול האות ד)...
 "אינטרס, שיסודו בשאיפות של קבוצת אנשים
 או ביחסי העבודה שלהם, אינו יכול לגבור על
 החובה לקיים את התהליכים החוקתיים, או,
 במלים אחרות, במשטר דמוקרטי גובר משקל
 חיוניותה של תעמולת הבחירות, הכללית
 והחופשית, כפי שהותוותה בהסדרים החוקתיים
 הקיימים" (עמ' 241 מול האות ז - עמ' 242
 מול הו"א א').

כאמור, הפגיעה בבחירות היא מידית וודאית - המשיבים פוגעים
 בבחירות לרשויות מקומיות, וכן עשויים הם לפגוע בבחירות העומדות
 לפתחנו לכנסת. נראה לנו כי אין ליתן עדיפות למאבקם של עובדים,
 שתפקידם להנפיק תעודות זהות, בלעדיהן אזרחים אינם רשאים לבחור וכן
 לעדכן את פנקס הבוחרים, לעדכן כתובות של בוחרים וכיוצא בהם, כנגד
 פגיעה בבחירות דמוקרטיות. על כן הורינו לעובדים, כי יקיימו כל
 פעולה הדרושה לצורך בחירות לשלטון המקומי ויבצעו, החל מיום
 22.5.1992, כל פעולה הדרושה לצורך הבחירות הכלליות, כולל הנפקת
 תעודות זהות, טיפול בפנקס הבוחרים וכל פעולה אחרת הדרושה לצורך
 הבחירות הכלליות. כן הורינו כי העובדים יבצעו כל פעולה עבור עולים
 חדשים הדרושה להם על מנת לקבל תשלומים כלשהם.

בדיון עתה התברר, מעדותו של יו"ר הוועד מר צברי, המשיב מספר 3,
 כי צווים אלו לא קויימו כלשונם, אלא, לדבריו, מתוך אי הבנה של
 הצווים, המשיכו ועדות החריגים לטפל אף בעניינים המנויים לעיל
 לגביהם ציוונו, כי העובדים ימנעו מלהחיל את השביתה עליהם. לדברי
 מר צברי, גם פעולות אלו, המנויות בצו שנתנו, מתבצעות באמצעות ועדת
 החריגים. לא היה כל פרסום, לפיו עשוי האזרח לדעת כי קיים צו מניעה
 וכי פעולות אלו מתבצעות ויש לפנות לשם כך לוועדת החריגים. לא נתלה
 אף כל שלט על לשכות משרד הפנים ברחבי הארץ, לפיו קיימים צווי מניעה
 באשר לעניינים המפורטים לעיל. בכך יש הפרה של צווי המניעה. מקובלת
 עלינו גרסתו של מר צברי, כי הדבר נעשה בשוגג ומתוך אי הבנה של
 הצווים. נפרט, בסיום פסק דיננו, באילו אמצעים על המשיבים לנקוט על
 מנת לקיים את הצווים כדין.

פגיעה בחופש התנועה על ידי פגיעה בזכות היציאה מהמדינה

אינטרס אחר, בו פוגעת, או עשויה לפגוע, שביתתם של עובדי משרד
 הפנים, הוא חרות היסוד של אדם לתנועה וליציאה חפשית מארצו. עובדי
 משרד הפנים נמנעים, בעת שביתתם, מלהנפיק דרכונים לכל המבקש לצאת את
 הארץ. בעת הדיון בסעדים הזמניים, הודיע מר צוברי, יושב ראש ועד
 העובדים, כי המשיבים הקימו ועדת חריגים, וזו מורה, בין השאר, לספק
 דרכונים ביד רחבה. היא מורה לספק דרכונים במקרי חרום, נסיעה בגין

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

מחלה או מוות, אך גם כאשר הנסיעה דרושה לצרכים כספיים, צרכי מסחר וכדומה. על כך חזר מר צברי גם בדיון בתיק העיקרי. הוא טען כי ועדת החריגים מספקת דרכונים לכ-70% מהפונים אליה. כן הדגיש בפנינו מר אגסי, הן בעת הדיון בסעדים הזמניים והן בעת הדיון הנוכחי, כי ועדת החריגים פועלת בצורה נאותה וסבירה. על כן לא ראינו, בשלב הדיון בסעדים הזמניים, לצוות על הוצאת דרכונים מעבר לאלו הניתנים בהוראת ועדת החריגים, כפי שהשיקולים פורטו בפנינו בעת הדיון בסעדים הזמניים. ברם, כיום נאמר לנו כי הפגיעה היא לעתים חמורה. ועדת החריגים לא אשרה יציאת מוסלמים עולים לרגל למכה, אלא ל"זקנים" מעל גיל 50 אשר סיכויים קטן לעלות למכה בשנה אחרת, כטענת יו"ר ועד העובדים. הוגשה עתירה לבית המשפט הגבוה לצדק בעניין זה, והמשיבים הסכימו, בט"ם גדונה העתירה, להנפיק דרכונים לכל העולים לרגל למכה. חופש התנועה והזכות ליציאה מהמדינה היא זכות יסוד המופיעה בהצהרה הבינלאומית על זכויות האדם ובאמנות שנחתמו בעקבותיה, היא מוכרת כזכות מנהגית במשפט הבינלאומי, היא מאוגנת בחוקותיהן וחוקיהן של מדינות דמוקרטיות, בהכרזת העצמאות של מדינת ישראל (לאחרונה נכתבה עבודה מקיפה על זכות היציאה ממדינה, על ידי יפה זילברשץ לשם קבלת תואר "דוקטור למשפטים" באוניברסיטת בר-אילן). לא מכבר נתנה כנסת ישראל, בפועלה כאסיפה מכוננת, תוקף קונסטיטוציוני לחרות זו בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו (ספר החוקים מספר 1391 מיום כ' באדר ב' ה'תשנ"ב - 25.3.1992, בעמוד 150). חוק יסוד זה קובע, בסעיף 6 שבו:

"(א) כל אדם חופשי לצאת מישראל.
(ב) כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להכנס לישראל".

חרות זו לצאת מהארץ נתונה "לכל אדם" ולא רק לאזרחי המדינה (לעומת הזכות להכנס, הנתונה ל"כל אזרח ישראלי"). כאמור, לא רק חוק היסוד מעניק זכות זו לכל אדם, אזרח ומי שאינו אזרח, אלא גם האמנות הבינלאומיות נוהגות כך במגבלות הדרושות (קטינים, חסרי כשרות). ככל חרות, גם החרות לצאת מהארץ אינה אבסולוטית. יש לאזנה לעומת זכויות אחרות ואינטרסים אחרים של הפרט או של הציבור. יש לאזנה כנגד האינטרס של בטחון המדינה, הסדר הציבורי וכן אינטרסים, זכויות ורווחתם הכלכלית של אנשים. איזון זה קיבל ביטוי במדינות רבות כמו גם באמנות - בהצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם - ואמנות אחרות. ניתן להגביל חרות זו, אם משקל הפגיעה באינטרסים האמורים גובר על משקלה של זכות היציאה מהארץ. על כן, בבואנו לאזן בין זכות היציאה מהארץ לאינטרסים אחרים, יש לבחון עד כמה ניתן להגביל חרות זו על

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

מנת להגן על זכויות ואינטרסים אחרים. הצורך להציג דרכון בעת יציאה ממדינה, באה לשמור על תנועת אנשים סדירה. אי מתן דרכון, יש בו כדי להגביל את הזכות לצאת מהמדינה, מאחת ובלעדיו אין באפשרותו של אדם לממש את זכות היציאה (דוקטורט יפה זילברשץ, עמ' 163. ואילך).
אמרנו כי ניתן להגביל זכות זו לצורך רווחתם הכלכלית של אזרחים. שביתה באה לפתור בעיות כלכליות של עובדים. נבחן אילו מבחנים יש להפעיל לצורך האיזון בין מתן דרכון, שהוא כלי חיוני למימוש זכות היציאה מהמדינה, וזכותם של העובדים המנפיקים דרכונים, לשבות.

אילו מבחנים יש להפעיל בבואנו להגביל את זכות היציאה מהמדינה

מכל האמור עולה, כי אין להגביל את זכות היציאה את הארץ אלא מנימוקים כבדי משקל. בבואנו להגביל זכות זו, עלינו לזכור מחד, כי הגבלה זו פוגעת בזכות יסוד של צדדים שלישיים, וכי הזכות כיום מאוגנת בחוק יסודי, המהווה למעשה את מגילת זכויות האדם של מדינת ישראל. מאידך עלינו לקחת בחשבון את העובדה, כי באם נורה על מתן דרכונים לכל דורש, יחלש נשק השביתה של המשיבים עד מאד ובכך עשויה להפגע רווחתם הכללית והכלכלית של העובדים. הקריטריונים שעלינו לבחנם, על כן, הם:

א. מהי מטרת היציאה מהארץ.

ב. מהו אורך זמן הגבלת היציאה מהארץ בגין השביתה.

שקלנו אלה כנגד אלה את השיקולים שעמדנו עליהם, והגענו למסקנה לצוות על המשיבים להנפיק דרכונים לכל מי שדרכון נחוץ לו לנסיעה מסיבות בריאות, שלו, או של בן משפחה בקרבה של הורים, בנים, בני זוג, אחים; נסיעה לתקופות לימודים ארוכות; נסיעה לשבתון ממוסד אקדמי; נסיעה לכינוס מדעי לצורך מתן הרצאה; נסיעה לצרכי פולחן דתי שקבוע לו מועד. בעניינים אלו ינתן דרכון לכל דורש. בשאר העניינים, כגון, נסיעה לשמחות משפחתיות, נסיעה לצרכי עסקים וחופש, תמשיך ועדת החריגים לשקול כל מקרה לגופו כפי שעשתה עד כה, ותשקול האם עשוי להגרם נזק בלתי הפיך באי הנפקת הדרכון.

עמדנו על מטרת הנסיעה לגביהן הורינו להנפיק דרכונים. אשר לאורך הזמן של הגבלת היציאה מהארץ בגין השביתה, הרי שפסק דין הדן בצווי מניעה לעולם אינו סופי. עבור הזמן, אף הוא שינוי נסיבות, והמבקשת תוכל, אם נראה לה כי עבור הזמן שינה את הנסיבות, לפנות מחדש בבקשה לצווי מניעה.

העברת כספים לרשויות מקומיות

טוענת המבקשת, כי אי העברת כספים לרשויות מקומיות מונעת תשלום

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

משכורות. מר אגסי, העד מטעם המבקשת, הצהיר, כי רשויות מקומיות המכלכלות את ענייניהן כדין, מסוגלות לשלם משכורות גם ללא העברת כספים ממשרד הפנים. הרשויות שאינן מסוגלות לשלם כספים, הן אותן רשויות שקופתן בגרעון בלאו הכי. לא מצאנו מקום לפגוע בחרות השביתה לצורך העברת כספים לרשויות המקומיות. גם כאן ברצוננו לציין, כי לגורם הזמן השפעה על שיקולינו. אין בהחלטה לצווי מניעה כל סופיות, ובאם המבקשת תמצא, כי, עם עבור הזמן משתנות הנסיבות והמצב מחמיר, היא רשאית לפנות מחדש לבקשה לצווי מניעה. בשלב זה לא נראה לנו, כי יש לצוות על המשיבים לעשות להעברת כספים לרשויות המקומיות, שהרי השביתה, נשק היא בידם, ואין אנו רואים לפגוע בו על פי המצב כפי שהובא בפנינו היום.

פטירה ונישואין

אנו מורים למשיבים להנפיק את כל התעודות הדרושות ולעשות את כל המוטל עליהם במקרים של נישואים וכן במקרים של פטירה.

נתייחס לעוד שתי טענות של המשיבים - טענה כי לא שונו הנסיבות וטענת שיהוי, וכן לטענת המבקשת כי המשיבים פועלים בחוסר תום לב כאשר הם מאשרים שביתה בזמן שהם עצמם מנהלים משא ומתן.

אי שינוי נסיבות ושיהוי

המשיבים טענו, לצורך הבקשה להרחיב את הצווים הזמניים, כי לא שונו הנסיבות מאז החלטתנו הקודמת לסעדים זמניים. זאת אין לקבל. המבקשת טוענת, כי אי סיום המשא ומתן וכריתת הסכם מסגרת חדש, יש בו שינוי נסיבות. בעניינינו, עבור הזמן והתמשכות השביתה, מהווה לכשלעצמה שינוי נסיבות. אי קיום הצווים על ידי הנפקת תעודות זהות לכל פונה בלשכות משרד הפנים וטיפול בעולים בלשכות והצורך לפנות גם בגין אלו לועדת חריגים, אי מתן דרכונים לזקוקים לטיפול רפואי או לעולים לרגל לפולחן דתי, יש בהם הצדקה לבקשה מחודשת לצווי מניעה זמניים. אשר לשיהוי בדיון בתיק העיקרי, סברה המבקשת, כי הדיון יתייתר משיחתם הסכם המסגרת. דבר זה לא ארע. המבקשת לא השתתה, אלא משנוכחה כי המשא ומתן טרם הגיע לסיומו, לא בקשה עוד לדחות את הדיון בתיק העיקרי. על כן נראה לנו כי המבקשת פעלה בחוסר לב.

האם המשיבים נוהגים בתום לב

טענת המבקשת היא, שההסתדרות משחקת משחק כפול, באשר מחד היא מנהלת משא ומתן עם המדינה על הסכם המסגרת, ומאידך היא הסמיכה את

תב"ע נב/8-4; תב"ע נב/7-41

האגף לאיגוד מקצועי לאשר שביתה. משא ומתן יש לקיים בתום לב. על מעביד, היודע כי הוא מקיים משא ומתן, לדעת בבטחה שהוא לא יהיה צפוי לשביתה תוך כדי המשא ומתן, ועל ההסתדרות, המנהלת משא ומתן להסכם מסגרת, להביא את טענות העובדים במסגרת המשא ומתן. טענה זו אין לקבלה. גם מדברי מר גרניט, הממונה על השכר במשרד האוצר והמצהיר מטעם המבקשת, עולה, כי המשא ומתן לקראת כריתת הסכם מסגרת חדש אינו מתחשב בתביעותיהם הספציפיות של עובדי משרד הפנים. מר גרניט העיד, כי מטרת הסכם המסגרת הוא ליישם, בבוא העת, את מסקנות דוח ועדת זוסמן באופן שמקבלי המשכורת הנמוכות יושוו למקבלי משכורת רגילות אך לא למקבלי המשכורת הגבוהות. דבר זה ייעשה באופן הדרגתי ובמשך מספר שנים, וגם אז, לדעתו, יעמדו יתר הסקטורים על כך כי ישמר הפער בינם לבין מקבלי המשכורת הנמוכות. מכאן שנקודת המוצא של עובדי משרד הפנים נחותה וספק אם יחול בה שיפור לאחר הסכם חתימת המסגרת. אין סתירה בין ניהול משא ומתן כללי למשק כולו ליצוג תביעות ספציפיות של קבוצת עובדים קטנה, ועל כן אין חוסר תום לב באישור שביתה של קבוצה זו, דווקא בעת המשא ומתן לקראת הסכם, ולא לאחר כריתתו. עובדים אלה מבקשים כי עניינם ילקח בחשבון בהסכם שיכרת.

התוצאה האופרטיבית

אנו מורים, כי מעתה תתלנה מודעות ברורות על כל לשכות משרד הפנים, וכן יפורסם בכלי התקשורת - בעיתונים ומעל גלי האתר, היום ומחר, כי הציבור נענה בלשכות המשרד, ולא באמצעות ועדת חריגים, למתן תעודות זהות, פעולות וברורים אחרים הנוגעים לבחירות, שרות לעולים הדרוש להם לצורך קבלת תשלומים שונים ומשכנתאות והנפקת דרכונים לכל מי שדרכון נחוץ לו לצורך נסיעה מסיבות בריאות, שלו או של בן משפחה בקרבה של הורים, בנים, בני זוג ואחים; נסיעה לתקופות לימודים ארוכות; נסיעה לשבתון ממוסד אקדמי; נסיעה לצורך מתן הרצאה בכינוס מדעי; נסיעה לצרכי פולחן דתי שקבוע לו מועד. אנו מורים למשיבים להנפיק את כל התעודות הדרושות ולעשות את כל המוטל עליהם במקרים של נישואים וכן במקרים של פטירה. באשר ליתר העניינים שעוסקים בהם עובדי משרד הפנים, ניתן להגיש בקשה לוועדת החריגים וזו תשקול בעניין. המשיבים טוענים, כי מתן שרות כאמור בלשכות משרד הפנים, עשוי לגרום לאנדרלמוסיה ולאלימות, באשר, באם יפתחו השערים עבור חלק מהאזרחים, יתפרצו אחרים פנימה. המשיבים ידאגו לארגון נאות של מתן השרות בלשכות ולשמירה נאותה באופן שלא תהא אלימות והשרות בעניינים שציווינו עליהם ינתן כראוי. המשיבים יפרסמו בכלי התקשורת כאמור לעיל וכן יתלו מודעות על לשכות משרד הפנים ברחבי הארץ, כי

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

-15-

חב"ע נב/8-4; חב"ע נב/7-41

פועלת ועדת חריגים וכיצד ניתן לפנות אליה.

ניתן היום, כ"ב באייר ה'תשנ"ב (25.5.1992)

אלישבע ברק, שופטת מר גרינברג, נציג ציבור מר דורון, נציג ציבור

סני
יזי
15.12.92

ש.ד.

דב"ע נג/3-17

ה מ ע ר ע ר

ה מ ש י ב י ם

דב"ע נג/3-26

ה מ ע ר ע ר ת

ה מ ש י ב י ם

דב"ע נב/3-269

ה מ ע ר ע ר י ם

ה מ ש י ב י ם

בית הדין הארצי לעבודה

טוני טועמה

1. טכנו גומי ליסיצקי בע"מ
2. יבין פלסט בע"מ
3. יעקב יבין

טכנו גומי ליסיצקי בע"מ

1. יבין פלסט בע"מ
2. יעקב יבין
3. טוני טועמה

1. יבין פלסט בע"מ
2. יעקב יבין

1. טכנו גומי ליסיצקי בע"מ
2. טוני טועמה - משיב פורמלי

לפני: הנשיא (גולדברג), סגן הנשיא (אדלר), השופט אליאסוף

נציג עובדים (אברהמוביץ), נציג מעבידים (הכסטר)

בשם יבין פלסט בע"מ ויבין :
 עו"ד א. אבריאלי
 בשם טכנו גומי ליסיצקי בע"מ:
 עו"ד א. בן שחר

בשם טוני טועמה: עו"ד ז. כמאל

פ ס ק - ד י ן

הנשיא (גולדברג)

1. לפנינו שלושה ערעורים, שהדיון בהם אוחד, על פסק דינו (החלקי) של בית הדין האזורי בחיפה (השופטת וימן ונציגי הציבור גרינבאום ורפפורט - תב"ע נב/3-304) בו ציווה על טוני טועמה (להלן: העובד), להימנע לפרק זמן בלתי מוגבל מלגלות ליבין פלסט בע"מ ומנהלה יעקב יבין (להלן: יבין), מידע או סוד מקצועי או מסחרי של טכנו-גומי ליסיצקי בע"מ (להלן: ליסיצקי), וכן שלא לעבוד אצל יבין, או שלא לעמוד בקשרי

השופט
 15/12/92
 3
 3338

מסחר מכל סוג או מין שהוא עם יבין, פרק זמן של שלוש שנים מיום מתן צו המניעה הזמני. כמו כן ציווה בית הדין על יבין להימנע מלהעסיק את העובד, ובפרק זמן של שנתיים לא לעמוד בקשר עם ספקים ולקוחות ששמותיהם ייקבעו בפסק הדין הסופי.

2. מסכת העובדות הבסיסית הצריכה לענייננו, כפי שנקבעה בפסק הדין שבערעור היא:

א. ליסיצקי מנהלת עסק למכירת מוצרי גומי.

ב. העובד עבד אצל ליסיצקי פרק זמן ארוך בעבודות מעבודות שונות, תחילה עבודות פשוטות ביותר, ולאחר מכן בא במגע עם לקוחות, קיבל מהם הזמנות, הוביל אליהם סחורה והיה מודע לסוג הסחורה, הכמויות והמחירים שכל לקוח הזמין וקיבל וכן היתה לו "גישה חופשית לסודותיה העסקיים של ליסיצקי".

ג. העובד התפטר מעבודתו אצל ליסיצקי, תוך שהוא מודיע כי בכוונתו לעבוד כמרקטוריסט.

ד. העובד לא חתם בתקופת עבודתו ושעה שעזב את עבודתו אצל ליסיצקי על כל התחייבות שלא לעבוד או לעסוק בעסק דומה.

ה. יבין הוא בעל עסק למוצרי פלסטיקה.

ו. סמוך מאד לסיום עבודתו של העובד אצל ליסיצקי, החל העובד לעבוד אצל יבין שפתח, בו זמנית, מחלקה לתוצרת גומי.

על נסיבות ההעסקה אומר בית הדין:

"עולה מהראיות כי יבין החליט להעסיק את טוני (העובד) לא מפני שהתרשם מאופיו או מכשוריו, וגם לא בהיותו דובר ערבית (לא הובאה ראיה כי טוני עשה שימוש בידע שלו בשפה הערבית, בכל צורה שהיא), ואף לא רק בשל נסיונו הכללי כעובד מחסן וסבלות בחברה העוסקת בגומי. ברי כי העובדה שטוני הכיר היטב את סודותיה העסקיים של "טכנו גומי" (ליסיצקי) היתה גם היא שיקול בשיקוליו של יבין, אם לא המכריע שבהם."

3. העובד, בערעורו, טען כי לא חתם על כל התחייבות שלא לעסוק בעיסוק מתחרה, כי ההגבלה שהוטלה עליו אינה סבירה ונוגדת את תקנת הציבור וכי הלכה למעשה לא היו בידיעתו כל "סודות מקצועיים" או ידע סודי שאותם הוא עשוי להעביר ליבין.

יבין, בערעורו, מלין במיוחד על ההגבלה בענין התקשרות עם ספקי ליסיצקי וטענתו היא כי הוא רשאי, משפתח מחלקה למוצרי גומי, לפנות לכל ספק שהוא.

ליסיצקי מערערת על כי ההגבלה שהוטלה על יבין, להתקשר עם ספקיה, הוגבלה לשנתיים בלבד.

למותר לציין כי עמדותיהם וטיעוניהם של העובד ויבין דומות בעיקרן, אף כי מנקודת מבט שונה.

4. השאלה אם "סוד מקצועי" הוא "זכות קנינית" במלוא מובן המלה אם לאו, לא הוכרעה עד כה בפסיקה.

מול הדעה הנחרצת שבזכות קנינית עסקינן (ע"א 312/74 החברה לכבלים ולחוטי חשמל נ' קריסטיאנפולר פ"ד כט(1) 316, 319), הובאו מספר מובאות הסותרות גישה זו בפסקי דין מאוחרים יותר (ע"א 155/80 רב בריח

בע"מ נ' אמגר פ"ד לה(1) 817, 821) ונביאם בקצרה:

"לעתים קרובות שקלו בתי המשפט אם מידע סודי (Confidential information) של סודות מקצועיים הוא קנין אם לאו. מעולם לא נפלה הכרעה מוחלטת בשאלה זו...". Turner, The Law of Trade Secrets, (London 1962), 12.

וכן דבריו של השופט הולמס על פיהם:

"המלה 'קנין' (property) בהתייחסות לסימני מסחר ולסודות מקצועיים הוא מתן ביטוי בלתי בדוק לתוצאת מישניות של העובדה העיקרית, שהחוק מציב דרישות יסודיות של תום לב, בין אם ישנה זכות קנינית ובין אם לאו, ישנה חובה הנובעת מיחסי אמון, שבמסגרתם עבר הידע הסודי מאיש לאיש".
(Alexander, Commercial Torts (Indianapolis, 1973) 206)

אף פרופ' טדסקי, במאמרו "סודות עסקיים" (הפרקליט לה, 5, 28) כופר בדעה כי בזכות קנינית עסקינן מאחר ו"אין לבעל הסוד זכויות אלא כלפי איש או אנשים מסוימים".

במאמר מוסגר נציין כי טעמים אלה הביאו לכך שסמכותו של בית הדין לעבודה משתרעת אף לתביעות שעילתן הפרת או העברת סוד מקצועי (ת.א. (ת"א) 1134/91 ירון נ' אגודת השומרים (לא פורסם)).

5. מהו סוד מסחרי, והחובה שלא לגלותו.

א. בתי המשפט אימצו הגדרה רחבה ביותר למונח "ענינים עסקיים" ובעקבותיהם "סוד מסחרי", אותו הטיב לתאר פרופ' טדסקי במאמרו הנ"ל בעמ' 26) אשר צוטט בהסכמה, בין היתר בע"א 1371/91 (דמתי נ' גנור, פ"ד מד(4) 847, 854):

"הענינים העסקיים שהסודיות הנדונה עשויה לחול עליהם הם שונים ומשונים: לא רק על אמצאה (כשירה או לא כשירה לפטנט) בדבר מכונות או בדבר תהליכי ייצור, אלא גם על "דע כיצד" (KNOW-HOW), שירותים טכניים, דגמים, רעיונות חדשים בעניני פרסומת... רשימת לקוחות, מחקרים בעניין שיווק, מפות, סטטיסטיקות ועוד. בסיכום, אפשר לומר כי הסודות עשויים להתייחס לכל יסודות המפעל גם הפנימיים (כגון ארגון

טכני ומינהלי ושיטות עבודה ותהליכיה, וכיוצא באלה) וגם חיצוניים (כגון לקוחות ומוניטין - ובלבד שיהיו כאלה שמתחרה יוכל לעשות שימוש בהם בפעילותו העסקית המתחרה. לא חשוב אם ניתן לכל אחד להשיג בכוחות עצמו את ההישג הנדון - כאשר הגילוי עשוי לחסוך לו טרחה, זמן והוצאות" (ההדגשות הוספו).

ב. הדין, בכל המתייחס להגנה על סודות מקצועיים, סוכם בבית המשפט העליון, באחד מפסקי הדין האחרונים בהם דן, טרם הועברה לבתי הדין לעבודה הסמכות לדון בתובענות שעילתן חוזית, לאחר סיומם של יחסי עובד מעביד, בנושא הגבלת חופש העיסוק של עובדים (חוק בית הדין לעבודה (תיקון מס' 18), התש"ן-1990), כדלקמן:

"ככל שמדובר בידע כללי ואף במיומנות מקצועית שנרכשו במהלך העבודה, מחייב אינטרס הציבור, כי באלה יוכל העובד להשתמש גם אצל מעביד אחד או כעצמאי. שאם תאמר אחרת, עלול הדבר לגזור על העובד נטישת המקצוע היחיד לו הוא הכשיר עצמו והוא עלול ליפול נטל על הציבור. לא כן לגבי סודות מסחריים מיוחדים האופיינים לאותו עסק ספציפי, אשר השימוש בהם על ידי העובד עשוי לגרום נזק למעביד. לגבי אלה האחרונים, וזה כולל גם קשרים עם ספקים ולקוחות, זכאי המעביד להגנה" (ע"א 1371/91 הנ"ל, בעמ' 854, 855, השופט בייסקי).

ג. יש להבחין בין הגבלת חופש העיסוק של עובד וחובתו לשמור על סוד מקצועי:

"ראשית לכל, יש להזכיר את ההבדל הגדול בין חובת השמירה של העובד על סודות מקצועיים וידע סודי של המעביד לבין הגבלת חופש העיסוק של העובד לאחר פרישתו מעבודה אצל אותו מעביד. הסודות המקצועיים והידע הסודי הם זכויות קניניות של בעליהם ואסור לעובד להשתמש בהם לצרכיו או לגלותם לאחרים בכל זמן שהוא, בין שהתחייב על כך במפורש ואם לאו. חובה זו לשמור סוד היא חובה מוחלטת ובגדר תנאי מכללא הנובע מעצם יחסי עובד ומעביד" (ע"א 312/74 הנ"ל, בעמ' 319, השופט ברנזון).

ד. שמירת סודות מקצועיים של המעביד היא מחובתו של העובד, במסגרת יחסי הנאמנות שבין הצדדים. עמד על כך בית המשפט העליון (מפי השופט (כתוארו אז), י. כהן):

"העילה השניה מבוססת על העקרון, שאין אדם רשאי לנצל לטובת עצמו מידע שנמסר לו מתוך יחסי אמון בין המוסר והמקבל. עקרון זה מקורו בדיני היושר, וביחסים שבין מעביד ועובד הוא מבוסס על תנאי מכללא בחוזה עבודה, האוסר על העובד לגלות סודות מסחריים של מעביד ולהפיק תועלת לרעת המעביד מכל סוד מסחרי או מכל ידיעה סודית שהגיעה אליו במהלך עבודתו וכתוצאה ממנה. אולם אותה התחייבות מכללא של העובד, שעליו לקיימה גם אחרי סיום יחסי העבודה, מוגבלת לידיעות סודיות ואיננה חלה על ידיעות שהן נחלת הכלל ועל ידיעות מקצועיות כלליות ונסיון מקצועי שרוכש העובד מתוך עבודתו" (ע"א 206/72 מיגן בע"מ נ' פאר פ"ד כז(1) 576, 578).

ומה אורכה של התקופה שבה נמשכת חובה זו? על כך משיב בית המשפט העליון: "חובה זו נמשכת כל עוד לא הפכו הסודות המקצועיים לנחלת הכלל, או במלים אחרות, נפסקת החובה, מאז שהסודות הפכו לנחלת הכלל" (ע"א 155/80 הנ"ל, בעמ' 822, מפרי השופט בכור).

בהקשר זה נציין כי בהצעת חוק חוזה עבודה, התשמ"ה - 1985 (שלא

הפכה לחוק) הוצע, בסעיף 7(ב):

"(ב) במשך תקופת חוזה העבודה וכן במשך חמש שנים אחרי סיומו, לא יגלה עובד את סודות מעבידו שהגיעו לידיעתו במהלך העבודה; הוראה זו לא תחול על דבר שבנסיבות הענין יש יסוד סביר להניח שחדל להיות סוד, או שהעובד היה רשאי לגלותו על פי דין".

ה. זאת ועוד, כבר פסקנו:

"אשר לא יכול להיות שנוי במחלוקת, מבחינת מהותם של יחסי עובד-מעביד וחובת הנאמנות העולה מכך, הוא שעובד חייב להמנע מפעילות המזיקה לעסקי מעבידו, והתחרות בעסק היא ודאי פעילות כזאת" (דב"ע לו/67-3 פלג - קבוצת הטרקטורים בני ברק בע"מ פד"ע ח' 281, 287).

דברים אחרונים אלה, במלוא היקפם אינם חלים ואינם תקפים לאחר סיומם של יחסי עובד-מעביד, אך לבטח יש לישמם מקום שאותה תחרות כרוכה בגילוי סודותיו של המעביד לשעבר.

6. האם היו בידי העובד סודות של ליסיצקי?

על כך עונה בית הדין האזורי:

"שוכנענו, לאור העדויות, ועל פי התרשמותנו מהביקור במקום עסקיהם של הצדדים, כי לטוני (העובד) אכן היתה גישה חופשית בעבודתו ב"טכנו גומי" (ליסיצקי) לסודותיה העסקיים של החברה, במיוחד בתקופה האחרונה, כשמר ליסיצקי המנוח חלה, וגב' ליסיצקי ובתה נעדרו שעות רבות מהחנות, וגם בהמשך, לאחר שהמנוח נפטר, וכי הידע והסודות האלה היו חשובים בפניו.

הצגתו של טוני כמי שעסק ב"טכנו גומי" רק בעבודות סבלות, הובלות או סידור המחסן, איננה אלה התחכמות והתחמקות (ההדגשה הוספה).

ובהמשך:

"בביקור שערך בית הדין בבית העסק של "טכנו גומי" התרשמנו כי במסמכי החברה, הרלוונטיים לעניננו, היו גלויים לעיניו של טוני או שהיו בהישג ידו. בקופסאות הניצבות מעל שולחן העבודה נמצאים כרטיסי הלקוחות וכרטיסי הספקים. על דלת ארונית השולחן, תלויות רשימות של לקוחות וליד שם של כל לקוח - ההנחה שהוא מקבל. תיקי הלקוחות עומדים על מדפים סמוכים. על המדפים נמצאים גם קלסרים בהם מתויקות חשבוניות והצעות המחיר. על השולחן הניצב בפתח החנות שני ספרי פנקסים: ספר ספקים וספר הזמנות. בספרים אלה ראינו רישומים שערך טוני בכתב ידו, ובאותם ספרים רשומות ההנחות ש"טכנו גומי" מקבלת מהספקים. במגרה לא נעולה, מוחזקות רשימות של מוצרים, לקוחות וספקים, מחירוניהם, המודפסים ומופצים ע"י הספקים, ולצידם רישומים של התובעת המציינים את שיעור ההנחה או הסדרי האשראי והתשלום המיוחדים"

כל אלה הן קביעות עובדתיות, המבוססות היטב על חומר הראיות.

התרשמות מעדים וביקור במקום, וערכאת ערעור לא תתערב בהם.

תאור המידע שבידי העובד מעיד כי אכן היו בידיו "סודות מקצועיים",

על פי הגדרת המושג, כפי שאומץ על ידי בית המשפט העליון.

7. רשימת לקוחות הוכרה על ידי הפסיקה כסוד מסחרי בר-הגנה, וזאת

כאשר מדובר ב"לקוח ממשי", (ת.א. (ת"א) תעשיות אלקטרוכימיות (פרוטרם))

בע"מ בע"מ נ' משיח (לא פורסם), ומיהו ה"לקוח הממשי"?

"בדרך כלל אין לראות בלקוח פוטנציאלי או ברשימת לקוחות כאלה סוד עסקי" (ההדגשה הוספה) (ת.א. (ת"א) 1370/71 עולם האופנה בע"מ נ'

יצחקי (לא פורסם).

אולם רשימת לקוחות איתם היו למעביד לשעבר קשרים עסקיים היא סוד עסקי, ואף אם מדובר בלקוחות הקשורים במקביל עם אחרים, ומכאן כי "יש לאסור על שימוש שלא כדין בסודות עסקיים, לרבות שימוש ברשימת לקוחות ובתנאי שמדובר בלקוחות של ממש, אודותם מחזיקה החברה מידע עסקי רלוונטי" (עולם האופנה, לעיל).

בעניננו - מדובר ב"לקוחות ממשיים".

8. האם העובדה שבידי העובד היו סודות מקצועיים, די בה כדי למנוע ממנו לעבוד אצל יבין, מאחר ולא חתם על כל התחייבות שלא לעבוד בעסק מתחרה?.

א. נראה לנו, כי אין כל הכרח בהתחייבות חוזית מפורשת של עובד שלא להתחרות במעבידו, ותוך כדי כך למסור למקום עבודתו החדש, מדעת או שלא מדעת, סודות מקצועיים של מעבידו לשעבר. אומרת על כך ד"ר ד. פלפל במאמרה "סעיף 39 לחוק החוזים (חלק כללי)", תשל"ג-1973 והזיקה לדין הגרמני" (הפרקליט לו (תשמ"ד) 53, בעמ' 66):

"תוכן נוסף אותו ניתן להעניק לפירוש של סעיף 39 לחוק החוזים הוא כמסדיר את הסוגיה של הגבלת חופש העיסוק"

ובהמשך: "גם כאן ניתן לאמר שאחד המקרים הקונקרטיים של סעיף 39 לחוק החוזים הוא הנושא של הסדר הגבלת חופש העיסוק" ולאחר מכן מביאה המחברת דוגמת הסכם של העברת עסק מרופא א' לרופא ב', שבו לא נקבע שרופא א' לא יפתח קליניקה משלו באזור סמוך ואזי, "מכוח הוראות סעיף 39, רשאי בית המשפט לצורך קיום החוזה, להגביל את

התחום בו יעסוק רופא א' בעיסוק ואת המועד בו יהא רשאי לפתוח בסביבה הקרובה קליניקה משלו, אם זה חפצו".

דעה דומה בנושא זה הביעה פרופ' נ. כהן במאמרה "השיוויון מול חופש החוזים" (המשפט 2) (42, 45) באומרה: "ראוי לציין כי קיים קשר הדוק בין העקרון של תקנת הציבור לעקרון תום הלב: שניהם עשויים לשמש מכשיר לפיקוח על הגינות החוזה".

אין כל סיבה, כפי שיפורט להלן, שלא להחיל דין דומה על עובד, הפונה לעבוד אצל מתחרה, וקיים חשש סביר כי יעביר תוך כדי עבודתו סודות מסחריים של מעבידו הראשון למעבידו החדש (מ' גולדברג, "הגבלת חופש העיסוק של עובד מכח חוזה", מחקרי משפט ה' 7, 26).

ב. נבהיר את דברינו. סעיף 39 לחוק החוזים (חלק כללי) הפך ל"הוראת-על" החולשת על כל חוזה, והסעיף "עשוי להטיל על בעלי החוזה חובות נוספות, שזכרן לא בא בחוזה עצמו, אך המתבקשות מהצורך להביא להגשמת החוזה בדרך המקובלת ובתום לב" (בג"ץ 59/80 שירותי תחבורה ציבוריים באר-שבע בע"מ נ' בית הדין הארצי לעבודה פ"ד לה(1) 828, 836, מפ"י השופט ברק).

זוהי גם דעתו של השופט (כתוארו אז) זוסמן:

"העקרון המונח ביסודו של סעיף 39... מקורו במשפט הקונטיננטלי ואין הוא מוגבל לצרכי הביצוע של חיוב קיים בלבד. עקרון זה מחייב מעבר לזה, בהיותו ביטוי של כלל ההתנהגות האוניברסלי, הנדרש בין אדם לחברו, ובין אדם לרשות" (ע"א 402/76 אצניקוב נ' מדינת ישראל פ"ד לא(1) 270, 274).

לדעתנו, בתחום משפט העבודה, "יש לאמץ את הגישה המרחיבה על פיה

מטיל סעיף 39 לחוק החוזים חובות נוספות על בעלי החוזה, אם לא מעבר לכך" (מ' גולדברג, תום לב במשפט העבודה, ספר בר-ניב, 139, (140).

ג. על עקרון תום הלב בדיני החוזים אומרת פרופ' שלו בספרה "דיני חוזים":

"סעיפי תום הלב בחוק החוזים מהווים צינורות שאיבה של עקרונות מוסריים אל תוך דיני החוזים. משמעות המושג תום לב טמונה בתחום האתיקה, וניתן לבארה ולתארה באמצעות מושגים קרובים כמו נאמנות, אמונה, יושר והגינות. עקרון תום הלב מעניק גושפנקא משפטית לצווי מוסר: התנהגות אנושית, ביושר ובהגינות.

אמנם, עקרון תום הלב מקורו ושורשיו הרעיוניים והערכיים מצויים בתחום המוסר, אולם ברגע שקיבל העיקרון נפקות משפטית, באמצעות העברתו לכלי משפטי מובהק, כמו סעיפי חוק החוזים - אין לפרשו על פי קנה מידה מוסרי אידיאלי, אלא על פי קנה מידה מינימלי של התנהגות אנושית.

שביל הזהב ביישומו של עקרון תום הלב יימצא באיזון שבין מקורו האתי של העיקרון ובין צורכי המסחר. הליכה בשביל זה מכתובה התנהגות ראויה בניהול עסקים. עקרון תום הלב מסמן נטישה מסוימת של האינדיבידואליזם והאגואיזם, אולם אין הוא מחייב אלטרואיזם מוחלט. מכוחו של עקרון תום הלב נדרשת התחשבות בזולת ובאינטרסים שלו, אך לא נדרשת הזנחת האינטרסים של הצד הפועל. כדברי השופט ברק באחד מפסקי הדין, שהניחו את היסודות לתורת תום הלב הישראלית: "אמת הדבר, אין הצדדים לחוזים מלאכים זה לזה, אך שוב אל להם להיות זאבים זה לזה". את הדרישה הכללית לנהוג בתום לב יש אפוא לראות כדרישה מאוזנת של התחשבות בזולת ושיתוף פעולה עמו, להגשמת מטרת החוזה.

להוראת תום הלב שני פנים. מן הצד האחד כוללת ההוראה דרישה מצטרפת, המציבה חיוב נוסף לחיובים הקיימים, הוא החיוב לנהוג בתום לב. בעקבות הגישה הרווחת במשפט הגרמני ניתן לומר כי דרישת תום הלב שבסעיף 39 מתוספת לכל הוראה - חוזית או אחרת - במשפט הישראלי. מן הצד האחר הוראת תום הלב היא הוראה ממתנת, המתירה במקרים נאותים סטייה מדרישות אחרות, חוקיות או חוזיות, לביצוע מושלם של החיובים, ומגבילה או מסירגת זכויות חוזיות".

ובהמשך:

"קשיי הגדרתו של עקרון תום הלב נובעים גם מכך, שעיקרון זה

אינו מכתיב מראש אורחות התנהגות, אלא רק שולל התנהגויות מסוימות. קשה לומר אימתי קיים תום לב במערכת עובדתית נתונה. קל ושכיח יותר להצביע על היעדרו. יתר על כן: הפעלתו בפסיקה של המושג "תום לב" מראה, כי ניתן לתארו כ-excluder, לאמור: מונח שאין לו מובן משל עצמו, אלא תפקידו לשלול צורות שונות של חוסר תום לב. מתוך מה שאומרים השופטים על חוסר תום לב, ניתן להפיק את משמעותה הפוזיטיבית של הדרישה. למשל: מפסק דין הקובע כי מוכר שלא גילה פגם בממכר פעל בחוסר תום לב, ניתן ללמוד את חובת הגילוי של עובדות מהותיות (בעמ' 46, 47).

ד. ערים אנו לאמור בע"א 312/74 הנ"ל (בעמ' 319):

"שונה המצב ביחס להגבלת חופש העיסוק של העובד לאחר פרישתו מעבודה. כאן דרושה התחייבות חוזית מפורשת להימנע מלעבוד אצל אחר, וההגבלה חריבת לעמוד בתנאי הכפול שהיא דרושה להגנת האינטרסים הלגיטימיים של המעביד ממנו פרש העובד ושהיא גם לטובת הציבור".

וחזרו עליה במספר פסקי דין נוספים.

ה. לנו נראה כי התפתחות הפסיקה בכל הנוגע והמתייחס לתחולתו של סעיף 39 לחוק החוזים (חלק כללי), כפי שהובאה, על קצה המזלג, לעיל, מצדיקה סטייה מהאמור בע"א 312/74 הנ"ל, שאם לא תאמר כך ישאר בעינו אשר נאמר שם (בעמ' 321, 320).

"מצד אחד, אסור לעובד לגלות סודות מקצועיים ומידע סודי המגיעים אליו לרגל עבודתו, הן בתקופת עבודתו והן לאחר פרישתו, בין אם התחייב על כך במפורש ובין אם לאו. מצד שני, בלי שהתחייב על כך במפורש בצורה ובמידה התופסת מבחינה חוקית, מותר לו לאחר פרישתו לעבוד במפעל מתחרה שבו הוא עלול לגלות ולהשתמש בדברים הנ"ל; ואתה, המעביד, לך ונסה להוכיח שהוא עושה זאת, אלא אם אתה מצוייד בהתחייבות המונעת את עצם קבלת העבודה. אבל התחייבות כזאת, כדי שתתפוס מבחינה חוקית, נתונה במיטת סדום של מגבלות שאין זה מן הדברים הקלים להתאים עצמך למידותיה. אם זו לא משימה בלתי אפשרית, היא על כל פנים משימה קשה מאוד".

תוצאה זו אינה רצויה, ונראה כי התרופה לה היא שימוש בסעיף 39 לחוק החוזים, על מנת שלא יצא חוטא נשכר, ויהפוך ל"נבל ברשות התורה". בעניננו - הצדקה כפולה ומכופלת לעשית שימוש בסעיף 39 לחוק החוזים, לאור שני אלה: האחד: המעבר של העובד ליבין והקמה של עסק מתחרה (להבדיל ממעבר לעסק קיים), והשני - העובדה שהעובד

מסר לליסיצקי מידע לא נכון על פיו הוא מתעתד לעבוד כטרקטוריסט, לאחר התפטרותו. סביר להניח כי עשה זאת במתכוון. זאת ניתן ללמוד מהעובדה שחדל לעבוד אצל ליסיצקי ביום 5.11.91, ומספר ימים לאחר מכן החל לעבוד אצל יבין.

9. א. בין הגשת התביעה לבית הדין האזורי לבין ברורה בא לעולמנו המשפטי "חוק יסוד: חופש העיסוק". על פי סעיף 3 לחוק "כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את חופש העיסוק של כל אזרח או תושב", ומכאן כי חוק זה חל בתחום המינהלי, והוראותיו אינן מתייחסות ישירות למשפט הפרטי.

ב. פרופ' נ' כהן, במאמרה הנ"ל (בעמ' 45) אומרת: "אין זה ברור מה היקף תחולתם במשפט הפרטי של חוק יסוד: חופש העיסוק וחוק יסוד: כבוד האדם וחרותו".

השופט ברק, בע"א 294/91 (חברה קדישא גחש"א קהילת ירושלים נ' קסטנבאום (טרם פורסם) אומר בנושא זה:

"זכויות היסוד של האדם אינן מכוונות רק כנגד השלטון. הן מתפרסות ביחסים ההדדיים שבין הפרטים לבין עצמם... השאלה האמיתית הינה כיצד מוזרמים עקרונות היסוד של המשפט הציבורי אל תחומי המשפט הפרטי... כללי המשפט הציבורי מוצאים את ביטויים בתחומי המשפט הפרטי בדמות עקרונות פרשנות שונים...". וכן

"... המשפט הפרטי כולל בחובו מספר דוקטרינות אשר משמשות כלים באמצעותם מוזרמים עקרונות היסוד של השיטה בכלל, וזכויות היסוד של האדם בפרט, אל תוך המשפט הפרטי. במרכזם... עומדים עקרונות תום הלב... ותקנת הציבור מזה... ועוולות הרשלנות... והפר חובה חקוקה... מזה" (פסקאות 20, ו-21 לפסק הדין).

דעתו זו של פרופ' ברק באה לידי ביטוי גם במאמרו זכויות אדם מוגנות והמשפט הפרטי (ספר קלינגהופר, 161, 192) באמרו:

"המשפט הפרטי קובע את מידת ההגנה הניתנת לזכויות האדם ביחסן עם זכויות אדם אחרות. דיני החוזים, הקניין והנזיקין, קובעים עד כמה מותר לאדם לפעול להגשמת זכויות האדם שלו מבלי שפעולתו תפר זכות אדם מוגנת של הזולת. בקביעת מידת ההגנה הניתנת לזכויות האדם, מתחשב המשפט הפרטי בזכויות האדם של הזולת ובאינטרס הציבורי. כך, למשל מוכר חופש עיצוב החוזה, אך חופש זה מוגבל על ידי "תקנת הציבור", המשקפת אינטרס ציבורי וזכויות אדם מוגנות של אחרים".

ובמקום אחר:

"דבר חקיקה שעבר את מבחני "פסקת ההגבלה" מאזן באופן ראוי את זכויות האדם הקבועות בחוקי היסוד. לעתים מנוסח איזון זה באמצעות מושגי שסתום, כגון "תום לב", "רשלנות", "סבירות", "תקנת הציבור". מושגים אלה משקפים את ערכי היסוד ותפיסות היסוד של שיטת המשפט הישראלית. הם ביטוי לערכים החוקתיים. הם ביטוי לזכויות האדם המוגנות עצמן. אכן, ביטויי שסתום אלה הם אחד הצינורות החשובים אשר דרכם מוזרמות זכויות היסוד החוקתיות וערכים אחרים של המשפט, אל תוך המשפט הפרטי. "המשפט הפרטי כולל בחובו מספר דוקטרינות אשר משמשות כלים באמצעותם מוזרמים עקרונות היסוד של השיטה בכלל וזכויות היסוד של האדם בפרט, אל תוך המשפט הפרטי" (ע"א 294/91 הנ"ל) (שם, בעמ' 193).

ג. דעה אחרת הביעה פרופ' פ. רדאי במאמרה "לחופש העיסוק יש מחיר" (גלובס 18.11.92) באמרה:

"המסקנה מניתוח זה היא שיש לנהוג ביתר זהירות בהעברת עקרונות קונסטיטוציוניים מן התחום הציבורי לפרטי. אם לא כן, חוק יסוד חופש העיסוק, שהיה הראשון בסידרה של חוקי יסוד זכויות האזרח, דווקא בגלל חוסר המחלוקת המאפיינת אותו יהפוך לחוק בעייתי".

ד. לנו נראה כי לעקרונות ולמגמות אשר בחוק יסוד: חופש העיסוק צריך שתהא השפעה עקיפה אף על התקשרויות חוזיות בתחום יחסי העבודה, שעניינן הגבלת חופש העיסוק לאחר פרישה מעבודה. הא כיצד? סעי' 30 לחוק החוזים (חלק כללי) קובע כי "חוזה שכריתתו, תוכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור - בטל". נראה לנו כי בבחינת "תקנת הציבור", ששימשה כתשתית משפטית לבדיקת תוקפן של הגבלות חוזיות על עיסוק של עובד, יש ליתן מעטה משקל אף לעקרונות ולמגמות אשר בחוק יסוד:

חופש העיסוק.

ה. חופש העיסוק מוכר בשיטתנו החברתית והמשפטית כאחד מחרויות היסוד הבסיסיות של האדם, עוד טרם חקיקתו של חוק יסוד: חופש העיסוק, ובית המשפט העליון חזר והדגיש זאת לא פעם בפסיקתו וקבע כי לזכות זו "מעמד בכורה משפטי" (בג"ץ 337/81 מיטרני נ' שר התחבורה פ"ד לו(3) 337, 355):

"משמעותם של הדברים לעניננו היא בשיקול שיש לתת לחופש העיסוק בעת שהוא מתמודד מול ערכים נוספים" (רע"א 371/89 ליבוביץ נ' אליהו בע"מ פ"ד מד(2) 809, 329).

ו. בית המשפט בוחן את ההגבלה על חופש העיסוק על פי המבחן "אם האיסור סביר והוגן לגבי הצדדים ולגבי הציבור כולו" (ע"א 369/74 טרומאסבסט בע"מ נ' זכאי פ"ד לו(1) 793, 797; הובא בע"א 1371/90 הנ"ל, בעמ' 855). בבחינה זו יש ליתן את המשקל הראוי לחופש של האדם לעסוק במקצוע בו יבחר, או להמשיך ולעסוק במקצוע ובעיסוק בו עבד, מול האינטרס המוגן של המעביד לשעבר.

וכיצד ייערך מבחן זה - על ידי בית המשפט בתובענה שאינה נובעת מחוזה עבודה, ועל ידי בית הדין לעבודה בתובענה הנובעת מיחסי עובד-מעביד - שעה שהם בוחנים את חופש העיסוק של הצדדים? משיב על כך בית המשפט העליון:

"המבחנים הם בעיקר לאור אופי ההגבלה, היקפה, הזכויות הקניניות עליהן היא באה להגן, תחום וזמן תחולתה, אם נועדה ההגבלה להגן על סודות מקצועיים או מסחריים אשר נרכשו עקב היחסים המשותפים בין בעלי הדין, וכדומה שיקולים העשויים ללמד אם בנסיבות המקרה המסויים עשוי צד אחד להפיק הנאה יתירה מבלי שיהיה זכאי לכך מבחינת היחסים החוזיים שביניהם מבחינה כוללת - שאז ייפסל התנאי" (ע"א 369/74 הנ"ל, בעמ' 797 מפני השופט בייסקי).

ז. מהכלל לעניננו: לעובד, לפחות לפי גירסתו, אין כל "עיסוק",

ולסיצקי היא, בלשון בית הדין האזורי "חברה משפחתית קטנה העוסקת בשיווק מוצרים מתחום מצומצם, יחסית, בנויה על הייחוד של סודותיה וקיומה תלוי בהם" (סע' 6 לפסק הדין); האיזון הנכון בין העובד לבין ליסיצקי הוא לאסור על העובד (שכפי שיפורט להלן, לא ייפגע, או ייפגע הרבה פחות מליסיצקי), מלעבוד בעסק מתחרה שכל כוונתו להנות מהנסיון, הידע והקשרים של ליסיצקי בנתה משך השנים עם לקוחות וספקים.

10. ומכאן לפירוט ההגבלות על העובד:

א. העובד טוען למעשה דבר והיפוכו.

מחד - כי "פסק הדין של בית הדין קמא גזר דין מוות כלכלי ותעסוקתי על המשיב מס' 2 (העובד) וזאת למרות שמעולם לא עבר הדרכה ו/או קורס ו/או הכשרה ו/או השכלה כלשהם בענייני גומי מטעם המשיבה מס' 1 [ליסיצקי] ו/או במהלך עבודתו אצלה" (סע' 5 לעיקרי הטעון).

בעדותו (עמ' 143) אמר העובד:

"התחלתי לעבוד בטכנו גומי באוקטובר 1983 כחניך שליח. עיקר עבודתי היתה לדאוג לנקיון החנות, הסדר, הדברים הראשונים שעשיתי היה לצבוע ולסייד את החנות.

"הייתי אחראי על הסדר בחנות ועל סידור הסחורה ונקיון. כך המשכתי לעבוד עד היום האחרון. מדי פעם הייתי שוטף את החנות ומנקה ומסדר את חלון הראווה. הובלתי סחורות. זה מה שעשיתי אצל התובעת.

לא הדריכו אותי איך להתייחס ללקוחות או ספקים. זה לא היה התפקיד שלי. אני רק לקחתי והחזרתי סחורה ולא היה מתפקידי לנהל מגעים איתם".

על דברים אלה מסתמך ב"כ העובד בסיכומו בבית הדין האזורי (עמ' 143).

(13).

ב. אם אכן צודק העובד, וטעה בית הדין, מה ההגבלה על עיסוקו? עבודות נקיון, סדר בחנות, ניקוי וטידור חלונות ראווה והובלת סחורות יכול הוא לעשות במגוון עצום ורב של חנויות ועסקים, למעט כאלה הרוצים להתחיל ולעסוק באותם מוצרים.

ג. אין לנו אלא להביא דברים שנאמרו על ידי בית המשפט המחוזי, ואומצו על ידנו, והיפים, בשינויים המחייבים, לענייננו:

"לא אלמן ישראל ומוצרים אחרים - שאינם שווים או דומים לאלו של המבקשת - ניתנים לשיווק והפצה. אין לומר שיש מיומנות מיוחדת במוצרים אלה ושהמשיב לא ימצא לעצמו תעסוקה בסוכנות של מוצרים שאינם מפירים את ההסכם" (ת"א (ת"א) 262/88, המ' 1388/88 שטיינר ושות' נ' פרידמן (לא פורסם; הובא בהסכמה בדב"ע נא/148 צור גינסלר בע"מ - כהן פד"ע כג 115, 122-3; דב"ע נא/173, 165-3 בקשי - קריסטל פד"ע כג' 222, 228)).

ד. אין מדובר במקרה שלפנינו ב"ידע כללי" של עובד. מדובר בעובד, שהתקדם בתפקידים ובעבודות שביצע אצל מעבידו הקודם, ויש לו ידע מקיף רב חשיבות, בנוסף לקשרים, עם לקוחות וספקים של ליסיצקי.

כמו כן אין מדובר במעבר ל"עסק קיים"; מדובר בהקמה מן התשתית של עסק חדש ומתחרה בהסתמך רק, או בעיקר, על הידע והנסיון שרכש העובד במקום עבודתו הקודם.

11. ומכאן לאינטרס של יבין:

א. בית הדין האזורי קבע, כממצא עובדתי, כי הטעם העיקרי להעסקתו של העובד על ידי יבין היה ניצול סודותיה המסחריים של

ליסיצקי (סע' 2 לעיל).

ב. ליבין עסק רב היקף בנושא הפלסטיקה. התקשרותו עם העובד היתה, כאמור, לנצל את הידע, והנסיון והסודות המסחריים שהביא עימו מליסיצקי, על מנת לפתוח מחלקה למסחר בגומי. בנסיבות אלה צדק בית הדין האזורי, שעה שהטיל את המגבלות שפורטו בפסק דינו על יבין (השווה נא/165/173-3 הנ"ל, בעמ' 231).

זאת ועוד. יבין יכול ורשאי לפתוח מחלקה של מוצרי גומי, בצד עיסוקו במוצרי פלסטיקה. כל אשר נאסר עליו הוא לרכוש את המוצרים מספקים שסיפקו לליסיצקי סחורה בשנתיים האחרונות לפני עזיבת העובד את עבודתו שם, ושלא לפנות ללקוחותיה.

12. ערים אנו לחשיבות עידוד התחרות החופשית, שהיא אינטרס ציבורי:

"תחרות חופשית עשויה להביא להורדת מחירים, לשיפור איכותו של המוצר ולשיפור השירות אשר ניתן אגב מכירתו. תחרות חופשית עשויה אף לעודד פיתוחו של המשק בדרך של יוזמות לגיטימיות לסוגיהן. הישגים אלו, אשר התחרות החופשית עשויה להשיג, אנו מבקשים לעודד" (רע"א 371/89 הנ"ל, בעמ' 325, מפי הנשיא שמגר).

ובמקום אחר:

"תחרות בריאה וחופשית בין יצרנים מבטיחה לצרכנים את המוצר בעל האיכות הטובה ביותר במחיר הסביר ביותר, המשקף בצורה המדויקת ביותר את הביקוש שלו. כמו כן, תחרות מהווה תמריץ ליעול, לפיתוח ולחדשנות, דבר שיביא לירידה בהוצאות הייצור ולעליה באיכות המוצר..." (בג"ץ 588/84 ק.ש.ר סחר אסבסט בע"מ נ' המועצה להגבלים עסקיים פ"ד מ(1) 29 בעמ' 38 - 37, מפי השופט ד' לוין).

יחד עם זאת תיראה התעשרות כבלתי צודקת אם היא מלווה ב"התנהגות פסולה ובלתי הוגנת של המתחרה, לרבות התנהגות נטולת תום לב" (רע"א 371/89 הנ"ל, בעמ' 329, 330).

13. טענתם החלופית של העובד ושל יבין היתה, כי גם אם היה מקום ליתן

הצווים האמורים, פרק זמן של שלוש שנים הוא ארוך במידה בלתי
בירה, ומן הראוי לקצרו משמעותית.

א. שורה ארוכה של פסקי דין של בית המשפט העליון, ומספר פסקי
דין של בית דין זה, אליהם נזקק אחרי שהועברה הסמכות העניינית
אליו, התייחסו לסבירות תקופת ההגבלה בחופש העיסוק.

כך למשל נקבע פרק זמן של שלוש שנים כסביר (ע"א 566/77 דיקר נ'
מוך פ"ד לב(2) 141 143) ובמקרים אחרים נקבע כסביר פרק זמן של
שנתיים (ע"א 1/73 צפדיה נ' קלדר פ"ד כז(1) 785, 787; ע"א
310/79 ורשבסקי נ' י.מ.ש. אילן ניהול והשקעות בע"מ פ"ד לד(2)
743, 745) ושל שנה אחת (דב"ע נא/173, 165-3 הנ"ל בעמ' 228).

ב. עם חקיקתם של חוקי היסוד, וביחוד חוק יסוד: חופש העיסוק, יש
לבחון מחדש את סבירות זמן ההגבלה. אומר על כך פרופ' ברק:

"כך, למשל, חוזה להגבלת חופש העיסוק נוגד את תקנת הציבור,
אם ההגבלה הקבועה בו אינה 'סבירה'. סבירות ההגבלה מאזנת
את זכויות הצדדים ואת האינטרס הציבורי. במסגרת איזון זה,
גבר כוחן של זכויות הצדדים. הזכות לעיצוב תוכן החוזה
הנגזרת במישרין מהזכות החוקתית לאוטונומיה של הרצון
הפרטי, ובהעדר זכות חוקתית מפורשת כזו, מעיקרון כבוד האדם
וחירותו - קיבלה מעמד חוקתי, והזכות לחופש העיסוק קיבל
מעמד חוקתי. במקביל קטן כוחו של האינטרס הציבורי. יחסים
חדשים אלה מחייבים עיון מחדש באשר לאיזון הראוי בין
הערכים המתנגשים. מה שנתפס כ"סביר" בעבר עשוי שלא להתפס
כ'סביר' כיום" (זכויות אדם מוגנות, בעמ' 195).

ג. בשקילת אורך זמן ההגבלה יש להביא בחשבון גורמים מספר:
החופש אשר לאדם לעסוק במקצועו, החובה המוטלת עליו בשמירת סודות
עסקיים של מעבידו לשעבר, מהות הסוד העסקי ומתי סביר שיחדל
להיות כזה, התנהגות הצדדים, ותום הלב בהתנהגותם של העובד ושל
יבין והאינטרס הציבורי בקיומה של תחרות חופשית, המביאה למחירים
נמוכים יותר של המוצר ולשירות הטוב יותר לצרכן.

ד. בית הדין מנה את מנין התקופה לאיסור שהטיל מהיום שבו הוגשה הבקשה לצו מניעה זמני. מן הדין לקבוע כי האיסור יחול מהיום שבו חדל העובד לעבוד אצל ליסיצקי, קרי מיום 5.11.1991.

ה. בשוקלנו את כל נסיבות הענין, נראה לנו כי מן הראוי לתקן את פסק דינו של בית הדין האזורי כך שהצווים שניתנו על ידו, הן לגבי העובד והן לגבי יבין, יעמדו בתוקפם פרק זמן של שנתיים בלבד. מיום 5.11.1991.

14. סוף דבר - הערעור של העובד מתקבל חלקית, כאמור בסעי' 13 לד לעיל, וערעורם של יבין ושל ליסיצקי - נדחה.

בהתחשב בתוצאה - ישא כל צד בהוצאותיו.

ניתן היום 21.12.1992. רבני אש"ק אסישאי, נאצי, אלא גילוי.

()	ס. א. ע. ש.	
-----	-----	-----
ש ו פ ט	סגן הנשיא	הנשיא

()	()
-----	-----
נציג מעבידים	נציג עובדים

ד. שיקולים לפתרון הראוי

1. המודל הראוי — שלילת מודל העדר התחולה

הגישה הנראית לי כראויה משקיפה על זכויות האדם הבסיסיות כעל אחדות. המייחד זכויות אדם שהן מעניקות לפרט חירות, ושוללות זכות מהוללת¹⁴⁶. הן מוגנות כלפי "כולי עלמא". הן זכויות "חפצא". הן מכוונות כלפי השלטון וכלפי פרטים אחרים גם יחד. לא קיימת "מערכת כפולה" של זכויות אדם ואין לקיים לגביהן "פנקסנות כפולה". קיימת מערכת אחת של זכויות אדם, אשר בעבר היו מבוססות על דברי חקיקה "רגילים" ועל המשפט המקובל נוסח ישראל. כיום הן ברמה נורמטיבית גבוהה יותר. יש להן מעמד חוקתי על-חוקי בהיוחן מעוגנות בחוקי-היסוד. מכאן, שאיני סבור כי זכויות האדם המוגנות בחוק-היסוד חלות אך ורק במשפט הציבורי. יש להן תחולה כוללת הן בתחומי המשפט הציבורי והן בתחומי המשפט הפרטי. הן עתה הבסיס החדש למשפט הציבורי ולמשפט הפרטי גם יחד. אכן, אם בעבר, נגזרו זכויות האדם הבסיסיות מהמשפט המינהלי ומהמשפט הפרטי, הרי עתה צריך המשפט המינהלי והמשפט הפרטי להיגזר מזכויות האדם החוקתיות. זאת משמעותה של המהפיכה החוקתית בתחום זכויות האדם. מכאן גישתי כי מודל העדר התחולה אינו מודל ראוי. עמדתי על כך בפרשת קסטנבאום, בציני¹⁴⁷:

"מוכן וברור הוא שעקרונות היסוד של השיטה בכלל, וזכויות היסוד של האדם בפרט, אינם מוגבלים אך למשפט הציבורי. ההבחנה בין משפט ציבורי לבין משפט פרטי אינה כה חריפה. שיטת המשפט אינה קונפדרציה של תחומי משפט. היא מהווה אחדות של שיטה ומשפט. אכן, עקרונות היסוד הם עקרונות של השיטה כולה, ולא של המשפט הציבורי בלבד. זכויות היסוד של האדם אינן מכוונות רק כנגד השלטון. הן מתפרסות גם ליחסים ההדדיים שבין הפרטים לבין עצמם. כלום יעלה על הדעת כי ניתן לערוך חוזה בישראל בין שני פרטים לפיהם האחד הופך להיות עבד של השני? אכן, השאלה האמיתית אינה אם עקרונות היסוד של המשפט הציבורי חלים בתחומי המשפט הפרטי. התשובה על שאלה זו פשוטה היא וברורה — כן. השאלה הינה כיצד מורמים עקרונות היסוד של המשפט הציבורי אל תחומי המשפט הפרטי, ומהם הצינורות דרכם מועברים עקרונות אלה אל ההתנהגות של הפרט ביחסו עם הפרטים האחרים."

146 למיונה הווסלריאני של זכות האדם, ראה Hohfeld, *Fundamental Legal Conceptions* (1923); ראה גם ע"פ 95/51 טורמסקי נ' דויעץ המשפטי לממשלה, פ"ד ו' 341.
147 ע"א 294/91 לעיל הערה 6.

הסכנה לזכויות האדם קיימת בעיקר מצד המדינה. יחד עם זאת, אין זו הסכנה היחידה. לזכויות אדם אורכת סכנה גם מהתנהגותם של פרטים אחרים. בצד הצורך להגביל את כוחה של המדינה כלפי הפרט, קיים הצורך להגביל את כוחם של פרטים ביחסיהם ההדדיים. מודל העדר התחולה אינו ראוי, כי הוא יוצר חיץ חריף מדי בין משפט ציבורי לבין משפט פרטי. אכן, זכויות היסוד של האדם אינן מכוונות רק כנגד השלטון. הן מתפרסות גם ביחסים ההדדיים שבין הפרטים לבין עצמם¹⁴⁸.

2. תחולה ישירה או עקיפה

נראה לי, אפוא, כי זכויות האדם הבסיסיות חלות גם במשפט הפרטי. האם תחולתן היא במישורין או בעקיפין? לדעתי המודל הראוי הוא מודל התחולה העקיפה. הטעם לגישתי זו נעוץ במהותן של זכויות האדם מזה ומהותו של המשפט הפרטי מזה. זכויות האדם מגבילות זו את זו. זכותו של ראובן היא "אייזכותו" של שמעון. "אייזכות" זו גורעת מזכויות האדם של שמעון. נמצא, כי הכרה בזכויות אדם כלפי האדם מחייבת בהכרח הגבלה וצמצום, המהווים פרי התחשבות בזכויות הוולת. הגבלה וצמצום אלה חייבים להערך במסגרת נורמטיבית מסויימת. מסגרת זו עניינה היחסים בין פרטים. זהו המשפט הפרטי. מכאן, שהכרה בזכויות האדם מחייבת הגבלות וצמצומים הקבועים במשפט הפרטי עצמו. מתבקשת, על כן, תחולה עקיפה. מסקנה זו נגזרת מעצם מהותו של המשפט הפרטי, שאינו אלא המשטר המשפטי המסדיר את החיים בצוותא של זכויות האדם השונות תוך התחשבות באינטרס הציבורי. אכן, כיסוד המשפט הפרטי עומרות זכויות האדם הבסיסיות המכוונות כלפי בני אדם אחרים. המשפט הפרטי מהווה, כמובן מסויים, מסגרת משפטית הקובעת את היחסים המשפטיים בין זכויות האדם הבסיסיות, ואת האיוון הראוי בין זכויות האדם בהתנגשותן, תוך התחשבות באינטרס הציבורי. המשפט הפרטי הוא הביטוי להגבלות המוטלות על זכויות אדם כדי להגשים זכויות אדם ותוך שמירה על האינטרס הציבורי. המשפט הפרטי הוא המסגרת המתרגמת זכויות אדם חוקתיות למערכת חיים של "חן וקח" בין פרטים. אכן, המשפט הפרטי כולל מערכת סבוכה ומקיפה של איוון והסדרים, אשר נועדו לאפשר חיים בצוותא של פרטים שונים, אשר כל אחד מהם נהנה מזכויות האדם הבסיסיות. ההכרה בזכות אדם כלפי אדם חייבת, אפוא, "לחלחל" דרך "המסגרות" של המשפט הפרטי. זאת משמעותה האמיתית של התחולה העקיפה.

3. תחולה עקיפה ומידת ההגנה הניתנת לזכויות האדם

בחינתן של זכויות האדם מחייבת הבחנה בין היקף הזכות לבין מידת ההגנה הניתנת לה¹⁴⁹. היקף הזכות בוחן את מיגוון הפעולות הנתפסות במסגרת הזכות. כך, למשל,

148 ש.ם.

149 להבחנה זו, ראה ברק לעיל, הערה 21; וכן בג"צ 806/88 אוניברסל סיטי סטודיוס אינק נ'י

בחנינת היקפה של זכות הביטוי מחייבת מתן תשובה לשאלה, אם זכות הביטוי משתרעת על מעשים (ולא רק דיבורים), כגון הצגת כובה¹⁵⁰, על הזכות לשתוק ועל הביטוי הגועני¹⁵¹. מידת ההגנה הניתנת לזכות בוחנת את מלוא היקפה של הזכות וקובעת איזה תחום מתוך ההיקף הכולל יזכה להגנה ואיזה תחום יהא לא מוגן. חוסר ההגנה עשוי לנבוע מהאינטרס הציבורי בלבד (כשל שמירה על סודות מדינה אין מגינים על דיבור החושף סודות המדינה) או מהאינטרס הפרטי בלבד (כשל שמירה על צנעת הפרט אין מגינים על דיבור החושף פרטים שבצנעה) או מאינטרס מורכב ציבורי-פרטי (שמירה על שמו הטוב של אדם ועל פרטיותו הוא אינטרס הציבור והפרט גם יחד, והוא שולל הגנה על דיבור או פעולה שיש בה לשון הרע או פגיעה בפרטיות). אכן, זכויות האדם אינן מוגנות כמשפט כדי מלוא היקפן. הגנה על זכות האדם של ראובן כדי מלוא היקפה פוגעת בהכרח בחביעתו של שמעון להכרה דומה בזכות האדם שלו. מכאן התפיסה, כי זכויות האדם אינן מוחלטות (כלומר, הזכויות אינן זכות להגנה כדי מלוא היקפן) אלא יחסיות (מוגנות חלקית בלבד). מידת ההגנה נקבעת תוך התחשבות בערכים, באינטרסים ובעקרונות הראויים להגנה. חלקם מכטאים אינטרס ציבורי (שלמות המדינה, אופיה הדמוקרטי, סדר ציבורי). ברובם ככולם מעורבים אינטרסים של הציבור וזכויות אדם של הפרטים.

המשפט הפרטי קובע את מידת ההגנה הניתנת לזכויות האדם ביחסן עם זכויות אדם אחרות. דיני החוזים, הקניין והנוזיקין, קובעים עד כמה מותר לאדם לפעול להגשמת זכויות האדם שלו מבלי שפעולתו תפר זכות אדם מוגנת של הוולת. בקביעת מידת ההגנה הניתנת לזכויות האדם, מתחשב המשפט הפרטי בזכויות האדם של הוולת ובאינטרס הציבורי. כך, למשל מוכר חופש עיצוב החוזה, אך חופש זה מוגבל על-ידי "תקנת הציבור", המשקפת אינטרס ציבורי וזכויות אדם מוגנות של אחרים¹⁵². המשפט הפרטי מכיר בחופש הפעילות, אך מגביל אותו במסגרת העוללות השונות שבפקודת הנוזיקין¹⁵³. בניכושם של הדינים הקובעים את ההגבלות המוטלות על מלוא ההיקף של זכויות האדם במשפט הפרטי חייב המשפט הפרטי — שהינו רובו ככולו חקוק — לקיים את "פסקת ההגבלה" הקבועה בחוקי-היסוד¹⁵⁴. פסקת הגבלה זו קובעת — לעניין חוקי-יסוד כבוד האדם וחירותו — כי¹⁵⁵:

המועצה לביקורת סרטים ומחזות, פ"ד מג (2) 22; כג"צ 399/85 כהנא נ' הוועד המנהל של רשות השידור, פ"ד מא (3) 255; כג"צ 14/86. לאור נ' המועצה לביקורת סרטים ומחזות, פ"ד מא (1) 421. ראה גם: Nimmer, *Freedom of Speech* (1984); Shauer, *Free Speech: A Philosophical Enquiry* (1982).

150 ראה כג"צ 953/89 אינדור נ' ראש עיריית ירושלים, פ"ד מה (4) 83.

151 ראה כג"צ 399/85 לעיל הערה 149.

152 ראה הטקסט ליד הערה 162 להלן.

153 ראה הטקסט ליד הערה 195 להלן.

154 על "פסקת ההגבלה", ראה ברק, לעיל הערה 33.

155 סעיף 8 לחוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

"אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש".

חקיקה של משפט פרטי צריכה לקיים "פסקת הגבלה" זו. כך, למשל, חוק מקרקעין חדש¹⁵⁶, עד כמה שיש בו "פגיעה" בקניינו של אדם — כלומר, אין בו הגנה על מלוא ההיקף של הקניין של אדם — צריך לקיים את דרישותיה של פסקת ההגבלה. בקביעת התכלית הראויה, ובקביעת "הנדרש", יש להתחשב, כמובן, בין השאר, בזכויות האדם האחרות.

דבר חקיקה שעבר את מבחני "פסקת ההגבלה" מאון באופן ראוי את זכויות האדם הקבועות בחוק-היסוד. לעתים מנוסח איוון זה באמצעות מושגי שסתום, כגון "תום לב"¹⁵⁷, "רשלנות"¹⁵⁸, "סבירות"¹⁵⁹, "תקנת הציבור"¹⁶⁰. מושגים אלה משקפים את ערכי היסוד ותפיסות היסוד של שיטת המשפט הישראלית. הם ביטוי לערכים החוקתיים. הם ביטוי לזכויות האדם המוגנות עצמן. אכן, ביטויי שסתום אלה הם אחד הצינורות החשובים אשר דרכם מוזרמות זכויות היסוד החוקתיות וערכים אחרים של המשפט, אל תוך המשפט הפרטי. "המשפט הפרטי כולל בחובו מספר דוקטרינות אשר משמשות כלים באמצעותם מורמים עקרונות היסוד של השיטה בכלל וזכויות היסוד של האדם בפרט, אל תוך המשפט הפרטי"¹⁶¹. ודוק: המשפט הפרטי כולו משקף איוון בין ערכים מתנגשים. במסגרתו של המשפט הפרטי נמצא ראוי לקבוע הוראות שסתום, המאפשרות גמישות בפעולתו של המשפט הפרטי. הוראות שסתום אלה רגישות במיוחד לשיקולים חוקתיים. הן מאפשרות ביטוי לזכויות האדם ולאינטרס הציבורי כמצב מעת לעת, בלא כל צורך להביא לשינוי פורמלי באיזונים של המשפט הפרטי. כך, למשל, העקרון של "תקנת הציבור" הוא עקרון גמיש, אשר באמצעותו מאון בית-המשפט בין החופש החוקתי לעצב את תוכן החווה לבין זכויות אדם וערכים חוקתיים שונים¹⁶². בדומה, עקרון "תום הלב" הוא עקרון אובייקטיבי, הקובע רמה מינימלית של התנהגות ראויה בין פרטים המשקפת את שנתפס כראוי בחברתנו. עקרון זה משקף איוון ראוי בין זכויות אדם מתנגשות¹⁶³. הוא הדין בעולת הרשלנות,

156 החקיקה הישנה שוריינה: ראה סעיף 10 לחוק-היסוד: כבוד האדם וחירותו.
157 ראה, למשל, סעיפים 12 ו-39 לחוק החורים (חלק כללי) תשל"ג-1973, סעיף 6 לחוק המכר, תשכ"ח-1968.

158 ראה סעיפים 35 ו-36 למקורת הנויקין (נוסח חדש).

159 ראה סעיפים 21, יג, 14, 56 לחוק החורים (חלק כללי), תשל"ג-1973 סעיפים 7, 6, 8, 9, 14 לחוק החורים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1971.

160 סעיף 30 לחוק החורים (חלק כללי), תשל"ג-1973.

161 ע"א 294/91 לעיל הערה 6.

162 ש.ס.

163 ראה כג"צ 39/80 שירותי תחבורה ציבוריים באר שבע נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד לה (1) 828; ע"א 391/80 לסרטון נ' שיכון עובדים בע"מ, פ"ד לח (2) 237; ע"א 207/79 עליל הערה 11; ר"ע 7/81 פנידר נ' קסטרו, פ"ד לו (4) 673; ראה ברק, לעיל הערה 61 בעמ' 65.

המשקפת את מה שאדם בישראל "צריך" לצפות, והמבטא את עקרונות היסוד של המשפט הישראלי¹⁶⁴, לרבות איוון ראוי בין זכויות האדם הקבועות בחוקי-היסוד. הנה כי כן, המשפט הפרטי משקף שתי מערכות של איוונים. המערכת האחת, קובעת את עצם תוכנו של המשפט הפרטי עצמו, לרבות הוראות השתתם שבו. איוונים אלה נערכים על-פי "פסקת ההגבלה" הקבועה בחוקי-היסוד. זו מכוננת כלפי המחוקק, וקובעת כיצד יש לקבוע את תוכנו הראוי של דבר החקיקה. המערכת השנייה של האיוונים, נעשית במסגרת המשפט הפרטי עצמו, ולאחר שנתקיים האיוון הנדרש בפסקת ההגבלה. זהו איוון המתבקש ממושגי השתתם עצמם, ואשר נועד ליתן להם תוכן קונקרטי. זהו איוון הנערך על-ידי השופט, ומהווה לעתים ביטוי לשיקול-דעת שיפוטי. איוון זה מתחשב בערכי היסוד, ובזכויות האדם הקבועות בחוקי-היסוד. הוא פרי "פסקת הגבלה" שיפוטית, הפועלת במסגרתו של המשפט הפרטי עצמו. זוהי קונקרטיזציה של "פסקת ההגבלה" החוקתית בהקשר של מושגי השתתם. זהו אחד הביטויים החשובים של רעיון התחולה העקיפה של זכויות האדם הקבועות בחוקי-היסוד, למשפט הפרטי. (???) דרוק, "מושגי השתתם" אינה הדרך היחידה בה חודרות זכויות האדם המובנות למשפט הפרטי. כך, למשל, כל דבר חקיקה של משפט פרטי — כמו גם כל דבר חקיקה של משפט ציבורי — צריך להתפרש על רקע זכויות האדם הביססיות. ההנחה הינה כי, חכליתו של כל דבר חקיקה — לרבות דבר חקיקה שעניינו משפטי פרטי — להגשים זכויות אדם בסיסיות. זאת ועוד "חוקי-יסוד הם בגדר "דבר חקיקה" שאר נועד לטובתו של הפרט, ועל כך פגיעה בזכות אדם חוקתית גוררת אחריה אחריות בנויקין בעוולה^(???) של היפר חובה^(???) 165 לבסוף, כפי שנראה בהמשך, (???) עקיפה עשויה לחייב יצירת כלים חדשים של משפט פרטי לשם "קליטתן" של זכויות האדם החוקתיות. יחד עם זאת, אחת הדרכים החשובות, העושה שימוש בכלים הקיימים במשפט הפרטי, היא זו המכירה בתחולה (עקיפה) של זכויות האדם המוגנות לתוך המשפט הפרטי באמצעות "מושגי השתתם".

4. התאמת המשפט הפרטי לתחולת חוקי-היסוד

זכויות האדם הבסיסיות חלות במשפט הפרטי. האיוון בין לבין עצמן, ובין לבין האינטרס הציבורי, מהווה את השלר של המשפט הפרטי. עד כמה שהמשפט הפרטי הוא חקוק — וזהו בעיקרו הדין בישראל — משקף שלר זה את מעמדן של זכויות היסוד ערב חקיקת החוק. עתה חל שינוי בזכויות האדם, הן הפכו לזכויות חוקתיות, בעלות תוקף נורמטיבי על-חוקי. מה השפעה יש לשינוי זה על המשפט הפרטי?

164 ראה ע"א 451/64 קורנפלד נ' שמאלוב, פ"ד כא (1) 310, 324; ע"א 243/83 לעיל הערה 25 בעמ' 130; ע"א 343/74 גרובנר נ' עיריית חיפה, פ"ד לג (1) 141; ע"א 518/82 זידוב נ' כץ, פ"ד ט (2) 85; ראה ברק, לעיל הערה 61 בעמ' 452.
165 סעיף 63 לפקודת הנויקין (נוסח חדש). החובה הנגזרת מזכויות היסוד היא פרי האיוון בין זכויות האדם לבין עצמן, ובין לבין האינטרס הציבורי.

התשובה הינה, כי ההשפעה הינה בתחומים שונים. ראשית, כאשר לתוכנו של המשפט הפרטי עצמו. דבר חקיקה חדש צריך להתאים עצמו לזכויות היסוד של האדם בכלל ולפסקת ההגבלה שבחוקי היסוד בפרט¹⁶⁶. עם זאת, חוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו ישריין חקיקה ישנה מפני צורך זה¹⁶⁷; שנית, מושגי השסתום צריכים לקבל תוכן קונקרטי על-פי מצבן של זכויות היסוד וערכי היסוד בעת מתן הפירוש. אכן, זה תפקידם וזה כוחם של מושגי השסתום. אלה קולטים ערכים חברתיים, זכויות אדם חוקתיות ואינטרס הציבור, כפי מצבם בעת מתן הפירוש, ולא כפי מצבם בעת החקיקה. על כן "תקנת הציבור" כיום היא "תקנת הציבור" המתחשבת במערך החוקתי החדש, לרבות האופי העל-חוקי של זכויות האדם. עד כמה שבת-המשפט גיבשו את תוכנם של מושגי השסתום על בסיס האופי הלא חוקתי של זכויות היסוד, יש לשנות עתה את הדין ההלכתי, ולהחליפו בדין חדש, המשקף את האיוון החוקתי החדש. כך, למשל, עקרון תום הלב צריך לשקף את האיוון הראוי בין זכויות האדם החוקתיות כפי מצבן לאחר חקיקתם של חוקי-היסוד, ועל רקע עקרונות היסוד כפי מצבם בעת מתן הפירוש. כך, למשל, חווה להגבלת חופש העיסוק נוגד את תקנת הציבור, אם ההגבלה הקבועה בו אינה "סבירה". סבירות ההגבלה מאזנת את זכויות הצדדים ואת האינטרס הציבורי. במסגרת איוון זה, גבר כוחן של זכויות הצדדים. הזכות לעיצוב תוכן החווה הנגזרת במישור מהזכות החוקתית לאוטונומיה של הרצון הפרטי, ובהעדר זכות חוקתית מפורשת כזו, מעיקרון כבוד האדם וחירותו – קיבלה מעמד חוקתי, והזכות לחופש העיסוק קיבל מעמד חוקתי. במקביל קטן כוחו של האינטרס הציבורי. יחסים חדשים אלה מחייבים עיון מחודש באשר לאיוון הראוי בין הערכים המתנגשים. מה שנתפס כ"סביר" בעבר עשוי שלא להתפס כ"סביר" כיום. שלישי, במסגרת המשפט הפרטי הקיים עשוי להיוצר הצורך ביצירת נורמות חדשות, אשר יתנו ביטוי למבנה החוקתי החדש ולזכויות האדם החדשות. הכלים הקיימים של המשפט הפרטי עשויים שלא להספיק "לקליטתן" של הזכויות החדשות. במקרה זה יש ליצור כלים חדשים של משפט פרטי. תפקיד זה מוטל, כמובן, בראש ובראשונה על המחוקק. כל עוד זה לא פעל מוטל התפקיד על השופט. הוא יעשה כן בראש ובראשונה בדרך של מילוי חסר בחקיקה הקיימת. אכן, לפנינו "חסר מאוחר"¹⁶⁸ אשר נוצר בעקבות חקיקתם של חוקי-היסוד החדשים. כן ניתן ליצור כלים חדשים בדרך של פיתוח המשפט הפרטי¹⁶⁹. פיתוח זה עשוי להתחייב בעיקר בתחום הסעדים בגין הפגיעה בזכויות האדם החוקתיות וזאת עד כמה שהמשפט הפרטי הקיים אינו מכיל סעדים מספיקים.

5. האוטונומיה של הרצון הפרטי ואיוון בין זכויות מוגנות מתנגשות

166 ראה עמ' 203 להלן.

167 סעיף 10 לחוקי-יסוד: כבוד האדם וחירותו; סעיף 6 לחוקי-יסוד: חופש העיסוק שומר על הדין הקיים "עד תום שנתיים מיום תחילתו של חוקי-יסוד זה".

168 לחסר מאוחר, ראה ברק, פרשנות כמשפט (כרך א' 1992) 480.

169 ??? ??? ???

הטענה העיקרית הנשמעת כנגד תחולת זכויות האדם המוגנות כמשפט הפרטי הינה זו: הכרה בזכויות האדם המוגנות ביחסים בין פרטים, הפגע עמוקות בזכויות האדם עצמן, ובעיקר באוטונומיה של הרצון הפרטי¹⁷⁰. אם הורה יהא חייב לנקוט יחס של שוויון בין צאצאיו בירושה על-פי צוואה ואם מתקשר יהא חייב לנקוט שוויון בהתקשרויותיו, יפגע עקרון חופש ההתקשרות. אם יאסר על אדם לכרות חוזה הפוגע בחופש העיסוק או בחופש הקניין או בחופש הדיבור והתנועה, יפגע קשות חופש החווים. תשובתי לטיעון זה הינה זו: בין מכלול זכויות היסוד שיש להתחשב בהן מצויות גם זכויות היסוד של כבוד האדם ופיתוח אישיותו. האוטונומיה של הרצון כלולה במסגרת זו. מהן נגזר עקרון חופש ההתקשרות ועקרון חופש החווים¹⁷¹. אכן, עקרון חופש ההתקשרות וחופש החווים הוא עצמו עקרון חוקתי, הוא עצמו זכות אדם חוקתית ומוגנת. כאשר ראו כורת חוזה עם שמעון, לפיו שמעון ימנע מהפעלת חופש הביטוי או התנועה, אין לומר מניה וביה כי החוזה נוגד את תקנת הציבור, בהיותו פוגע בחופש הביטוי או בחופש התנועה של שמעון. במתן תשובה לשאלה, אם החוזה נוגד את תקנת הציבור, יש להתחשב, בנוסף לחירויות האחרות, גם בחופש החווים של ראוכלן ושל שמעון גם יחד. החוזה ינגוד את תקנת הציבור, רק אם באיוון הכולל בין הערכים המתנגשים, יד חופש הביטוי והתנועה של שמעון תהא "על העליונה". ברומה, כנגד זכותו החוקתית של ראוכלן שלא להיות מופלה בהתקשרות החוזית ששמעון מכקש לערוך, עומדת זכותו החוקתית של שמעון להתקשר עם מי שיבחר.

כיצד נערך איוון זה בין זכויות האדם המוגנות, בינן לבין עצמן? חוקי-היסוד שלנו כוללים בחובם "פסקאות הגבלה"¹⁷², הקובעות "נוסחאות איוון" המגבילות את המחוקק. האם נוסחה זו חלה כשלעצמה גם ביחסים בין הפרטים לבין עצמם? תשובתי על שאלה זו, בפרשת קסטנבאום, היתה בשלילה¹⁷³:

"בהעברתם של עקרונות היסוד של השיטה בכלל, וזכויות היסוד של האדם בפרט, מתחומי המשפט הציבורי אל תחומי המשפט הפרטי, חלה בהם תמורה. חובתו של השלטון לקיים זכויות אדם אינה זהה בתוכנה לחובתו של הפרט לקיים זכויות אדם".

אכן, לא הרי האיוון הראוי בין האינטרס הציבורי "הנקי" לשלום הציבור, בטחון ורווחה, לבין זכויות האדם, כהרי האיוון הראוי בין זכויות האדם לבין עצמן. נראת, אפוא, כי בצד נוסחת האיוון הקבועה בפסקת ההגבלה, יש לקיים נוסחאות איוון נוספות, הבאות לאון בין זכויות האדם השונות, בהתנגשן זו עם זו.

170 ראה עמ' 171 לעיל.

171 לעקרונות אלה ולשוני ביניהם ראה ג' שלו, דיני חוזים (ירושלים, חש"ן) כעמ' 23-35.

172 למהותן של "פסקאות ההגבלה", ראה לעיל הערה 33.

173 ע"א 294/91 לעיל הערה 6.

על רקע צורך זה ביצירת נוסחאות איוון שיפוטיות להתנגשויות בין זכויות האדם המוגנות, קמה ועומדת טענה נוספת כנגד תחולת זכויות האדם המוגנות במשפט הפרטי. הטענה היא זו: החלת זכויות האדם המוגנות במשפט הפרטי מחייבת יצירת נוסחאות איוון שיפוטיות, ובהעדר הכוונה בחוקי-היסוד עצמם, נתון הדבר לשיקול-דעת שיפוטי. זהו כוח רב עוצמה, שאין זה ראוי לתיתו לרשות השופטת. טענה זו אינה נראית לי. הצורך בנוסחאות איוון שיפוטיות בהתנגשות בין זכויות אדם, הינו צורך ישן. בחייה המשפט עשו כן מימים ימימה. טול את דיני הגבלת המסחר¹⁷⁴. אלה אינם אלא דינים המאזנים בין הוכחות החוקתית לחופש החוים לזכות החוקתית לחופש העיסוק. כשם שבחייה המשפט מילאו משימה זו בעבר, כן יוכלו למלאה בעתיד, וכשם שבחייה המשפט לא ניצלו את כוחם לרעה בעבר, אין כל סיבה להניח כי הם יכשלו במשימתם ויניצלו את כוחם לרעה בעתיד. החושש לניצול לרעה של כוח שיפוטי צריך להמנע מחקיקה חוקתית. מעצם טיבה וטבעה מבוססת חוקה – שיש עמה ביקורת שיפוטית – על הכרה בשיקול-דעת שיפוטי רחב¹⁷⁵. טול את "פסקת ההגבלה" הקבועה בחוקי-היסוד¹⁷⁶. מידת ההדרכה הקבועה בה לשופט אינה רבה. "ההכללות המלכותיות"¹⁷⁷ שבחוקי-היסוד אינן ממלאות עצמן בתוכן נורמטיבי. הן זקוקות לשיקול-דעת שיפוטי. כשם שיש להניח ולקוות – על בסיס נסיון העבר – כי השופט יתן ביטוי לתפיסות היסוד של החברה ולא להשקפותיו האישיות במתן תוכן ל"פסקת ההגבלה", כן יש להניח ולקוות, כי נוסחאות האיוון השיפוטיות בהתנגשות בין זכויות אדם מוגנות, ישקפו את "ההשקפות המקובלות על הציבור הנאור"¹⁷⁸, ולא את השקפותיו הפרטיות של השופט. אכן, השופט הישראלי המקצועי אמון על דרך פעולה זו, ואין כל סיבה להניח, כי יכשל הפעם¹⁷⁹.

6. חופש עיצוב תוכן החוזה וזכויות האדם המוגנות

תחולתן של זכויות האדם המוגנות במשפט הפרטי אינה צריכה לגרום, בעיקרו של דבר, קושי מושגי, מקום שנכרת חוזה, והשאלה הינה במידת תוקפו¹⁸⁰. הדבר נעשה בעבר כדבר שבשגרה, ונצטבר נסיון רב בעניין זה. כבר ראינו, כי בחייה המשפט עסקו באופן מקיף בשאלת היחס בין חופש החוים (במובן חופש עיצוב החוזה) לזכות

174 ראה לעיל הערה 66.

175 ראה ברק, "פרשנותם של חוקי יסוד" משפטים כב (תשנ"ב), 13 ראה גם ברק, "על החשיבה הקונסטיטוציונית" המשפט 1, 10.

176 ראה לעיל הערה 33.

177 כלשונו של השופט ג'קסון (Jackson J.) בפרשה *Fay v. New York*, 322 U.S. (1947).

261, 282.

178 כלשונו של השופט לנדוי בע"א 461/62 צים חברת השיט הישראלית בע"מ נ' מזיאר, ס"ד יז 1335, 1319.

179 ראה ברק, "על החשיבה הקונסטיטוציונית", לעיל הערה 175.

180 לאחר שרשימה זו נמסרה לרפוס התפרסם מאמרה החשוב של פרופ' כהן, לצערי אין ברשימתי שלי התייחסות למאמר זה.

לחופש העיסוק¹⁸¹. הוא הדין במצבים אחרים בהם נכרת חוזה אשר, לפי הטענה, נוגד זכות אדם. כך, למשל, בתי-המשפט עסקו ביחס בין חופש עיצוב החוזה לבין חופש הביטוי, שעה שנערך חוזה וכו' הוראה, לפיה נטל על עצמו עיתון התחייבות שלא לפרסם דברים מסויימים¹⁸². כן מצויה פסיקה באשר ליחס בין חופש עיצוב החוזה לזכות לאישיות ולכבוד האדם¹⁸³. בתי-המשפט הקדישו תשומת-לב רבה ליחס בין חופש עיצוב החוזה לעקרון השוויון, מקום שחוזה יוצר הפליה¹⁸⁴. בכל אלה קיים חוזה (ביטוי לחופש ההתקשרות ולחופש העיצוב), והשאלה הינה, אם כתוכנו הוא נוגד זכות אדם (כגון חופש ביטוי, חופש עיסוק כבוד האדם). העקרון של המשפט הפרטי בדבר "תקנת הציבור" כוחן שאלות אלה, תוך שהוא משקף בעצם מהותו את מכלול חפיסות היסוד של החברה, ובהן משקלן ומעמדם של זכויות האדם. בעבר נעשה הדבר לעניין זכויות האדם "שאינן כתובות על ספר"¹⁸⁵. עתה יעשה הדבר לעניין "זכויות הכתובות על ספר" והזכות להגנה חוקתית. ודוק: בשם שהזכות לחופש הקניין וחופש העיסוק הועלתה בדרגתה הנורמטיבית – מזכות "הלכתית" לזכות "חוקתית" – כן עלתה בדרגה גם הזכות לחופש עיצוב החוזה. זכות זו מהווה ביטוי לכבוד האדם וחירותו¹⁸⁶, ואף היא בעלת מעמד חוקתי. כשם שבתי-המשפט טפלו בעבר באיוון הראוי בין חופש עיצוב החוזה לבין זכויות האדם הבלתי מוגנות האחרות, כן הם יטפלו בעתיד באיוון הראוי בין חופש עיצוב החוזה לבין זכויות האדם המוגנות האחרות. כמובן, תוכנו של האיוון עשוי להשתנות. אכן, האיוון הראוי משקף את מעמדה ומשקלה של זכות אדם ביחס לזכויות אדם אחרות. יתכן שבעבר זכתה זכות אדם פלונית (כגון, חופש העיסוק) במעמד נחות לעומת המעמד שיש לה כיום. אם אכן חל שינוי במעמדה של הזכות, הרבר ימצא את ביטוי באיוון שכינה לבין הזכויות האחרות במסגרת עקרון "תקנת הציבור". ודוק: האיוון בין חופש עיצוב החוזה לזכויות האדם האחרות יעשה על-פי "נוסחאות איוון" השונות מאלה בהן יאוזנו זכויות אלה בהתנגשותן עם האינטרס הציבורי. אכן, יש להבחין בין התנגשות הערכים במשפט הציבורי (הסדר הציבורי לעומת זכויות אדם) לבין התנגשות הערכים במשפט הפרטי (זכות אדם אחת כנגד זכות אדם אחרת). השוני בערכים המתנגשים גורר אחריו שוני בנוסחאות האיוון. עם זאת, אין להפריז בשוני זה. האינטרס הציבורי הוא שישמור על איוון ראוי של זכויות אדם כמשפט הפרטי. חוק חושים, אשר נחקק על-ידי המחוקק, הוא ביטוי לפעולה כמשפט הציבורי, הכפופה לנוסחת ההגבלה שבחוקי-היסוד. יחד

181 ראה טקסט ליד הערות 65-66 לעיל.

182 ראה *Neville v. Dominion of Canada News Co.* [1915] 3 K.B. 556.

183 ראה *Horwood v. Millar's Timber and Trading Co.* [1917] 1 K.B. 305.

184 ראה לג/3-25 ועדת אנשי צוות דיילי אוריר נ' חזין, פר"ע ר 365; בני"צ 410/76 חרות נ'

בית-הדין הארצי לעבודה בירושלים, פ"ד לא (3) 124; בני"צ 104/87 נבו נ' בית-הדין הארצי

לעבודה, פ"ד מר (4) 749; "סעיף 6 [להסדר קיבוצי] יוצר הסדר מפלה, הפוגע בזכותן של

נשים להשתתף באורח שוויוני בחיי העבודה. לפיכך דעתי היא, כי סעיף זה נוגד את תקנת

הציבור, ומן הדין, על-כן, שבית-משפט זה יתערב ויבטל את תוכנו" (השופט כן).

185 כלשונו של השופט לגרדי בכ"צ 243/62, לעיל הערה 18 בעמ' 2415.

186 ראה טקסט ליד הערה 170 לעיל.

עם זאת, תוכנו של החוק הוא בעיקר יחסים במשפט הפרטי, אשר צריכים לשקף איוון דאוי של ערכים אלה. אכן, השוני בין המשפט הציבורי – הכולל בחובו, בין השאר, גם התחשבות באינטרס הפרטי – לבין המשפט הפרטי – המגן על האינטרס הציבורי באמצעות "תקנת הציבור" – הוא מטושטש למדי. אין להצטרע על כך, עניין לנו, בעיקרו של דבר, ב"כלים שלוכים". האינטרס הציבורי אינו ערך בפני עצמו. הוא נועד להגן על זכויות האדם. זכויות האדם אינן "מוחלטות" והן כפופות, הן האחת לשנייה הן לאינטרס הציבורי עצמו. בלא סדר ומשטר, אין קיום לזכויות האדם. העקרון של "תקנת הציבור" – המתחשב, הן בזכויות האדם בהתנגשותן הפנימית הן באינטרס הציבורי הכללי – נותן ביטוי למורכבות זו.

7. חופש ההתקשרות וזכויות האדם המוגנות

בעוד שקיים ניסיון רב בקביעת האיוון בין חופש עיצוב החווה לזכויות האדם האחרות, לא קיים ניסיון בקביעת האיוון בין חופש ההתקשרות לזכויות האדם השונות¹⁸⁷. עיקר הבעיה מתעורר מקום שחופש ההתקשרות מתנגש עם עקרון השוויון¹⁸⁸. האם רשאי בעל מסעדה לסרב מתן שירות על בסיס מין, גזע או דת? האם רשאי פרט, המבקש להשכיר חדר שבדירתו, לסרב להשכירו על בסיס מין, גזע או דת? הבעיה אינה מתעוררת, במישור המעשי, מקום שקיימת חקיקה המטפלת בנושא. אך מה הדין בהעדר דבר חקיקה ספציפי המטפל בעניין? האינטואיציה שלי אומרת, כי על בעל מסעדה מוטלת החובה לתת שירות – כלומר, לכרות חוזה – בלא להפלות על בסיס מין, גזע או דת. לעומת זאת, אותה אינטואיציה עצמה גורסת, כי פרט, המשכיר חדר בדירתו, רשאי לבחור את השוכר כראות עיניו. אינטואיציה זו מתבססת, בעיקרו של דבר, על איוון ראוי בין חופש ההתקשרות של בעל המסעדה או בעל הדירה לזכות של מבקש השירות (מזון או מגורים) שלא להיות מופלה. לשון אחר: מקובל עלי, כי לבעל המסעדה או לבעל הדירה החופש החוקתי להחליט עם מי להתקשר. בדומה, מקובל עלי, כי המבקש לאכול במסעדה או לשכור חדר נהנה מהזכות שלא להיות מופלה (בין על-ידי המדינה ובין על-ידי פרטים אחרים), וכי אם מסרבים לו על בסיס מין, דת או גזע, זוהי הפליה. באיוון בין זכויות אלה, מקום שהן מתנגשות, גוברת זכותו של אדם שלא להיות מופלה במקרה של המסעדה, וגובר חופש ההתקשרות במקרה של בעל החדר להשכרה. הטעם העומד ביסוד איוון זה מבוסס על התפיסה, כי חופש ההתקשרות הוא בעל העוצמה הרבה ביותר, כאשר הוא קשור לפרטיותו של האדם, והוא הולך ונחלש כאשר הוא מכונן כלפי הציבור כולו. בדומה, הוכוח

187 על חופש ההתקשרות, והשוני בינו לבין חופש עיצוב החווה, ראה שלו, לעיל הערה 170 בעמ' 25.

188 הניתוח מבוסס על ההנחה שהשוויון הוא זכות אדם חוקתית. הנחה זו תחאמת, כמובן, כאשר הרבר ייקבע במפורש בחוק-יסוד, כהערת הוראה מיוחדת ברבר השוויון ניתן יהא לגזור את הזכות החוקתית לשוויון מעקרון כבוד האדם וחירותו: ראה קרפ, "כיוגרייה של מאכקי כח – הרוריים (1111), משפט וממשל ב (תשנ"ב).

לא להיות מופלה היא החוקה ביותר כאשר ניתן שירות לכלל הציבור וממעיטים מתוכו אדם על בסיס גזע, מין או דת. הזכות לא להיות מופלה הולכת ונחלשת מקום שהשירות, על-פי עצם מהותו, אינו "פתוח" לכל, וניתן על בסיס אישי. כאשר בעל מסעדה מסרב לתת שירות ללקוח בשל גזעו, דתו או מינו, הזכות של בעל המסעדה לחופש ההתקשרות היא בעוצמה חלשה, ואילו זכותו של מקבל השירות שלא להיות מופלה היא בעוצמה החזקה ביותר, בניכוח אלה, ידו של מקבל השירות צריכה להיות על העליונה. לעומת זאת, כאשר בעל דירה מסרב להשכיר חדר בדירתו על בסיס גזע, מין או דת, הזכות לחופש ההתקשרות שלו היא בעוצמה החזקה ביותר ואילו זכותו של השוכר הפוטנציאלי שלא להיות מופלה היא בעוצמה החלשה ביותר. בניכוח אלה, ידו של המשכיר צריכה להיות על העליונה. נניח עתה, כי גישתי זו ראויה היא. על-פיה, מי שנותן שירות לציבור חייב שלא להפלות בין מקבלי השירות על בסיס מין, גזע או דת. האם המשפט הפרטי מכיל כלים המאפשרים תוצאה זו? עקרון "תקנת הציבור" אינו מועיל, שכן עקרון זה חל מקום שנכרת חווה, אשר על-פי הטענה, נוגד את "תקנת הציבור". במקרה שלפנינו, מנימוקים הנוגדים את "תקנת הציבור" לא נכרת חווה. דומה, שהעקרון המתאים ביותר לפיתרון בעייתנו, הוא עקרון תום הלב. חוק החוזים מטיל על כל מי שמשחתף במשא-ובמתן לקראת כריתתו של חווה חובה לנהל את המשא-ומתן בתום לב¹⁸⁹. "תום הלב" הוא ערך אובייקטיבי, המשקף איוון ראוי בין ערכים מתנגשים, הקובעים רמת מינימום להתנהגות הוגנת במשא-ומתן חווי¹⁹⁰. ניתן לטעון, אפוא כי נותן השירות אינו מנהל משא-ומתן בתום לב שעה שהוא מסרב ליתן שירות על בסיס הפליה מטעמי דת, גזע ומין. דא עקא, שההלכה הפסוקה הינה כי בכל הנסיבות כולן, עקרון תום הלב אינו מחייב שוויון ואינו אוסר הפליה¹⁹¹. שאלה נן נדונה בפרשת בית יולס¹⁹². דעת הרוב באותה פרשה היתה כי עקרון תום הלב אינו מחייב שוויון, יהיו הנסיבות אשר יהיו. נתן לכך ביטוי המשנה לנשיא אלון, בצינו¹⁹³:

"הכנסת חובת שוויון במסגרת עקרון תום הלב, כאילו חוסר שוויון נוגד הוא את תום הלב, יש בה משום מילוי תוכן למושג תום הלב שהמחוקק מעולם לא העלה על דעתו ושאינו למצוא לו הצדקה משפטית ומוסרית. דווקא משום שעקרון תום הלב הוא אחד החשובים והמיוחדים שבנורמות הערכיות של מערכת משפטנו, והוא מכטא את הנשמה היתירה שבמערכת זו – דווקא משום כך עלינו להיות זהירים שלא לכלול בו דבר, שרחוק הוא מתוכנו ושאינו מוצדק לגופו".

על-פי גישה זו, המוסר (הכלי) המשפטי של המשפט הפרטי בדבר חובת ניהול

189 סעיף 12 לחוק החוזים (חלק כללי), חשל"ג-1973.

190 ראה ברק, לעיל הערה 61 בעמ' 474.

191 ראה ד"ר 22/82, לעיל הערה 11.

192 ש.ס.

193 ש.ס, בעמ' 471-472.

משא-ומתן בתום לב, אינו יכול לתת ביטוי לעקרון החוקתי של שוויון. בגישה שונה נקטה דעת המיעוט. הנשיא שמגר ציין, כי עשויות להיות נסיבות בהן תום לב יחייב שוויון, ועשויות להיות נסיבות בהן תום לב לא יחייב שוויון, ואלה דבריו¹⁹⁴:

"אין כל צורך שנדון כאן בשאלה הכללית והמופשטת מה הווקה בין תום הלב לבין השוויון בכל מצב ובכל הנסיבות. הווה אומר, איננו דנים בקביעת אמת-מבחן כללית, אשר תחבוק את כל מיגוון היחסים האפשריים בין תום הלב לבין השוויון. הפשטה החלטית של מעין מידגם, המתאר מעגל סגור, ככיכול, בו נעים באופן תמידי תום הלב וחובת השוויון כאשר הם שלובים זה בזה, אינה נחוצה ואף אינה מדוייקת. יכולות להיות נסיבות, בהן יירדש יחס של שוויון, ויש נסיבות, בהן לא תהא חובה כאמור, כפי שייתכן כי פלוני ילקה בחוסר תום לב בנסיבות נתונות בשל אי-פעולה בשוויון, ולא ייחשב כזוה בנסיבות אחרות, שאף בהן לא פעל בשוויון".

השקפה דומה הובעה על-ידי בפרשה זו, בציני¹⁹⁵:

"מקובל עלי — ודומה כי מקובל על כולנו — כי אין זהות בין עקרון תום הלב לעקרון השוויון. שני עקרונות חברתיים אלה שונים הם זה מזה. על כן, עשוי אדם לפעול בתום לב בלא לפעול בשוויון. כך, למשל, אם ראובן מפרסם הודעה בעיתון, לפיה הוא מבקש להשכיר דירה, הוא חייב לנהוג בתום לב בניהול המשא-ומתן עם הפונים אליו בעקבות הפרסום בעיתון ... עם זאת, אין מוטלת על ראובן חובה לנהוג שוויון בין הפונים אליו. רשאי הוא, למשל, להשכיר את הדירה לאלמוני רק משום צבע שערותיו ולא להשכיר את הדירה לפלמוני, המציע את התנאים הטובים ביותר. עם זאת, עקרון תום הלב ועקרון השוויון אינם עקרונות נוגדים. אין האחד מוציא את השני. על כן, עשוי עקרון תום הלב להתכבט בדרישה של שוויון, ופעולה מפלה עשויה להיחשב כפעולה שלא בתום לב. ... עקרון תום הלב ועקרון השוויון הם עקרונות שונים זה מזה ועוסקים הם בפעולותיהם של בני אדם מוויות ראייה שונות. עם זאת, אין הם עקרונות הנוגדים זה את זה. על כן, תהינה נסיבות בהן עקרון תום הלב יחייב פעולה לא שוויונית. תהינה נסיבות בהן עקרון תום הלב יחייב פעולה שוויונית הכל תלוי בנסיבות.

על-פי גישה זו, המוסדר (הכלי) המשפטי של המשפט הפרטי שעניינו תום הלב במשא-ומתן, עשוי להוות בית קיבול לאיזון ראוי בין חופש ההתקשרות לבין עקרון

194 שם, בעמ' 461.

195 שם, בעמ' 479.

השוויון, אכן, לרעתי דעת הרוב בטעות יסודה, אך כל עוד לא שונתה, היא המחייבת. עם זאת, כצד הנימוקים לשינוייה, אשר מעוגנים ברעת המיעוט, ניתן להוסיף עתה את הנימוק הבא: עקרון השוויון הוא עקרון חוקתי בהיותו מעוגן בחוקי-יסוד. הוא צריך למצוא ביטוי במשפט הפרטי, כאשר חוסר השוויון בא לידי ביטוי במשא-יזמתן לקראת כריתת חוזה, בית הקיכול העיקרי אשר עשוי לבטא את עקרון השוויון — באיוון בינו לבין עקרונות מתנגשים אחרים — הוא הכלי של תום הלב במשא-יזמתן. לשם כך יש להכיר באפשרות, כי בנסיבות מתאימות — נסיבות בהן ידו של ערך השוויון על העליונה ביחס לערכים אחרים — עקרון תום הלב מחייב שוויון.

יחד עם זאת, יש להודות כי ניתן לפתח כלים אחרים, המצויים במשפט הפרטי, ואשר באמצעותם ניתן להחזיר את עקרון השוויון למשא-יזמתן הטרומ חווי. כוונתי בעיקר לעולת הרשלנות, להיפר חובה חקוקה ולשימוש לרעה בזכות. ניתן לומר, כי מקום שבאיוון בין עקרון חופש ההתקשרות לבין עקרון השוויון גובר עקרון השוויון, מוטלת חובה (מושגית) שלא להפלות. בדרך זו נוהגים כתי-משפט קונטיננטליים¹⁹⁶. מההוראה הכללית בדיני הנויקין בדבר איסור על גרימת נזק בודון ובדרך לא מוסרית¹⁹⁷, הוסקה אחריות בגין משא-יזמתן מפלה, אשר במסגרתה ניתן לקבל אף צו אכיפה¹⁹⁸. בדומה, ניתן לראות בהוראה החוקתית בדבר שוויון, הוראה שנועדה להגן על סוג בני-אדם ולהעניק להם זכות, באופן שהפרת החובה מהווה היפר חובה חקוקה. לבסוף, שיטת משפט, המכירה בתחולה כללית של העיקרון בדבר איסור על שימוש לרעה בזכות (abuse of right, abuse de droit)¹⁹⁹, עשויה לראות בהוראה זו מקור לתרופה במשפט הפרטי בגין פגיעה שלא כדין — כלומר, מעבר למותר על-פי נוסחת האיוון — בעקרון השוויון. הפעלתה של דוקטרינה זו בישראל היא בעייתית. העיקרון של איסור על שימוש לרעה בזכות מופיע בישראל בהקשר של דיני הקניין²⁰⁰. אין לו, מכוח עצמו, תחולה כללית עד כמה שדוקטרינות אלה אינן מספיקות, מחייב עקרון העקיפה פיתוחו של "משפט מקובל נוסח ישראל" אשר יתן ביטוי לזכויות החוקתיות בשלב הטרומ חווי. אכן, זהו כוחו וזו משמעותו של עקרון התחולה העקיפה, שמרוחו "מפעפעות" זכויות האדם החוקתיות לתוך המשפט הפרטי ובאמצעות הכלים הקיימים של המשפט זה למשפט הפרטי נעשה, בראש-יזמתו באמצעות הכלים הקיימים של המשפט

למשפט הפרטי
התחולה?

196 ראה לארנס, לעיל הערה 116 בעמ' 53.

197 ראה סעיף 826 לספר החוקים האזרחי הגרמני.

198 ראה לארנס, לעיל הערה 116 בעמ' 53.

199 על שימוש לרעה בזכות במשפט המשווה, ראה 5 Gutteridge, "Abuse of Rights", *Camb.L.J.* (1953) 22; Scholtens, "Abuse of Rights", *South African L.J.* (1958) 39; Cveto-Rua, "Abuse of Rights", 35 *La.L.Rev.* (1975) 965; Bolgar, "Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine", 35 *La.L.Rev.* (1975) 1015; Sono and Fujioka, "The Role of the Abuse of Right Doctrine in Japan", 35 *La. L.Rev.* (1975) 1037; Brunner, "Abuse of Rights in Dutch Law", 37 *La.L.Rev.* (1977) 729.

200 ראה סעיף 14 לחוק המקרקעין, תשכ"ט-1965. ראה גם צלטנר, "שימוש לרעה בזכות", משפטים ב (תשל"ל) 465.

הפרטי. במקום שאלה אינם מספיקים, יש ליצור כלים חדשים. על כן, אם השלב הטרומי חוזי טרם הגיע לשלב של משא-ומתן בשל הפרת עקרון השוויון, ואין תחולה, על צן, לעקרון חום הלב, וידן של הדוקטרינות האחרות של המשפט הפרטי קצרה מלהרשיע, יש ליצור דוקטרינות חדשות של משפט פרטי, אשר ישמשו מנוף להחזרת זכויות האדם החוקתיות למשפט הפרטי. כך נשמר עקרון "הכלים השלובים" והמעבר (העקיף) של זכויות האדם החוקתיות אל תוך המשפט הפרטי.

8. תחולה במשפט הפרטי ומודל התחולה על הרשות השופטת

הכרה בתחולתן של זכויות האדם המוגנות במשפט הפרטי פותרת במידה רבה מהצורך לנקוט עמדה לגבי מודל התחולה על הרשות השופטת²⁰¹. אכן, הצורך במודל זה נוצר משום הגישה כי זכויות היסוד המוגנות מכוונות אך כלפי המדינה. בית-המשפט נתפס כאורגן של המדינה, ובכך איפשר החלה (עקיפה) וחלקית של זכויות האדם המוגנות על המשפט הפרטי. ככל אלה אין צורך אם נוקטים בעמדה העקרונית, כי זכויות האדם מוגנות, לא רק ביחסיו של האדם עם השלטון, אלא גם ביחסים שבין הפרטים לבין עצמם, בית-המשפט מפעיל את זכויות האדם, לא משום שהן מכוונות כלפיו, כאורגן של המדינה, אלא משום שהן מכוונות כלפי היחסים בין פרטים. עם זאת נראה, כי לא יהא מנוס מנקיטת עמדה באשר למודל התחולה על הרשות השופטת, וזאת משני טעמים: ראשית, יש לנקוט עמדה בשאלה אם "המשפט המקובל נוסח ישראל" כפוף למגבלות דומות לאלה המוטלות על דבר חקיקה הפוגע בזכויות היסוד המוגנות. לדעתו, בית-המשפט מוגבל ביצירת "משפט מקובל נוסח ישראל" על-ידי זכויות האדם החוקתיות. בודאי שכך הוא, אם המשפט המקובל עוסק ביחסים בין הפרט לבין השלטון. לדעתו, ההגבלות חלות על ההלכה השיפוטית, גם כאשר זו עוסקת ביחסים בין פרטים. אמת, "נוסחת ההגבלה" שונה היא²⁰², אך עקרונית זכויות האדם החוקתיות מגבילות את חופש הפעולה השיפוטי. אכן, בית-המשפט הוא אורגן של המדינה, ומן הראוי שיהיה כפוף למגבלות שונות הנובעות מההגנה החוקתית הניתנת לזכויות האדם בהוראות החוקתיות; שנית, אם הדוקטרינות של המשפט הפרטי נכשלות במילוי תפקידן, ניתן להעזר ביצירתם של כלים חדשים במודל של תחולת זכויות האדם על הרשות השופטת. אכן, כשלעצמי איני רואה במודל זה מתחרה במודלים האחרים, אלא מודל המסיע למודלים האחרים, והחל באופן מקביל להם.

9. זכויות אדם מוגנות ודבר חקיקה מהמשפט הפרטי

חוקי-היסוד, המגדירים זכויות אדם, מגבילים את ההגנה הניתנת לזכויות האדם

201 למודל זה, ראה עמ' 176 לעיל.

202 ראה טקסט ליד הצעות 167-168 לעיל.

באמצעות "פסקת ההגבלה"²⁰³. כך, למשל, נקבע בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו כ-204.

"אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לחכלית ראויה, וכמידה שאינה עולה על הנדרש".

על-פי הגישה המובאת ברשימה זו, זכויות האדם החוקתיות מוגנות לא רק כלפי השלטון (המדינה) אלא גם כלפי הפרט. על כן, חוק "הפוגע" בהיקף ההגנה הניחנת לפרט כלפי פרט אחר "נתפס" על-ידי פסקת ההגבלה. אין להגביל, אפוא, את תחולתה של "פסקת ההגבלה" רק לאותם חוקים הפוגעים בזכותו של הפרט כלפי השלטון. אכן, חקיקה "אורחית", כגון, הקודיפיקציה האורחית, או חוק חברות חדש, צריכה לקיים את פסקת ההגבלה. המחוקק שוב אינו חופשי לחזקק משפט פרטי כרצונו. עליו להיות מודע לפסקת ההגבלה.

ה. הסדר חוקתי מפורש לתחולת זכויות האדם המוגנות במשפט הפרטי

הכל מסכימים כי זכויות האדם החוקתיות מגינות על הפרט כלפי השלטון (המדינה). חוסר בהירות קיים באשר לתחולתן של זכויות האדם החוקתיות ביחסים בין פרטים. האם הפרט מוגן רק כלפי המדינה, או שמא מוגן הוא גם כלפי פרט אחר? נראה לי כי חוסר בהירות זה אינו רצוי. הבעיה היא מרכזית ומהותית הן למשפט הציבורי, הן למשפט הפרטי. מן הראוי לנקוט בעניין זה עמדה חוקתית ברורה. רצוי גם שעמדה זו תינקט על-ידי הרשות המכוננת עצמה, ולא תישאר לשיקול-דעת שיפוטי. דומה, כי זהו לקח הנלמד מתוך עיון במשפט ההשוואתי. אכן, אם מבקשים למנוע תחולת הזכויות החוקתיות במשפט הפרטי, רצוי לקבוע זאת במפורש. ניתן לומר, למשל, כי "הזכויות לפי חוק זה מכוונות כלפי רשויות המדינה, וכלפיהן בלבד". לדעתי, הניסוח של סעיף התחולה הקיים בחוק-היסוד²⁰⁵, אינו מבטא את רעיון מניעת התחולה באופן ברור מספיק. ניסוח זה קובע כי²⁰⁶:

"כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את הזכויות שלפי חוק-יסוד זה".

מניסוח זה לא עולה כי רק רשויות השלטון – הן, ולא כל גוף אחר – צריכות לכבד את זכויות האדם שלפי חוק-היסוד. מניסוח זה עולה שרשויות השלטון – כל

203 לפסקת ההגבלה, ראה טקסט ליר הערה 52 לעיל.

204 סעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

205 סעיף 3 לחוק-יסוד: חופש העיסוק וסעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

206 סעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

רשויות השלטון – חייבות לכבד את הזכויות לפי חוק-היסוד. כפי שראינו²⁰⁷, ניתן להסביר את הצורך בהוראה זו כדי להתגבר על ההנחה – הניתנת לסתירה – כי חוק אינו בא לפגוע במדינה. על כל פנים, נראה לי, כי הבעיה חשובה דייה כדי להבהיר עניין זה בצורה חזקה יותר. זאת ועוד: אם מבקשים לשלול את מודל התחולה על הרשות השופטת, רצוי לנקוט בעניין זה לשון מפורשת. כפי שראינו, הקסטר הראוי לדעתו הוא זה המכיר בתחולת זכויות האדם הקבועות בחוק-היסוד במסגרת המשפט הפרטי. רצוי הוא לקבוע הוראה מפורשת בעניין זה.
בהצעת חוק-יסוד: זכויות היסוד של האדם, מצויה הוראה בוו הלשון²⁰⁸:

“אין לעשות שימוש בזכות מזכויות היסוד של האדם במטרה לפגוע בקיום המדינה, במשטר הדמוקרטי או כדי לדכא זכויות אדם.”

נראה לי כי הסיפא של הוראה זו – “או כדי לדכא זכויות אדם” – מצומצמת מדי. יש להרחיב את היקפה ולקבוע, כי אין לעשות שימוש בזכות מזכויות היסוד של האדם אלא באופן המתחשב במידה ראויה בזכויות אדם של הוולת. אכן, זכות אדם של ראובן מוגבלת על-ידי זכות אדם של שמעון, גם אם שמעון אינו מבקש לדכא את זכותו של ראובן, וכל רצונו אינו אלא לקדם את ענייניו שלו.

ו. סוף דבר

מצויים אנו בישראל לקראת סיומו של מהלך חוקתי-היסטורי. יש הסבורים כי הוראות חוקתיות מתגבשות “ברגעים חוקתיים”²⁰⁹. בישראל נמשכים רגעים אלה למעלה מארבעים שנה. עם זאת, דומה, כי תהליך הכינון החוקתי עומד לפני סיומו. עומדים אנו לקראת כתיבת פרקיה האחרונים של החוקה²¹⁰. יהא על הכנסת, כרשות מכוננת, לאחד את הפרקים למסמך אחד – החוקה. בכך יסתיים תפקידה של הכנסת כרשות מכוננת²¹¹. המהסיכה החוקתית תבוא לסיומה. שינויים בחוקה – גריעה או תוספת – יערכו על-פי הוראות החוקה עצמה, אשר תכלול מנגנון ראוי לשינויים חוקתיים. סופו של המהלך המכונן אינו אלא ראשיתו של מהלך החיים החוקתיים עצמם. תהליך זה מתפתח על-פי צרכי החיים המשתנים²¹². אך כל התפתחות עתידה חייבת לעגן עצמה בטקסט החוקתי. הטקסט הוא נקודת המוצא לכל בחינה חוקתית. מכאן החשיבות העליונה בגיבושו של טקסט חוקתי ראוי. יחד עם זאת, הטקסט החוקתי אינו ממצה את מכלול המשמעויות החוקתיות. אלה יונקות מעקרונות יסוד חוקתיים

207 ראה עמ' 183 לעיל.

208 סעיף 22 להצעה.

209 ראה B. Ackerman, *We the People* (1990).

210 על-פי החלטת הררי: ראה דברי הכנסת, תש"י, 1745.

211 על הכנסת כרשות מכוננת, ראה א' רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל

(מהדורה רביעית מורחבת, 1991) 447.

212 ראה ברק, “פרשנותם של חוקי היסוד”, לעיל הערה 175.

ומתפיסות יסוד חוקתיות, המשקפות את "האני מאמין" של "הציבור הנאור" בישראל. ביטוי להם נותן בית-המשפט העליון בפרשנותו. יצירת הטקסט החוקתי ופרשנותו – זהו המפעל המשותף של הרשות המכוננת ושל כתי-המשפט. ביצירתם של חוקי-היסוד בדבר זכויות האדם ובפרשנותם בא לידי ביטוי מפעל משותף זה, בו הרשות המכוננת ממלאת את התפקיד המרכזי, והשופט הוא שותף זוט. תקוותי היא, כי ביצירת מפעל זה יילקחו בחשבון השיקולים עליהם עמדתי, ותופנה תשומת-הלב ליחס הראוי בין זכויות אדם חוקתיות לבין המשפט הפרטי.

206 ZAMIR40/ 9.12.1992 - 3

W

212

ירושלים, כ"ה בטבת התשנ"ג
18 בינואר 1993
(58731)

לכבוד
פרופ' דפנה יזרעאלי
אוניברסיטת בר אילן
רמת גן 52900

דפנה היקרה,

קבלתי את מכתבך מיום 6 בדצמבר 1992.

הליכי החקיקה של חוק יסוד: זכויות האדם מעוררים דאגה בחוגים שונים וביניהם הדתיים מזה והנשים מזה.

דאגנו להבטיח בקווי - היסוד של הממשלה, כי נשלים את תיקת חוקי היסוד, אבל המחיר להסכמת ש"ס לכך היה, שנתנו לש"ס זכויות וטו לגבי הוראות בחוק היסוד שיש להן השלכה בענייני דת.

מהאמור לעיל ברור, שאין אנו חפשיים לכלול בחוק יסוד זה את ההוראות הנראות לנו. או שנגיע להבנה עם ש"ס על נוסח המתקבל גם על דעתנו, או שנצטרך לשקול תיקת חוק יסוד ללא הסעיפים שיש להם השלכה על ענייני דת.

מכל מקום, ש"ס בודאי לא תסכים, שהוראות חוק היסוד יבטלו תיקת דתית שהיא כיום בתוקף.

אני ער להערות הבקורת שלך ואתן להן משקל במכלול השקולים שינחו אותי בהליכי החקיקה או בעיכוב החקיקה.

בכבוד רב,

דוד ליבאי

דל/דא

טלפון 03-5318111 phone

Telex 361311 BARIL IL

פקס 03-344622 FAX

המחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה

6.12.92

אריאלה
האגודה

משרד המשפטים
לשכת השד
דואר נכנס
10-12-1992
מס' 55969
נופתח

לכבוד
ח"כ דוד ליבאי
שר המשפטים
הכנסת
ירושלים

לדוד שלום,

קראתי בעיון את הצעת חוק זכויות היסוד של האדם, וברצוני להצביע על שני ליקויים משמעותיים שיש להתייחס אליהם:

1) לפי הבנתי את סעיף 24 בהצעת החוק (תוקף דינים), המצב של חוקים המפלים נשים יונצח ואף יהיה קשה יותר לשנותו. נראה לי שיש כאן נסיון לפייס את המפלגות הדתיות אולם בלי לדרוש כל תמורה. בחי-הדין לא יחוייבו למצוא פתרונות למועקה שנגרמת על-ידם לאלפי ואולי עשרות אלפי נשים.

המציאות היא ששיעור הגירושין בחברה עולה והינו כ-22%, ובקרב היהודים 25%. ההסדר הקיים גורם לכך שלעיתים נשים נאלצות לוותר על חלקן ברכוש המשותף כדי להשתחרר מנישואין לא טובים ושחלק ניכר מהנשים המבקשות להתגרש אינו מצליח לעשות כך.

הצורך למצוא פתרונות שימנעו את הסבל הנגרם היום בעיקר לנשים בתהליך הגירושין נעשה דחוף יותר היום מאי פעם.

לפי הבנתי סעיף 24 בהצעת החוק (תוקף דינים), לא יחזק את זכויותיהן של נשים אלא יגרום למצב הפוך - הנצחת סבלן.

2) עניין נוסף בחוק זה נוגע להגנה על חופש האזרח. רצוי להוסיף זכות בסיסית של כל אזרח את החופש מפחד מפני האלימות. נשים במיוחד זקוקות להגנה על החופש מפחד מפני האלימות של גברים כלפיהן - הן בביתן והן מחוצה לו. המציאות היא שכמעט אין אשה בארץ שלא החנסתה בחושת הפחד מן האפשרות שתהיה קורבן של אלימות.

בכבוד רב,
צבי (צירל)
פרופ' דפנה יזרעאלי

העתק:
חברת הכנסת
שדולת הנשים

212

ירושלים, יח' בטבת התשנ"ג
11 בינואר 1993

(58231)

לכבוד	לכבוד
הגב' שולמית אלוני	השר עוזי ברעם
שרת החינוך והתרבות	יו"ר ועדת שרים לסמלים וטקסים

הנדון: יום זכויות האזרח

מצ"ב מכתב שהעבירה לי "קידום", עמותה לקידום שיויון ההזדמנויות ושלוש הערבים בחיי המדינה.

העמותה מבקשת לקבוע יום חג רשמי, שייקרא "יום האזרח" ויהיה חג משותף לכל אזרחי המדינה.

הנני ממליץ, להעביר את הדיון בענין לועדת שרים לסמלים וטקסים בראשותו של השר עוזי ברעם.

מכיוון שהעמותה מבקשת שבכל בתי הספר ילמדו ביום החג הזה על זכויות וחובות האזרח, הנני מעביר מכתב זה גם לגב' שולמית אלוני, שרת החינוך.

בכבוד רב,

דוד ליבאי

גא/דל

5 באוקטובר 1992

59913

מר דוד ליבאי
שר המשפטים
משרד המשפטים
ירושלים

כבוד השר,

כעמותה שענינה בשוויון הזדמנויות ושילוב של הערבים אזרחי ישראל בריקמת החיים של המדינה, אנו מבקשים להעלות בפניך הצעה בדבר קביעת יום האזרח, כיום חג רשמי של המדינה.

כמה סיבות עיקריות מניעות אותנו להעלות הצעה זו:

כל ימי החג הרשמיים במדינה הם בעיקרם ימי חג יהודיים. כך יום העצמאות, שהוא יום הקמתה של ישראל כמדינה יהודית; כך ימות הזכרון לשואה ולחללי המלחמות; כך ימות החגים היהודיים שהם גם ימות שבתון למשרדי הממשלה. כודאי שיש להמשיך במסורת זו, לקיימה ולטפחה. אך בו בזמן, אין בישראל יום חג שהוא אכן יום חג משמעותי לכל אזרחיה, ללא הבדל במוצאם הלאומי ובאמונתם הדתית. אין לנו יום חג למשותף לכולנו, והוא שכולנו אזרחים שוי זכויות במדינה אחת.

בדור הראשון למדינה, מסיבות מובנות, שמנו דגש על זהות לאומית ופעלנו לחיזוקה בין האזרחים היהודים במדינה. בו בזמן, נושא האזרח וזכויותיו, והאזרחות המשותפת לכולנו, לא עמדו בראש מעייניהם של מקימי המדינה, אם כי דאגו להזכירו במגילת העצמאות.

לקראת שנת 2000 יהיו בישראל כחמשה מיליון יהודים ולמעלה ממיליון ערבים, כולם אזרחי המדינה. והשאלה הקריטית, לדור הבא, היא האם המשותף ביניהם יהיה חזק דיו על מנת לעמוד בפני המכדיל ביניהם?

נראה לנו שיסוד האזרחות המשותפת ראוי לפיתוח ולעידוד כיסוד המקשר בין אוכלוסיות שונות במדינה - יהודים וערבים, אך גם דתיים וחילוניים ובני עדות שונות.

סיבה נוספת לקידום נושא זה היא שקבוצות רבות בישראל, ובעיקר קבוצות חלשות, אינן מודעות למעמדן האזרחי לזכויותיהן האזרחיות, וגם לא לחובותיהן. חיזוקן של בני קבוצות אלה עשוי לבוא, בין היתר, גם בדרך חיזוק הכרתם העצמית בכך שהם אזרחים, ושאזרחותם איננה מסתכמת בתעודת זהות או דרכון, אלא בקובץ של זכויות וחובות שכוחם לממש.

יום האזרח נועד לתת ביטוי סמלי וציבורי למעמד האזרח במדינה, ולתרבות האזרחית המשותפת לכל אזרחי ישראל.

יום האזרח יצויין על ידי סידרת אירועים כגון:

1 - נשיא המדינה, ראש הממשלה והשרים יצינו אותו באירועים מיוחדים בכל רחבי המדינה;

2 - הכנסת תיחד יום זה לדיון במעמד האזרח בישראל;

3 - בתי הספר ייחדו יום זה לאזרח, זכויותיו וחובותיו;

4 - כל האזרחים שיגיעו לגיל 18 באותה שנה יקבלו באותו יום תעודת אזרח ומדריך זכויות וחובות.

אנו מציעים לך, כשר המשפטים, שתיטול יוזמה לגבש הצעת חוק במגמה זו.

אם הרעיון מקובל עליך, אנו מציעים גם שתקים ועדה, שתכין את הצעת החוק.

מצידנו נשמח להיות שותפים בקידום ההצעה, כפי שתראה לנכון.

ב ב ר כ ה,

ד"ר פייסל עזאייזה
מ"ל זמ"ל

אלוף הראבן
מ"ל זמ"ל

מדינת ישראל

משרד המשפטים
המשרד הראשי

מנהלת המחלקה לזכויות האדם
וקשרים בינלאומיים

ירושלים, כ"ז בכסלו התשנ"ג
22 בדצמבר 1992

56878

אל: שר המשפטים

הנדון: דו"ח ה- MIDDLE EAST WATCH
על פעולות יחידות המסתערבים

מצורף בזה העתק תשובתנו ל- MEW בנושא פעולות יחידות המסתערבים בתגובה על הדו"ח שלהם העומד להתפרסם בימים הקרובים.

הם הבטיחו לכלול את תשובתנו זו בדו"ח שלהם.

מצ"ב גם העתק אישור לעו"ד ראב על מכתבו אליך, המצ"ב.

בברכה,
תמר גולד
תמר גולד

משרד המשפטים
לשכת השר
דואר נכנס

מס' _____
נפתח _____

56878
212

אריאלה / 9/3

מאיתן תניה
למיון

כס/1/3

STATE OF ISRAEL
MINISTRY OF JUSTICE

Salah-a-Din Street, 29
P.O. Box 1087
91010 Jerusalem

Telephone (02) 708-569
Facsimile (02) 869-473

TAMAR GAULAN, Adv.
Director, Human Rights and
International Relations Dept.

December 21, 1992

Bruce Rabb, Esq.
Kramer, Levin, Naftalis & Frankel
Attorneys at Law
919 Third Avenue
New York, NY 10022
U.S.A.

Dear Mr. Rabb,

I have been asked by the Minister of Justice, Prof. David Libai, to acknowledge with thanks receipt of your letter of 30 November, 1992 concerning Middle East Watch's forthcoming report.

I am pleased to enclose herewith a copy of our response which has been sent to Mr. Eric Goldstein, Research Director of MEW.

Sincerely,

A handwritten signature in cursive script that reads 'Tamar Gaulan'. The signature is written in black ink and is positioned above the printed name.

Tamar Gaulan

enclosure

STATE OF ISRAEL
MINISTRY OF JUSTICE

Salah-a-Din Street, 29
P.O. Box 1087
91010 Jerusalem

Telephone (02) 708-569
Facsimile (02) 869-473

TAMAR GAULAN, Adv.
Director, Human Rights and
International Relations Dept.

December 21, 1992

Mr. Eric Goldstein
Research Director
Middle East Watch

Dear Mr. Goldstein,

With reference to your letters of 23 October and 16 November, 1992 addressed to the State Attorney, Mrs. Dorit Beinish, enclosed please find our response to your general and specific questions concerning cases in which local residents of the administered areas were killed.

We would appreciate it if this response appears together with your report which is due to be issued early in 1993.

Sincerely,

A handwritten signature in cursive script that reads 'Tamar Gaulan'.

Tamar Gaulan

enclosure

**Response of the Ministry of Justice Human Rights
Department to Middle East Watch's Questions Concerning
Cases in Which Local Residents of the Administered Areas Were Killed**

We understand that the Deputy Military Advocate General has already sent you his response to the general and specific questions referred by you to him. Before we proceed to reply to the questions referred to the State Attorney in your letters of 23 October and 16 November 1992, we would like to make some general observations on the role of the Israel security forces and in particular on the conditions under which the undercover units operate and the rules governing such operations.

1. The role of the Israeli security forces in the administered areas is extremely complex, difficult and dangerous. Under Article 43 of the Hague Regulations of 1907, the relevant international law, Israel is obligated to maintain public order and safety in the administered areas. In fulfilling this duty, Israel's security forces must cope with ruthless terror organizations that do not hesitate to kidnap, torture and murder Israelis and even Palestinians. In fact, during five years of the intifada, more than 800 Palestinians have been murdered by intifada activists.

2. The goal of the undercover security forces is to locate terrorists, apprehend them and bring them to trial. The wanted terrorists are usually armed and determined to kill. They receive assistance and cover from the local population in the administered areas, often only out of fear. Were ordinary uniformed Israeli Defense Forces (IDF) forces used in such operations, the fugitives would likely be warned of their approach, thereby facilitating the escape of the wanted terrorists and/or increasing the likelihood of IDF casualties.

3. The members of the undercover units are subject to the same instructions as the rest of the security forces regarding the opening of fire. No license to kill has been given to the undercover units of the Israeli Police, the General Security Service (GSS), the Border Police, and the IDF, even as regards dangerous fugitives. The use of live ammunition is only permitted whether by undercover or regular security forces, in the following two situations:

a. Danger to life: Where there is a life-threatening situation or the danger of grave bodily harm to a member of the security forces or to another person in the immediate vicinity. In such circumstances one is allowed to shoot but using only the force necessary to neutralize the danger.

b. The arrest of a suspect: At the time of an attempted arrest when the man suspected of criminal offenses that endanger peoples' lives doesn't respond to warning measures (shouts and shots fired in the air), and continues to attempt to escape, the security forces are permitted to shoot single aimed shots at the suspect's legs.

As regards your two questions in your letter to the State Attorney of 16 November, 1992 we would like to note the following:

1. To date, no Border Policeman has been charged with illegally causing the death of a Palestinian during undercover activities. However, an investigation is opened in every case where a person's death is caused by a member of the security forces. Further, in all cases involving the death of any person not caused by an IDF soldier, the responsibility to determine whether to proceed with an indictment rests with the State Attorney. It should be noted that in the next few days a manslaughter indictment will be served on a Border Policeman stemming from an incident in which a rioter was killed in East Jerusalem.

2. Under Israeli law, the definition of "combat operation" is not dependent on the location in which the operation takes place, but rather upon the nature of the operation. The principles that guide the courts in determining whether a specific activity is "combat" thus relieving the government from responsibility for damages, have been developed by the Supreme Court of Israel. These principles state that a "combat operation" need not occur during a time of war. To ascertain if there has been a "combat operation", one must examine the activity itself to discover if the signs of battle existed. Therefore, a "combat operation" can occur inside or outside the borders of Israel or in the administered areas.

As regards your specific questions concerning five incidents of death caused by members of the GSS or Border Police, below are the details of these cases as provided to us by the authorities who conducted the investigations thereof. These responses relate also to elements included in your general questions.

A. Muhannad Muhammad Turkeman (#1)

This case was investigated by the Jenin police. The findings of the investigation were transferred to the Northern District Attorney who decided to close the file after concluding that, under the circumstances, the shooting was justified.

On 12 December, 1991, an IDF unit surprised a Palestinian terrorist cell and succeeded in arresting its members, except one armed terrorist who managed to escape. Road blocks were set up in the entire region in order to apprehend the escaped terrorist. Information was received from reliable sources that the terrorist was a passenger in a local vehicle and was hiding among the other passengers. A taxi with a number of passengers, among them Turkeman, stopped at one of the road blocks and was searched by a member of the GSS who instructed those in the vehicle not to move.

From a photograph of the members of the terrorist cell, the GSS man had seen earlier he identified Turkeman to be the terrorist who had escaped. While the vehicle was being searched, Turkeman suddenly inserted his hand into the inner pocket of his jacket. The GSS man interpreted this act as an attempt to draw a weapon and, believing that he was in a life-threatening situation, he drew his gun and shot Turkeman, thereby killing him.

The investigation revealed that the GSS man had mistaken Turkeman's identity and that Turkeman was not the fugitive in question. It was also ascertained that Turkeman had not been armed.

After reviewing the Police file, the Northern District Attorney determined that, in the unique circumstances of this case, the shooting was justified since the GSS man reasonably believed that he was in a life-threatening situation and as such had acted out of self-defense. The findings were based on the following:

1. conclusive information existed that an armed terrorist was in the area and fleeing arrest;
2. there was a remarkable physical resemblance between Turkeman and the fugitive terrorist; and
3. Turkeman made a sudden arm movement towards his pocket after having been warned not to move.

B. Jamal Rahid Ghanem (#5)

Jamal Ghanem was killed during a routine arrest. Thus far a decision has not been made whether to issue an indictment.

Ghanem was wanted by the security forces following his participation in terrorist activities. On 22 March, 1992, reliable information was received that he was located at a soccer field. A Border Police unit that was coincidentally in the vicinity was sent to the field in order to arrest him. According to the Border Policemen's testimony, all the routine procedures for the arrest of a suspect were performed. The members of the Border Police unit first shouted warnings to Ghanem and then fired shots into the air, at which point the suspect did not stop. Subsequently, two shots were fired towards the suspect's legs, but the suspect slipped in a puddle on the field and as a result was wounded in the back. The autopsy revealed that two bullets had entered into the lower back of the deceased.

The Border Policemen's testimony also stated that one of their reasons for shooting was that the suspect was fleeing in the direction of a hole in the fence and they feared that if they did not shoot towards his legs he would succeed in escaping. The human rights organization, B'tselem, brought to the attention of the Central District Attorney two local witnesses who claimed that there was no such hole in the fence. The District Attorney instructed the Israel Police to obtain a statement from

those witnesses in order to clarify this issue and other questions regarding the circumstances of Ghanem's death.

Khaled Muhammad Saker Pachmawi (#3 form the letter of 23 October, 1992)

This case was investigated by the Jenin Police and the file was transferred to the Northern District Attorney, who decided to close the file after concluding that, under the circumstances described below, the commander of the Border Police unit involved in this incident acted in self-defense and was therefore justified in killing Khaled Pachmawi.

Pachmawi was wanted by the security forces as a result of his involvement in terrorist activities. On 12 March, 1992 information was received that Pachmawi was located in a certain house and a Border Police unit was sent to arrest him. Upon the unit's arrival, Pachmawi jumped from a window of the house and began to escape. The Border Police pursued him and the commander of the unit shouted at him to stop and then fired warning shots into the air. When Pachmawi continued to flee, the commander fired shots towards his legs. Pachmawi then turned and drew a pistol, at which point the commander fired another shot, directing his aim at the central part of Pachmawi's body, thereby killing him.

D. Zakaria Muhammad Issa Qabalan (#8)

The events surrounding the 15 April, 1992 death of Issa Qabalan are still under police investigation and the file has yet to be transferred to the State Attorney. It would therefore be inappropriate for us to comment on this matter at this time.

E. Jawad As'ad Rahal (#10)

An investigation into Jawad Rahal's death was carried out by the Jenin police and was completed just recently. The findings of this investigation are in the process of being forwarded to the Central District Attorney. At present, we are not able to provide you with information concerning this case. However, we will pass on the relevant information when it becomes available to us.

F. Abdullah Dibash Hamarshe (#16)

The Israel Police are still investigating the circumstances of Abdullah Harmashe's death which took place on 9 September, 1992, and therefore we are unable to comment on this case.

May we, in conclusion, remark that although the intifada has now entered its sixth year and a number of human rights organizations, including MEW, have prepared studies about Israel's conduct, we have yet to read any critical analysis of the widespread, most inhumane, violence committed by the Palestinian terror organizations. Members of the Palestinian "strike committees" frequently abduct innocent local residents from their homes and interrogate them, employing brutal physical torture to extract a "confession" that they have collaborated with the Israeli authorities. After "confessing", the victims are usually murdered. Often the bodies are mutilated and dumped on the doorstep of the victims' families.

Middle East Watch, which has devoted considerable resources to investigating and publicizing allegations of Israeli irregularities, has regrettably remained silent on the subject of the *intifada* violence, intimidation, and inhuman atrocities. As a private organization free to set its own standards and priorities, Middle East Watch may not have to answer to the Government of Israel over what it chooses to disregard. However, we cannot but express our dismay at your organization's bias as was clearly revealed in your failure to publish the report by Prof. Rita Simon whom you had designated to head MEW's delegation mandated to investigate prison conditions in Israel and the administered areas. We regret that this lack of objectivity continues to characterize MEW's "studies" which pertain to Israel.

MIDDLE EAST WATCH

□ 485 Fifth Avenue, New York, NY 10017-6104 TEL (212) 972-8400 FAX (212) 972-0905 TELEX 910240 1007 FFFEXPSN NY
□ 1522 K Street, NW, Suite 910, Washington, DC 20005-1202 TEL (202) 371-6592 FAX (202) 371-0124

Gary G. Sick
Chair

Lisa Anderson
Vice Chair

Bruce Rabb
Vice Chair

Andrew Whitley
Executive Director

Eric Goldstein
Research Director

Virginia N. Sherry
Associate Director

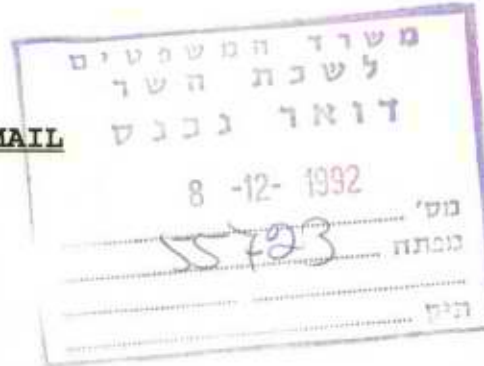
Aziz Abu-Hamad
Senior Researcher

Susan Osnos
Press Director

30 November 1992

VIA TELECOPIER AND AIR MAIL

Mr. David Liba'i
Minister of Justice
Ministry of Justice
29 Salah al-Din Street
Jerusalem 91010, Israel

Dear Minister Liba'i:

I am glad that at the meeting at our office on October 30 Andrew Whitley, the executive director of Middle East Watch, had the opportunity to discuss with you the research that Middle East Watch is currently conducting on the issue of the deaths resulting from the operations of the undercover units of the IDF and the Border Police.

As you may know, your visit to the United States coincided with a mission to Israel by Eric Goldstein, the research director of Middle East Watch, and Kenneth Roth, the deputy director of Middle East Watch's parent organization, Human Rights Watch, who are preparing a report on the undercover units which is expected to be issued early in 1993. They had a productive visit, and though they were unable to meet with you they did have meetings with State Attorney Dorit Beinisch and IDF Deputy Judge Advocate-General Col. David Yahav, both of whom requested that Middle East Watch submit its specific questions to them in writing.

Please find attached copies of the questions that Middle East Watch submitted to Ms. Beinisch and Col. Yahav following the return of Mr. Goldstein and Mr. Roth to the United States. The letters should be self-explanatory.

COMMITTEE

Shaul Bakhash
M. Cherif Bassiouni
Hyman Bookbinder
Paul Chevigny
Helena Cobban
Patricia Derian
Stanley Engelstein
Edith Everett
Mansour Farhang
Robert K. Goldman
Rita Hauser
Reverend J. Bryan Hehir
Marina Kaufman
Samir Khalaf
Judith Kipper
Prina Lahav
Ann M. Lesch
Richard Maass
Stephen P. Marks
David K. Shipler
Sanford Solender
Sir Brian Urquhart
Napoleon B. Williams, Jr.

Document # 48348.1

MIDDLE EAST WATCH IS A DIVISION OF HUMAN RIGHTS WATCH

Robert L. Bernstein, Chair / Adrian W. DeWind, Vice-Chair

Aryeh Neier, Executive Director / Kenneth Roth, Deputy Director / Gara LaMarche, Associate Director / Holly J. Burkhalter, Washington Director

Human Rights Watch is a not-for-profit corporation

Mr. David Liba'i
30 November 1992
Page 2

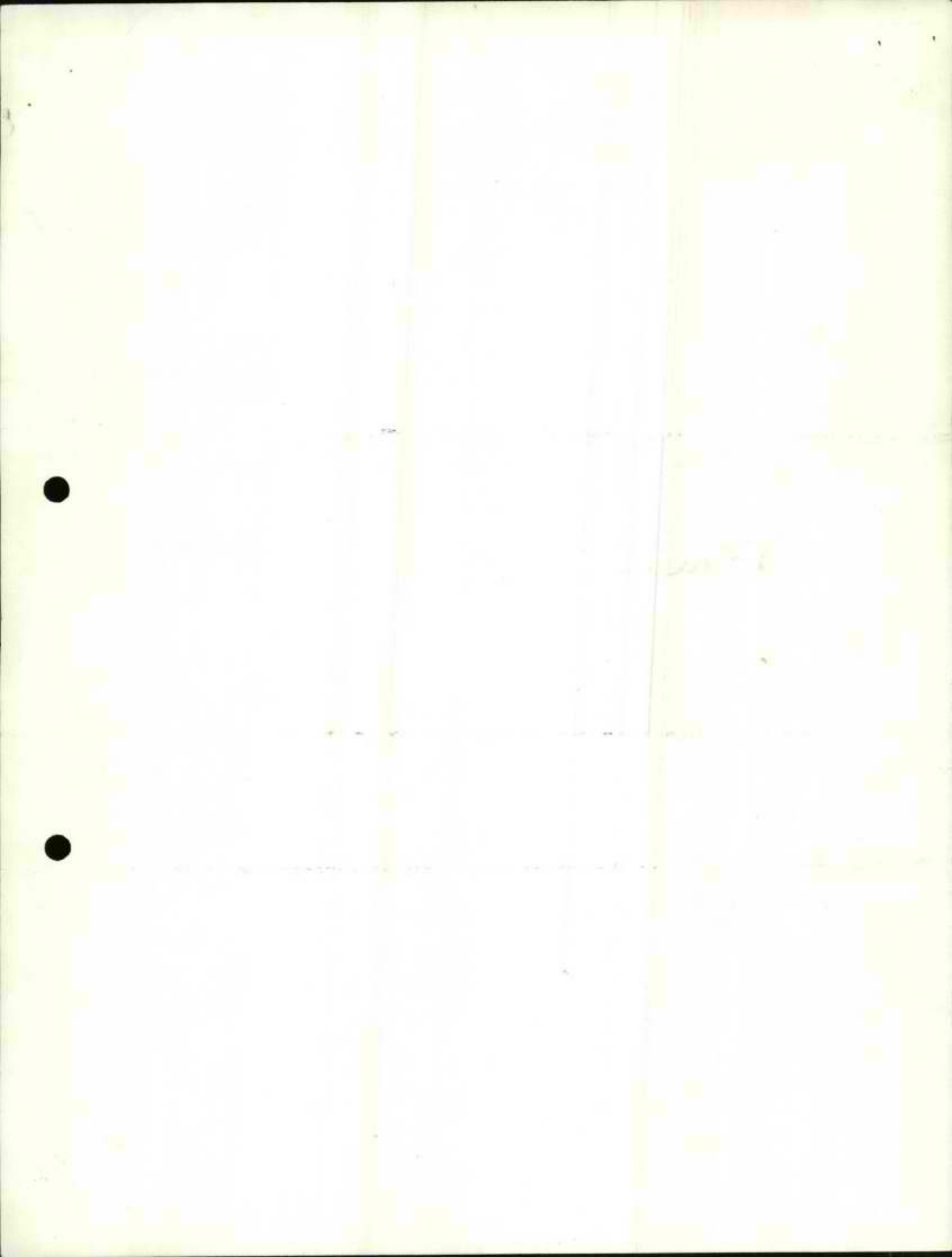
You will note that, in the hope of receiving a substantive reply from the government of Israel, Middle East Watch has offered to print in its forthcoming report the full text of any official reply it receives by December 14 to the questions posed in its letters.

Anything you could do to encourage a serious response by the appropriate officials would be greatly appreciated. If you have any questions or comments, please do not hesitate to contact Kenneth Roth or me. Thanks for your help.

Sincerely yours,

A handwritten signature in black ink that reads "Bruce". The letters are cursive and connected.

Bruce Rabb

MIDDLE EAST WATCH

□ 485 Fifth Avenue, New York, NY 10017-6104 TEL (212) 972-8400 FAX (212) 972-0905 TELEX 910240 1007 FFFEXPSN NY
□ 1522 K Street, NW, Suite 910, Washington, DC 20005-1202 TEL (202) 371-6592 FAX (202) 371-0124

Gary G. Sick
Chair

Lisa Anderson
Vice Chair

Bruce Rabb
Vice Chair

Andrew Whitley
Executive Director

Eric Goldstein
Research Director

Virginia N. Sherry
Associate Director

Aziz Abu-Hamad
Senior Researcher

Susan Osnos
Press Director

COMMITTEE

Shaul Bakhash

M. Cherif Bassiouni

Hyman Bookbinder

Paul Chevigny

Helena Cobban

Patricia Derian

Stanley Engelstein

Edith Everett

Mansour Farhang

Robert K. Goldman

Rita Hauser

Reverend J. Bryan Hehir

Marina Kaufman

Samir Khalaf

Judith Kipper

Pnina Lahav

Ann M. Lesch

Richard Maass

Stephen P. Marks

David K. Shipler

Sanford Solender

Sir Brian Urquhart

Napoleon B. Williams, Jr.

November 16, 1992

via fax and mail

State Attorney Dorit Beinisch
Ministry of Justice
29 Salah e-Din Street
Jerusalem 91010

Dear Ms. Beinisch,

I wish to thank you for the time that you and your colleagues took to meet with the Middle East Watch delegation on October 29 to discuss incidents in the occupied territories involving undercover units.

This letter is in response to your request that we submit to you all remaining questions in writing. We will reprint in our forthcoming report the full text of your answers to the following questions, provided they reach us by December 14.

Many of our questions pertain to the sixteen cases about which we requested information in a October 5 fax to the IDF Judge Advocate-General and an October 8 fax to the Minister of Justice. After further fieldwork, we have expanded the list to eighteen cases (involving twenty deaths), all from the past twelve months. In each case our investigation has yielded some evidence that security forces may have employed excessive force.

Since we have not interviewed the security force members involved in the incidents, we are dependent on you to provide us with as much specific information as possible from the official investigation into the sequence of events that led to the fatal shooting.

We are aware that some of the cases listed below involved IDF soldiers, while others involved other security forces. We have therefore submitted the questions and the entire list both to you and to IDF Deputy Judge Advocate-General Col. David Yahav. On the basis of the information we have, the IDF forces were involved in cases 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 17, and 18, and other security forces (Border Police or General Security Service) were involved in cases 1, 5, 8, 10, 16. We do not know who is responsible in cases 13 and 15.

MIDDLE EAST WATCH IS A DIVISION OF HUMAN RIGHTS WATCH

Robert L. Bernstein, Chair / Adrian W. DeWind, Vice-Chair

Aryeh Neier, Executive Director / Kenneth Roth, Deputy Director / Gara LaMarche, Associate Director / Holly J. Burkhalter, Washington Director

Human Rights Watch is a not-for-profit corporation

State Attorney Dorit Beinisch
November 16, 1992
Page Two

We also wish to ask two questions that are not specifically related to the list of cases.

(1) How many members of border police undercover units have been charged or subjected to disciplinary hearings for actions that led to the death or wounding of Palestinians? Please indicate the circumstances and the punishments, if any.

(2) In the recently decided civil court case stemming from a fatal undercover unit operation (Jamal Qassem Beni Ouda, Hassan and Fatma Beni Ouda, and Fatma Salah Beni Ouda v. the State of Israel, 273/89 and 334/89), we understand that Judge Gideon Ginat explicitly rejected the State's defense that because the death and injury occurred during what was essentially a combat operation, the soldiers were not obligated to weigh their actions and the damage they might cause the public good.

How can the State's defense in this case, i.e., that the legal framework is one of combat, be reconciled with the IDF's statement to us on October 28 that the IDF views its operations in the occupied territories, including those of undercover units, within the legal framework of law enforcement rather than combat? Please clarify the State's position on the legal framework applicable to undercover operations, including those against persons who are armed.

Thank you for your attention to these matters. Do not hesitate to phone or write if you wish to discuss the questions in this letter.

Sincerely yours,

Eric Goldstein

cc: Tamar Gaulan, Human Rights Division, Ministry of Justice
Shimon Stein, political counselor, Embassy of Israel,
Washington, D.C.

enc.: List of General Questions (2 pp.), List of 18 Cases with
Specific Questions (4 pp.)

GENERAL QUESTIONS FOR ALL CASES
submitted November 16, 1992

Attached is a list of 18 cases of Palestinians who were reportedly killed by undercover units of Israel's security forces. Please answer the following questions for each case:

1. WHOSE RESPONSIBILITY?

Agents of which security force were responsible for the killing (IDF, Border Police, General Security Service, other)?

Which unit was involved?

Were the forces in uniform or undercover?

2. WHO IS INVESTIGATING?

Which agency is conducting a criminal investigation into the killing, and what is the status of that investigation?

3. WAS THE KILLING JUSTIFIED?

If the investigation is completed, what conclusion was reached as to whether the killing was justified? And —

— if the killing was not justified, what legal or disciplinary measures have been initiated against members of the security forces? (Please include charges, verdicts, and penalties.)

— if justified, what circumstances justified the killing?

If the justification relates to a life-threatening situation, what are the specific facts that, together, created that situation?

If the justification relates to carrying out the procedures for apprehending a suspect, what are:

the specific facts that made the person a legitimate suspect as defined in the procedures?

the circumstances in which a fatal injury was inflicted when the orders oblige the soldier to aim only at the legs of the fleeing suspect?

the warning steps (shouting a warning, or firing in the air) or attempts to effect an arrest, if any, that were carried out before the person was fatally shot?

If the forces omitted any of the standard warning steps, or did not attempt to effect an arrest, what are the reasons? /please turn/

4. AUTOPSY

Was an autopsy conducted?

If an autopsy was conducted, please provide us with a copy of the autopsy report (we will pay for photocopying and postage).

If it is not possible to provide the autopsy report, please indicate the number of bullet holes that the autopsy report found in the victim, their location and characteristics (entry or exit, and the distance from which the bullet was shot).

If an autopsy was not conducted, please explain why not.

5. WAS THE VICTIM "WANTED"?

Was the person who was killed previously "wanted" by the authorities? If so, what were the specific reasons he was "wanted"?

6. WAS THE VICTIM MASKED WHEN KILLED?

7. WAS THE VICTIM ARMED?

Was the person classified as someone thought to carry arms?

Was he carrying an arm at the time of the fatal encounter? If so, what kind of weapon was he carrying?

Did he use or attempt to use a weapon against the security forces involved in the fatal encounter?

Was a weapon recovered? Where is it now?

8. WHO WAS INTERVIEWED DURING THE INVESTIGATION?

In the course of the criminal investigation of the killing, was testimony collected from persons who are not members of the security forces? If so, please specify how many, and what kinds of individuals provided testimony.

#

**List of 18 Cases of Killings
With Specific Questions on Each
(Submitted by Middle East Watch, November 16, 1992)**

This list of cases is a slight expansion of a list submitted to the IDF on October 5 to the Justice Minister on October 8. We would be grateful for answers to the following questions on each case, in addition to answers to the general questions listed above. Some of the general questions are repeated below when they are critical to understanding what occurred.

✓ **1. Muhannad Muhammad Turkeman, December 12, 1991 (Talfit, Tulkarm district, West Bank)**

An official military source told Hadashot that Turkeman was shot after failing to comply with an order to stop and after making a suspicious move. Is this consistent with the finding of the official investigation? Please describe where Turkeman was situated when he was shot and any threatening moves he made that led to his being shot.

Was Turkeman wanted and/or armed when he was shot? Is there truth to allegations that he was the victim of a mistaken identity, i.e. that his pursuers mistook him for the Muhammad Turkeman who was arrested in late October 1992 in connection with the fatal attack that month on a Jewish settler in Jenin?

2. Husam Yousef Mohammad abu Kheir, January 4, 1992 (Khan Younis, Gaza Strip)

Was the victim masked when shot? Was he carrying a weapon when shot, and if so, had he made an attempt to use it? Describe any efforts that were made to arrest the victim before he was fatally shot. If none was made, please explain.

3. Na'im 'Abd al-Salam Lahham, Hajjaj Ibrahim Haaj, and Imad Mahmoud Bisharat, March 15, 1992 (Old 'Askar refugee camp, Nablus district, West Bank)

Which, if any, of the victims were armed at the time that they were shot?

MEW's investigation indicates there are over 40 bullet holes in the side of the house where the incident took place. If this number is correct, why were so many bullets fired?

How far away were the soldiers from each of their victims when they first opened fire? Did the soldiers execute the three-stage procedure for apprehending suspects? If not, why?

According to our investigation, Hajjaj was killed not in the first burst of fire, but later, inside the house, after having fled from the soldiers in the garden. Please explain how and when he was shot. Did the soldiers fire more than one volley? If so, why? Which of the victims died in the later volleys?

4. Ra'ed 'Abd al-Rahman Dihmes, March 18, 1992 (Kufr Qadum, Nablus district, West Bank)

Shortly after the killing, military sources quoted in the press stated that Dihmes was killed when soldiers opened fire at a group of three masked men, one of whom brandished a knife and a large stick at the soldiers.

Did the official investigation conclude (1) that the youths were masked? (2) that they had made threatening moves? If so, please describe the threatening moves, who made it/them, and please specify the distance separating the soldiers and the youths at that moment. Also, please describe the location where the soldiers were located, and whether they were in a position to take cover if necessary.

✓ 5. Jamal Rashid Ghanem, March 22, 1992 (Shweike, Tulkarm district, West Bank)

What was the distance between the security forces and Ghanem when they first opened fire? Was Ghanem running away from them or was he standing facing them when they opened fire?

Major General Daniel Yatom, military commander for the Central Region, told Israel Television on May 1 that Ghanem was running towards a hole in the fence when he was shot. Did the official investigation verify the existence of this hole? If there was a hole, why did the security forces fail to guard it to prevent its use as an escape route?

6. Muhammad Isma'il 'Abd al-Salam Ja'afreh, April 1, 1992 (Tarqumia, Hebron district, West Bank)

Was Ja'afreh armed or masked when he was shot? What are the specific circumstances that justify his being shot? His death certificate, signed by an Israeli doctor, notes an upward entry wound in the chest and an exit wound in the back, and says the shot was fired from a "face-to-face" (panim al panim) position. According to the official findings, how far was the soldier when he shot at Ja'afreh? Was Ja'afreh shot from the front or from behind?

7. 'Abd al-Qader Yousef 'Abd al-Qader Masarweh (Shabrawi), April 9, 1992 (Nur Shams refugee camp, Tulkarm district, West Bank)

What is the official investigation's conclusions regarding why a soldier fatally shot Masarweh? If the soldier believed that his life was in danger, what was the basis for this belief?

What warning steps or arrest attempts, if any, were carried out before the soldier fatally shot Masarweh? What was the distance between the soldier and Masarweh when he fired? Does the autopsy report show entry wounds in the front or the back of Masarweh's body?

If Masarweh was shot according to the rules for apprehending a suspect, was opening fire necessary to stop him, or was he already effectively trapped in an enclosed area surrounded by a large number of soldiers?

✓ 8. Zakaria Muhammad 'Issa Qabalan, April 15, 1992 (Greater Abassiya, southern Gaza Strip)

After Qabalan was first wounded, did security forces shoot him again while he lay wounded on the ground? If so, what are the reasons?

The IDF initially identified the victim as Salameh Muhammad Salameh Barka. What was the cause of this error? Was the operation conceived to apprehend Barka?

9. Ayman Hussein Majadbeh, April 21, 1992 ('Illar, Tulkarm district, West Bank)

What is the official investigation's conclusions regarding why a soldier fatally shot Masarweh? If the soldier believed that his life was in danger, what was the basis for this belief?

What warning steps or arrest attempts, if any, were carried out before Majadbeh was fatally shot? Please indicate at what distance from Majadbeh, and in what location, was the soldier who shot him.

Was Majadbeh "wanted," and if so, for what offenses? Was he armed at the time of his death? If so, what kind of weapon was he carrying? Was it recovered?

Did Majadbeh die at the scene of the shooting, or later?

✓ **10. Jawad As'ad Rahal, April 29, 1992 ('Arrabeh, Jenin district, West Bank)**

How many soldiers participated in the operation that led to Rahal's death? If only two, as MEW has been told, why were so few sent to carry out the operation?

What warning steps or arrest attempts, if any, were carried out before the soldier fatally shot Rahal? If none, what are the reasons?

Was Rahal in possession of a weapon? Was he himself carrying it when he was shot? If so, what kind of weapon, was it a real or toy weapon, and is it currently in the IDF's possession? What threatening move did he make, if any, that led to his being shot?

Was Rahal shot a second time as he lay wounded on the ground? If so, what are the reasons?

11. Khalil Nader Khamasyeh, April 29, 1992 (al-Yamoun, Jenin district, West Bank)

Were the soldiers able to approach Khamasyeh without his noticing their presence? How far from him were they when one of them opened fire? Was Khamasyeh in possession of a weapon? Was he himself carrying it when he was shot? If so, what kind of weapon, was it a real or toy weapon, and is it currently in the IDF's possession? What threatening move did he make, if any, that led to his being shot?

12. Mahmoud Shalaldeh, May 7, 1992 (Sa'ir, Hebron district, West Bank)

MEW has collected evidence indicating that men dressed in the attire of observant Jews fired fatally at Shalaldeh, following a car chase, as he fled from a car approximately one kilometer from the location where the men's vehicle had been stoned.

Is this account true? If true, what circumstances justified the fatal shooting at such a great distance from the incident, and what made Shalaldeh a legitimate target for gunfire?

If this account is not true, please describe the circumstances in which the fatal shooting occurred, including the procedures to warn or to attempt arrest that were followed prior to the fatal shot. Also, please respond to the allegation that shots were fired at the Palestinian vehicle during the car chase.

13. Sa'd Khalil 'Abd al-Karim Muqdad, June 4, 1992 (Khan Younis, Gaza Strip)

Was Muqdad first wounded in the legs and then shot again while he lay on the ground? Please explain the circumstances for each volley of gunfire, if there was more than one, and specify the distance between Muqdad and the soldier who fired each time. How many bullets were fired in the incident?

14. Zakaria al-Mazloun, July 17, 1992 (Gaza City, Gaza Strip)

MEW has collected evidence indicating that undercover forces infiltrated a demonstration, and that the masked youths whom they confronted mistook them for members of a rival Palestinian political group and may have resisted. Did the soldiers clearly identify themselves before confronting the masked youths? What was the distance between al-Mazloun and the soldiers when they opened fire, and what were the reasons they opened fire?

15. Nuri Sharif 'Abd al-Qadr al-Aqqad, July 27, 1992 (Khan Younis, Gaza Strip)

Where was al-Aqqad situated when he was fatally shot? From what distance was he shot, and for what reason? Was he in an enclosed room when he was shot? If so, did the soldier first attempt to remain outside the room and call on al-Aqqad to surrender? If not, why not?

16. 'Abdullah Dibash Hamarshe, September 9, 1992 (Ya'bad, Jenin district, West Bank)

Was Hamarshe armed or masked when he was shot? What specific actions did he take that justify his being shot? What steps were made to warn or attempt to arrest him before he was shot? How far away was the soldier who shot him?

17. Muhammad Sadeq Kemayel Taktak, October 3, 1992 (Qabatiya, Jenin district, West Bank)

Where was the victim situated when he was fatally shot? What specific actions did he take that justify his being shot? If he was shot while attempting to flee, was an effort made to apprehend him without resorting to lethal force? How many soldiers were in the immediate vicinity when he tried to flee, and were they positioned in such a way as to make his escape almost impossible?

18. 'Issam al-Khatib, October 10, 1992 (a-Ram, West Bank)

Was al-Khatib armed or masked when he was shot? What specific actions did he take that justify his being shot? What steps were made to warn or attempt to arrest him before he was shot fatally? From how far away was he fatally shot?

رابطة اطباء اسرئائيلين فلسطينيين
لاجل حقوق الانسان

The Association of
Israeli-Palestinian Physicians
For Human Rights

עמותת רופאים ישראלים-פלסטינים
לזכויות האדם

ص.ب 10235 تل ابیب 61101

P.O.B. 10235 Tel-Aviv 61101, ISRAEL

ת.ד 10235 תל-אביב 61101

*** Telephone: 972-3-5241828 Fax: 972-3-5245343 ***

תאריך: 17.12.92

לכבוד

שר המשפטים, מר דויד ליבאי.

עמותת הרופאים מברכת אותך על המגעותך מתמיכה בהפרה בוטה של
זכויות האדם, ועל נקיטת עמדת יחיד מול כל האמשלה.

בברכה,

ניב גורדון

מנחל עמותת הרופאים
(ניב גורדון)

אשר הפקס אפוא

אשר איתנו

9 בצמבר 92

אלו:
חברי ועדת החקירה חוק המשפט
הבכירים
ירושלים

הנדון: הבקשת חוק יסוד: חופש העיסוק
במסגרת הצעת חוק יסוד: זכויות האדם

חברי ועדה לבדיקה,

לפני ימים אחדים הובא לירושלם כי במסגרת הצעת חוק יסוד
זכויות האדם, הוחלט לכלול גם את חוק יסוד חופש העיסוק
באופן שחוק יסוד חופש העיסוק יצומצם לשורה אחת כפי שהיה
בהצעת חוק היסוד המקורית של משרד המשפטים (סעיף 12 של
נוסח א' וסעיף 13 של נוסח ב').
בהצעת אלה נכללה הצהרת זכויות של כל אדם לעסוק בכל
עבודה ובכל משלה יד.
החלטה זו, נקטע זה של זכויות היסוד, לא מהווה התקדמות
אלא נסיגה חמורה. יחד על כך היא מבטל הישג וקיימתי חשוב
ביסוד של הכנסת השתים עשרה. הישג שהוא חירוני להבדל
המשק ולהעבדת הכלכלה לפנים של משק חופשי. ההחלטה גם
נגדת עקרונות משפט מקובלים ואז מסורת החקיקה שבכנסת.

אפרט:

1. חוק יסוד חופש העיסוק אינו רק עיגון אחר מזכויות היסוד
של הפועל. בצורתו הסופית הוא חוק רחב וזכה יותר שנועד
להביא למגוונות של ממש בכלכלה הישג אליו. תפיסה זו היא
שה כוחה את עבודת העדה בטנטון השניים עשרה. בעוד
שהצעה המקורית התייחסה רק לחופש העיסוק בעבודה ובמשלה
יד, חוק זה דובק גם את החופש לכהל עסקים והוא גם
מבטיח בחלק האחר של ההצעות שחופש זה אכן יתממש.

2. החוק קובע דשימה סגורה של טעמים או מטרה אשר בגינם מוסמכות רשויות שלטון להתנות את חופש העיסוק בקבלת רשיון. רשימה זו הוציאה במכוון את רשימת "המטרות הכלכליות" המצויה היום בחוק ופיקוח על מצרכים ושירותים. סעיף 2 של מתן הרשיונות הוא סעיף אנטיטרוי המשלים את הדכות הבסיסית.
 3. בניגוד לשאר זכויות היסוד אין תקנות שנת נדרס יכולות לגרוע בדרך איוה שהיא מהזכויות המוקנות על פי חוק יסוד חופש העיסוק.
 4. שלא כמו בחוק הכללי חוק יסוד חופש העיסוק אינו מאשר את הדין הקיים. החוק קובע מפורשות כי לאחר תקופת מעבר של שנתיים כל דין הסותר חוק זה בטל. להוראה זו חשיבות מהפכנית שכן היא כועדה להכשיר את המשק לשינוי ערכים של אמה וליצירת תמורה תוך תקופה קצובה.
 5. יש גם להתחשב בעיקרון של יציבות החוק. הוראותיו של חוק יסוד חופש העיסוק מופעלות כבר מאז פירסומן. בתי משפט חייבים לפרש היקדקים קיימים ברזח הוראות החוק. שינוי נוסף שיעשה כבר היום יחייב פרשנות שונה וזאת דמן קצר בלבד לאחר שעבר החוק הקיים.
- על מנת שמשמעותו והיספור של החוק האמור יובנו טוב יותר אני מרשה לעצמי לצרף עיקרי הרצאה אותה נתתי לפני ימים אחדים. ההחלטה של הוועדה אין משמעותה מיווג חוקים אלא ביטול חלקן וחשוב והוראותיו המיוחדות של חוק יסוד: חופש העיסוק. אני משוכנע שאם כלל השיקולים היו מוצגים בפני הוועדה לא הייתה מתקבלת ההחלטה לביטולו של החוק.

בברכה,

אוריאל לין

נוטה: ניתוח הוראות חוק יסוד: חופש העיסוק.

חוק היסוד והפיקוח
שיקרי הרצאת עדין אוריאל לין
(8 בדצמבר 1992)

1. חוק היסוד והפיקוח, לאור שיקולט בעולם המסויים, בתקופות ובמקומות בני המשפט יחולל מוסכמה של אמון בפינתו הכלכלית הישראלית. עקרונותיו יחוללו ופיקוח ליברלי בעצם החוק הכלכלי החשוב ביותר שהועבר בכנסת ה-12. מרחב ההשפעה של החוק על כללי המשחק בעולם המסויים בישראל יהיה עצום. מכוח החוק יופסק מערכת שיקולים אשר על פיה מונעים כיום הקמת החנות לקנין ונכונות המשלוח אשר נהוגה על ידי ממונופוליות, לא ונכונות להמשיך ולהחזיק בו; שוויון של חוקים ותקנות שעת חירום המיועדים להגביל את היבוא יבוטלו; הליכי הרישוי כולם יקוצרו ללא הכר; מועצות שיווק למינהן יעלמו.
2. החוק עוסק בשני נושאים מרכזיים:
 - א. שינוי דברתו של כל אדם או תושב להשגת עצמיו בעולם המקצועי והמלאכה ונדרש בוועד המסוקי.
 - ב. פיקוח המסויים אשר על פינת כיוון להחנות את מילדות הדבר בהעסקת רשיון.
3. את דברת היסוד לעסק בכל עיסוק, מקצוע או משלה יד אפשר יהיה להגביל רק בחקיקה ראשית, והיה אדם בחוק הכנסת. מלאן שגם ומינה ראשית של והכנסת המצומצמת את חופש העיסוק ועמוד הכנסת של בני המשפט. היא וצטרף להעשרת לתכלית וארורה המממלים של טובת הכלל. הממוקק הישראלי נכל את עצמו. עד היום בית המשפט העליון הוא על חופש העיסוק רק בדרך של פרשנות מצומצמת. כל חוק שהגביל את חופש העיסוק פוּש באופן דווקאני אולם היה ברה כי חקיקה ראשית יכולה לפגוע, להגביל או לצמצם את חופש העיסוק. מעט ואילו חוקי הכנסת יוכל לפגוע בחופש העיסוק רק אם יעשו לתכלית וארורה המממלים של טובת הכלל. אלה שני הנארים מצטרפים. "טובת הכלל" היא מושג מעורפל ורחב מידה ועל בו בדרך והמלאכה של "תכלית וארורה".

8. על מנת לעגן את הוועיטה המהפכנית שבאה לביטוי בחוק זה ביצרה הועדה את החוק בשלושה כדבכים חשובים:

- א. הוטלה חובה מפורשת על כל רשות מרשויות השלטון לנבד את חופש העיסוק של האזרח.
- ב. קבעו כי תקנות שנתו חרות לא יוכלו לישות חוק ותיק להפקיעו זמניה או לקבוע בו סמאית. כיוון השימוש בתקנות שנתו זה יט הילכו אמצעי מקיבל בו ערשה הממשלה שימוש לב לצורך הגנות מעטו בנותו ושלטיטה במשק.
- ג. שיון החוק. חוק זה אפשר יהיה לשנות רק בחוק יסודי או שיחבל ברוב חברי הכנסת. כל חוק דגיל אפילו יתיר לו לטותו את חוק היסודי בהוא את ביטול טפציפיות האפילו יונה במליכט ודב ונוי הכלטת יתיה משולל טו.

9. לבני המשפט הוענקו סמכות ארוכה. הסמכות לבטל חוק של הכנסת בטענה שהוא טוטר הוראת חוק היסודי. מה החוכן שבני המשפט יעניקו לחוק יטו חופש העיסוק ניתן להטיק משורה של פסקי וין שניתנו לאחדוכה המבשרים מאמה ההולכת ומחוזקת של מנו הגנה לשינויון הדמכניות וחופש החירות במשק.

בפסק מואי כוונטס ניטתה שרות הנויאות למנוע הקמת בית חוליים פרטי באמצעות הוצאת צו פיקוח על פי חוק הפיקוח על מצובים ושיו חיים. בית המשפט השותכנע שלא שיקוליים ולוונטיים של טובת הכלל עמוז לנגו עיני השטה. הוא לא פטר את הצו אולט הוא פטר את ההחלטה שלא לנות אישור להקמת בית החוליים.

בפסק ו.ט.ו.ה. פטר בית המשפט את החלטת שר המטות והתעשייה להגבלת היבוא של מקלטי טלוויזיה ומכשירי וויאו. הצו הוצא על פי פקודת היבוא והיצוא. בית המשפט אמר כי הש היה חייב להיות מודרך על פי העיקרון שיש להימנע מיציות נלעויות המגבילה את חופש החירות. כן דגאיש כי חופש המטות והיודמה האישיה הם עיקרון יסודי אשר אינו ניתן לקיצוצ או הגבלה.

בבג"צ מוטקוביץ נגד מועצת השמאים פטר בית המשפט מבחכים של מועצת השמאים שנועדה להכשיל כניסתם של שמאי מקרקעין נוספים לשורותיה. בית המשפט קבע כי ההחמרה המופדת והמכוננת של המבחכים מהורה הגבלה שירותית ולא מוצדקת של חופש העיסוק.

10. חוק יסוד חופש העיסוק שונה גם מהותית מחוקי יסוד אחרים או מהמגמה המסתמנת בחוקי יסוד שברון. החוק אינו מאשר את הדין הקיים. חוק זה שהתקבל בכנסת ב-3 במרס 92 קובע כי הוראות דין שהן בסתירה לחוק היסוד יהיו בתוקף רק שנתיים מיום תחילתו של החוק. לרשויות המדינה ניתנה תקופה של שנתיים לעשות את ההתאמה הנתוצה במערכת החקיקה. תפיסת היסוד היא כי אנו מתחילים תקופה חדשה. שינוי ערכים אמיתי. רשות וסבורה ששינוי ערכים כזה פוגע באינטרס הציבורי היא זו שצריכה לכמק את עמדתה וליזום יוזמה חקיקה מגבילה בכנסת. עד תום שנתיים ההוראות הקיימות יפורשו ברוב חוק היסוד.

ספר החוקים; הצעות חוק 2096 ; ספר השנה של המשפט בישראל תשנ"א, פקולטה למשפטים ת"א, ד"ר אשר מעוז, משפט חוקתי; משפט וממשל, כרך א', אוניברסיטת חיפה, פקולטה למשפטים, פרופסור אהרון ברק: המהפיכה החוקתית; זכויות יסוד מוגנות; שולמית אלמוג, חוק יסוד: חופש העיסוק.

בג"צ 256/88 מדאינווסט נגד מנכ"ל משרד הבריאות, פ"ד מד (1) 19 43-44
בג"צ 344/ 89 ח.ס.ה. נגד שר התעשייה והמסחר, פ"ד מד(1) 456
בג"צ 571/89 מוסקוביץ נגד מועצת השמאים, פ"ד מד (2) 236

ירושלים, כ"ח בתשון התשנ"ג
24 בנובמבר 1992

(54363)

212

לכבוד
עו"ד שמואל סעדיה
רח' פינסקר 6א'
תל-אביב 63323

עו"ד סעדיה הנכבד,

שר המשפטים ביקשני לאשר בתודה מכתבך מיום
18.11.92 ולהודיעך, כי עו"ד פורת העביר לידיעתו את
פסה"ד בעניין מועצת שמאי מקרקעין.

הנושא נמצא בטיפול שר המשפטים.

בכבוד רב,

לבנה דנקר
מנהלת לשכת השר

לד/מס

22.11.92

דבר

הוא של יר ית

הוא של יר ית

הוא של יר ית

הוא של יר ית

שמואל סעדיה, מסדר קורבני-דין
SHMUEL SAADYA, LAW OFFICES

6a. Pinsker St., TEL-AVIV 63 323

טל' 5286314 - 292966

רח' פינסקר 6 א', תל-אביב 63 323

SHMUEL SAADYA, ADVOCATE

פקס' 5287922

שמואל סעדיה, עורר-דין

شموئيل سعديا محامي

OUR REF.: מספרנו:

YOUR REF.: מספרכם:

18.11.92

משרד המשפטים
לשכת השר
דואר נכנס
22-11-1992
רשמי

לכבוד
פרופ' דוד ליבאי
כב' שר המשפטים
רח' סלאח הד' יפתח
ירושלים
כבוד השר,

לוטה פסק דין בענין השמאים המדבר בעד עצמו.

אודה לך על יוזמת משרד המשפטים בענין לקידום זכויות האדם בישראל בכלל וחופש העיסוק בפרט - היקרים לך והעומדים כנר לרגליך.

ברגשי כבוד,
שמואל סעדיה, עו"ד

העתקים:
מר אביגדור פורת
מר רמי גריב
מר טוביה פכטהולד
אינג' אשר שולמן
פרופ' יעקב אקשטיין
מר משה סוקולובר
מר גלמור זאב
מר רמי עופר
מר אברהם אורלובסקי
מר אילן ברעם
מר אליהו חכים
מר מזרחי יעקב
מר בן אבי אפרים
מר דוירי איברהים
מר סאמי ג'רוש
מר ואכים עמרן
מר קליין אנדריי
מר בן דהן יצחק
מר פרידלר דורון
מר יוחנן פלד
מר איזק משה

כג"צ 3452/92

כבוד הנשיא מ. שמגר
כבוד השופט ג. כץ
כבוד השופט א. גולדברג

כפני:

אביגדור פורת

העותר:

כ ג ד

מועצת שמואל המקריקעין

המשיבה:

בקשה למתן צו על תנאי

ז' חשוון התשנ"ג (3.11.92)

תאריך הישיבה:

עו"ד שמואל סעדיה

כשם העותר:

עו"ד מלכיאל כלס

כשם המשיבה:

פ ס ק - ר י ב

ה ב ש י א:

1. העותר מלין על האופן בו עורכת המשיבה את הכתיבות לאלה המבקשים להפוך לשמאים מוסמכים על פי דין. נקודת המוצא לטענותיו היא אמנם בכתיבות אשר אליהן ניגש בחורש יולי 1991 ובחורש יולי 1992, אולם, הטענותיו הן גם כלליות יותר והוא מלין לא רק על כך שהוא נכשל בכתיבה ללא ציווק, אלא גם על סורי הערעור על תוצאות הכתיבות. מעבר לכך, ובכך העיקר, הוא מלין על אופן עריכת השאלות בכתיבות והגישה של אלה הבורקים אותן ובהקשר זה הוא מצביע על אחרז הנכשלים הגבוה באופן כללי סביר אשר מכאן לדעתו את מגמת המשיבה למנוע ככל האפשר הצטרפותם של חברים חדשים למקצוע.

פריקליטור המלומד של העותר, עו"ר שמואל סעדיה, הצביע בהקשר זה גם על דו"ח מבקר המדינה בו הועלתה ביקורת על גישתה של המועצה בכל הנוגע לגישתה להסמכת שמאים נוטעים. כן הסנה לסטק דיכר של בית משפט זה נבג"צ 571/89 (מוסקוביץ נ. מועצת השמאים, פד"י מ"ד(2) 236).

2. כא כוחה המלומד של המדינה טען כי כעקבות דו"ח ביקורת המדינה ופסק הדין הנ"ל של בית משפט זה, בחנה המועצה את הבקורת שנטחה עליה ובנקטו צעדים כדי לתקן את הטעור תיקון.

3. בית המשפט איננו יכול לקבוע קווים מקצועיים מכחים בענין אוסן עריכתן של בחינות השמאות וכענין אוסן בדיקתן, ומה גם שהנושא שהועלה בפנינו רחב יותר ומתייחס לכל גישת המועצה לקבלת שמאים חדשים. אנו סבורים כי הטענות כלפי המועצה כפי שעלו בדו"ח ביקורת המדינה ובפסק דינו של בית משפט זה ראויות לבחינה על ידי גורם בלתי חלוי כגון ועדה שתתמנה לעניין זה על ידי השר המוסקר על ביצועו של החוק, שתכלול אנשי מקצוע שיבחנו את הגישה שבאה לידי ביטוי בניסוחן של הבחינות, זאת אמרת המירה המשמשות את הבודקים וכל טענה נוספת כפי שהיא עולה מדו"ח הביקורת ומפסק הדין של בית משפט זה הבג"צ 571/89 הנ"ל. כן יוכל גורם כאמור להתייחס לטענה נוספת שהועלתה בפנינו ואשר עניינה מונן האפשרות להגיש ערעורים על אותו חלק מן הבחינות שגערך כצורת מכחן אמריקאי, כל שמתייחס לחלק זה של הבחינה הוא כיום חסרי כמובן זה שלא נמסרות לבחון התוצאות או התשובות הנכונות.

מאחר והנושא טעור לדעתנו בדיקה מקצועית רחבה מזו היכולה להעשות במסגרת הליון משפטי המתייחס לבחינה מסויימת, הוחלטנו כי לאור המלצתנו הנ"ל אין בשלב זה מקום להוצאת צו.

[Handwritten signature]
הנשיא

העתיקה כוחית.

השופט ג. בר:

אני מסכים.

[Handwritten signature]
שופט

השופט א. גולדברג:

אני מסכים.

[Handwritten signature]
שופט

הוחלט כאמור בפסק דינו של הנשיא.

כיתן היום, כ"א חשוון התשנ"ג (17.11.92).

[Handwritten signature]
שופט

[Handwritten signature]
שופט

הנשיא

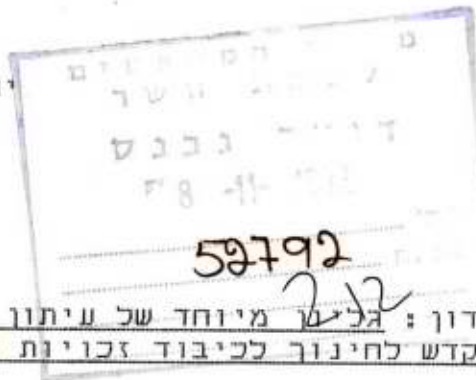
1192/ג 345292/רצ

הענת מחאים למזור

שמורתו כהן

מזכיר ראשי

ירושלים, 8 נובמבר 1992

לכבוד
שר המשפטים
מר דוד ליבאי
ירושלים

הנדון: גלי מיוחד של עיתון "כל-אדם"
המוקדש לחינוך לכיבוד זכויות האדם והאזרח

לכבוד השר שלום רב,

מדרשת אדם - המדרשה לחינוך לדמוקרטיה ולשלום ע"ש אמיל גרינצווייג - מקיימת השתלמויות בנושאים של חינוך לדמוקרטיה ושלום לכ- 12,000 משתלמים בשנה. רוב המשתלמים הינם מנהלים, מורים ותלמידים בבתי הספר התיכוניים ובחטיבות הביניים בכל הארץ. כמו כן מקיימת המדרשה השתלמויות לחיילים, קצינים, שוטרים, עולים חדשים, פעילי מתנ"סים ותנועות נוער.

במסגרת פעילותה החינוכית מוציאה המדרשה עיתון המופץ בכל בתי הספר בארץ ארבע פעמים בשנה בעברית ובערבית. העיתון מוקדש בכל פעם לסוגיה חשובה אחרת בנושא החינוך לדמוקרטיה. העיתון מתורגם בגירסה מקוצרת גם לאנגלית ונשלח לידידי המדרשה בחו"ל.

השנה החלטנו להקדיש את העיתון היוצא סמוך ליום זכויות האדם הבינלאומי לנושא החינוך לכיבוד זכויות האדם והאזרח.

אנו מקווים שהעיתון האמור יתן בידי המחנכים מידע על מהות הזכויות וחשיבותן, על תהליכי החקיקה בארץ המקדמים את השמירה עליהן ורעיונות כיצד להעביר את הנושא בכיתותיהם.

בעקבות תרומתך הרבה לקידום החקיקה בנושאים הקשורים לזכויות האדם והאזרח, חשבנו כי כתבה פרי עיטך, או ראיון עימך יוכלו להוות פתיחה הולמת ביותר לגליון מיוחד שיתפרסם בתחילת דצמבר. כתבה זו רצינו להקדיש לתהליכי החקיקה הקשורים בהגנה על זכויות האדם בארץ, ולהשפעה החינוכית שיכולה להיות לחקיקה זו.

נודה לך אם תאות לבקשתנו.

שלמה סלוצקי
עורך העיתון

אוקי מרושק
מנהלת חינוכית

לוטה: מידע כללי המתאר את פעילות מדרשת אדם. עותקים של עיתון "כל-אדם".

הזמנה לכינוס הבינלאומי לחינוך לדמוקרטיה בחברה רב-תרבותית שיתקיים ביוני 1993.

SECRET
NO DISSEMINATION
WITHOUT AUTHORITY
OF THE DIRECTOR

SECRET

SECRET - SECURITY INFORMATION
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION

SECRET
NO DISSEMINATION
WITHOUT AUTHORITY
OF THE DIRECTOR

SECRET
NO DISSEMINATION
WITHOUT AUTHORITY
OF THE DIRECTOR

EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS
EXCLUDED FROM AUTOMATIC DOWNGRADING AND
DECLASSIFICATION. THIS INFORMATION IS

מדרשת אדם – המדרשה לחינוך לדמוקרטיה ולשלום

הקמה ומטרות המדרשה:

מדרשת אדם – המדרשה לדמוקרטיה ולשלום ע"ש אמיל גרינצווייג, הוקמה בשנת 1986 בעקבות הרצחו של אמיל גרינצווייג בהפגנה להפסקת המלחמה בלבנון. מחנכים מכל קצוות הקשת הפוליטית בישראל התאספו יחד במטרה לפעול למניעת השנותם של מקרים כאלו בעתיד. מחנכים אלו הקימו את מדרשת אדם שמטרתה לקדם את החינוך לדמוקרטיה ולשלום במדינת ישראל, בין תלמידיה ומחנכיה היהודים והערבים. כדי לקדם את הפעילות החינוכית בתחום זה מוקמה המדרשה, בסיועה האדיב של הקרן לירושלים, במרכז הנופש יער ירושלים, שהינו מרכז השתלמויות עם שרותי ארוח. במקום מועברות השתלמויות למורים, תלמידים, שוטרים, אנשי צבא ועולים חדשים. כן, פועלים אנשי המדרשה בבתי-ספר – בכיתות ובחדרי המורים, ברחבי הארץ.

תכנים חינוכיים:

אנשי המדרשה חיפשו אחר תוכניות לחינוך לדמוקרטיה אשר תהיינה שונות מן הפעולות שהוצעו עד אז במערכת החינוך. נעשה נסיון להוציא את החינוך לדמוקרטיה מהמסגרות המוגבלות של הוראת האזרחות והחינוך החברתי, לפיתוח תוכנית בה יופנמו העקרונות הדמוקרטיים על ידי המחנכים, כאורח חיים, בו ההכרה בחשיבות הדמוקרטיה מלווה בידע מעשי של מימוש עקרונות אלו, תוך הבנה חווייתית של הקשיים המתלווים לכך. אנשי המדרשה כתבו מספר תוכניות ייחודיות בנושא, ופיתחו שיטות חדישות להעברתן. המדרשה **מפרסמת ספרים ועיתון לחינוך פוליטי "כל אדם"** שענינם הסוגיות האמורות. עמדת היסוד התיאורטית של המדרשה פותחה במשך זמן רב ואנו עוסקים היום בעיקר בחינוך להכרה בזכותו השווה של כל אדם לחרות. מעקרון יסוד זה אנו גוזרים את הבנת המוסדות הדמוקרטיים וחשיבותם. בתי הספר והמוסדות הנמצאים בקשר עם המדרשה מוזמנים לבחור לעצמם את התוכנית המתאימה להם ביותר, ולהפעילה בעזרת צוות המנחים של המדרשה. התוכניות מופעלות במספר רב של בתי-ספר, ההולך וגדל מדי שנה. מספר המשתלמים בשנים האחרונות נע בסביבות 7,000 לשנה, וברצוננו להגיע לכ-10,000 משתלמים בכל אחת מהשנים הקרובות. חומרי המדרשה מופצים בכל רחבי הארץ, וכ-4,000 ספרים נמכרו עד עתה לאנשי חינוך המשתמשים בהם באופן עצמאי, לפי הבנתם. הביקוש לחומרי הלימוד נמצא בעליה מתמדת.

תוכניות הלימוד שפותחו על ידי המדרשה הן:

א. תוכנית " מפגשים "

התוכנית מיועדת לתלמידי כתות ז'-יב'.

מטרות ונושא התוכנית: להפגיש תלמידים מקבוצות אוכלוסיה שונות ולעיתים מקוטבות במדינת ישראל, כדי ללמוד יחדיו כי העקרונות וההליכים הדמוקרטיים יכולים לשמש בסיס לקיום הוגן משותף ודרך לפתרון קונפליקטים. (קבוצות מפגש אפשריות: דתיים וחילוניים, קיבוצים ועיירות פיתוח, ערבים ויהודים, עולים וותיקים, מבוססים ושאינם מבוססים ועוד).

מסלול לימוד: התוכנית תתקיים בשני מסלולים. מסלול ארוך בן שנה בו יקחו חלק מורי ומחנכי בתי הספר עם תלמידיהם במהלך שעות המחנך וימי מפגש מרוכזים. ומסלול מקוצר של כ-שלוש השתלמויות בנות יומיים לתוכנית זו.

ב. " בצוותא " – תוכנית כללית להוראת הדמוקרטיה:

התוכנית מיועדת לתלמידי כתות ז'-יב'. התוכנית מבוססת על הספר "בצוותא" שנכתב על ידי אוקי מרושק.

מטרות ונושא התוכנית: לאפשר לתלמיד להבין את משמעות העקרונות הדמוקרטיים ויישומם בהליכים הדמוקרטיים. ליצור עמדות חיוביות כלפי העקרונות האמורים.

ג. הבחור הדמוקרטי:

התוכנית מיועדת לתלמידי ז'-יב'. התוכנית מבוססת על תוכנית לימודים "לקראת בחירות" שנכתבה על ידי אוקי מרושק למחלקה לחינוך של הקיבוץ הארצי.

מטרות ונושא התוכנית: התמודדות עם ההצעות הקימות לשינוי שיטת הבחירות. הבנת חשיבות הבחירות במשטר דמוקרטי. הכרה בזכות השווה של כל אדם לבחור ולהיבחר. בחינת חוקי הבחירות ושיטות הבחירות בראי עקרונות השוויון והחרות. התמודדות שקולה עם תעמולת הבחירות; מתן כלים לאבחנה בין דמגוגיה לטיעונים רלוונטיים בתעמולה. (התוכנית נמצאת בתהליכי עיבוד סופיים לקראת צאתה לאור כחוברת).

ד. כיבוד החוק במשטר דמוקרטי:

התוכנית מיועדת לכיתות ז'-יב'. התוכנית מבוססת על החוברת "חוק ומשפט בדמוקרטיה" שהוצאה על ידי המדרשה ונכתבה על ידי ליאת קפלן.

מטרות ונושא התוכנית: הכרת תפקידי החוק במשטר דמוקרטי. הבנת הבסיס האידיאלי של החוק הדמוקרטי – חרות ושוויון. דיון בשאלת חובת הציות וגבול הציות. דיון בשאלת הצורך בחוקה בישראל.

ה. תוכנית לעולים חדשים:

התוכנית מיועדת לתלמידים עולים בכיתות ז'-יב'.

מטרות ונושא התוכנית: לימוד מושגי יסוד בדמוקרטיה בשפה העברית, היכרות עם עקרונות הדמוקרטיה ומוסדותיה, היכרות עם הדמוקרטיה הישראלית ובעיותיה.

ו. התמודדות חינוכית עם הארעים בשטחים:

התוכנית מיועדת לכיתות ז'-יב'. היא מבוססת על החוברת "התמודדות" שהוצאה על ידי המדרשה ונכתבה על ידי ליאת קפלן ויורם שכטר.

מטרות ונושא התוכנית: מתן כלים קוגניטיביים ורגשיים לתלמיד שיאפשרו לו דיון ראציונלי בנעשה בשטחים. הכלים הרגשיים מאפשרים לתלמיד לבטא את רגשותיו לגבי הנעשה בשטחים. הכלים הקוגניטיביים כוללים מידע על ההתרחשויות ועל הפתרונות המוצעים לבעיה, וכלים לבחינת היתרונות והחסרונות של הפתרונות.

ז. שפה ופוליטיקה:

התוכנית מיועדת לכיתות ז'-יב'. היא מבוססת על החוברת "שפה ופוליטיקה" שהוצאה על ידי המדרשה ונכתבה על ידי אוקי מרושק.

מטרות ונושא התוכנית: לחנך את התלמידים לעשות שימוש פוליטי מודע ואחראי בשפה. לעורר את מודעותם לשימושים האפשריים בשפה ותרומתם למציאות החברתית פוליטית, ולהעמיק את החינוך לדמוקרטיה ושלוש. התלמידים ילמדו לנסח את משמעות המלים, מבנה המשפט והמבנה הלוגי שלו ככלים לביטויים חברתיים פוליטיים.

ח. חינוך לדמוקרטיה ודמוקרטיזציה של מערכת החינוך:

התוכנית מיועדת לכיתות ז'-יב'. היא מבוססת על השתלמות מורים ומנהלים שהתקיימה באוניברסיטת תל-אביב, בהנחיית פרופ' דניאל ברטל ואוקי מרושק, ועל הספר "אין קצת דמוקרטיה" מאת: אוקי מרושק.

מטרות ונושא התוכנית: ללמד את התלמידים את עקרונות הדמוקרטיה. ללמדם להתמודד עם הקשיים שביישום עקרונות אלו במערכות השונות בהן אנו מתפקדים (כולל מערכת החינוך). ללמד על המשמעות המעשית של עקרונות אלו בחיינו.

ט. מגילת העצמאות שלי:

התוכנית מיועדת לכיתות ז'-יב'. היא מבוססת על החוברת "מגילת העצמאות שלי" שנכתבה במרכז הבינלאומי לשלום על ידי חגית גור זיו וליאת קפלן.

מטרות ונושא התוכנית: היכרות עם המגילה על כל חלקיה. דיון בשאלת זכותו של העם היהודי לריבונות בארץ ישראל. דיון בזכויות האדם. דיון בשאלות שלום ובטחון. אנו מציעים לשים את הדגש על הפרקים בחוברת העוסקים בנושא זכויות האדם והשלום.

מבנה ומוסדות המדרשה:

פעילות המדרשה מלווה בתמיכה של ציבור אוהדים, חברי העמותה המתכנסים אחת לשנה. מוסדות המדרשה – הוועד המנהל וועדת ביקורת פועלים בדרכים דמוקרטיות לגיבוש מדיניות המדרשה ויישומה.

המדרשה הינה עמותה ציבורית ללא מטרת רווח הפועלת עפ"י חוק העמותות הקיים.

הקרן לירושלים, קרן ברטלסמן, קרן פרידריך נאומן והקרן החדשה לישראל מממנות את פעילויות המדרשה ומסייעות ביצירת קשרים עם תורמים נוספים בארץ ובעולם ובמתן תמיכה וגיבוי ציבוריים.

אנו מעוניינים במעורבות ותמיכה של כל אדם שעתיד הדמוקרטיה בישראל חשוב לו ושמעוניין להיות שותף בהתנסות חינוכית מעניינת.

אנא פנו אל:

מדרשת אדם – המדרשה לדמוקרטיה ולשלום ע"ש אמיל גרינצווייג

מרכז הנופש יער ירושלים, ת"ד 3353, ירושלים 91033

טל' 02-413522

ירושלים, ז' בתשרי התשנ"ג
4 באוקטובר 1992

(50974)

מס' תיק:

212

לכבוד
מר רחמים בגי
רח' חומה ומגדל 43
חולון 58334

מר בגי רחמים הנכבד,

שר המשפטים קיבל את שני מכתביך מיום 1.9.92, 3.9.92.

השר קרא בצער שרעיתך ואתה הינכם זוג נכים שלא קל לו להתמודד בחיי היום יום.

נושא השוואות זכויות של הנכים לנכי צה"ל הוא בתחום הסמכות של משרד הבטחון ומשרד העבודה והרווחה והנושא של הענקת מספר ירוק הוא בתחום הסמכות של משרד התחבורה.

מי שמוסמך ליזום שנוי חקיקה הם המשרדים הממונים הנ"ל. אין משרד המשפטים יכול ליזום חוקים בתחום שבאחריות משרדים אחרים.

ניתן להבין את הצפיות שלך לתיקון מה שנראה לך כעוול, אך עליך להפנות את הבקשות לכתובת שמוסמכת לטפל בהן.

בכבוד רב,

עו"ד עדי הדר
עוזר לשר

עה/גא

2022 2022 2022 2022

שנת ה'תשפ"ב

אני כותב אפיק עם שפית ומקדק עם אנו
אזון נכבד משפתי ומכתי במצוקה דעה ואין
משיג עם אפיק משפתי ומכתי עם אנו
אני בונה אפיק מכוון שכלול ומשקל דעתי
המחנה עם הצדק והיושר וכל כבודי איתך ככה
הייתי מאד מצוין עם כל כבודי ומשקל דעתי
המשפחה בין סוגי הנשים וע"כ נשמח להשתתף
היום והערב יחד.

במסגרת זו אנו שולחים לכם את
המסמך בנושא התקנה ומחייב אתכם
לשאת בתוצאות המבחן כפי ש
מבטאים את דעתנו על כל מה ש
מקדם את כל מה שהמחנה יצא
אני מתין לדבריך וכל מה ש
אשרה את התקנה עליך וכל מה ש
תודתי לך ולכל מה ש
21 תמיד

401

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

הנה אצל
מאמר

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. This includes not only sales and purchases but also the various expenses incurred in the course of business. It is essential to ensure that every entry is properly documented and supported by appropriate evidence.

2. In addition, it is crucial to maintain a clear and concise ledger that provides a comprehensive overview of the company's financial position at any given time. This ledger should be updated regularly and reviewed periodically to identify any discrepancies or areas for improvement.

3. Furthermore, the document emphasizes the need for transparency and accountability in all financial dealings. This involves providing clear explanations for all entries and ensuring that all parties involved are kept informed of the company's financial activities.

4. Finally, it is important to establish a robust system of internal controls to minimize the risk of errors and fraud. This includes implementing strict policies regarding the handling of cash and other assets, as well as conducting regular audits to ensure compliance with all applicable laws and regulations.

כל האומצ"י גדולי נוצר להשיג כלים מאומצ"י

לפיכך את משפטי אצל אלוהו.

צ"ק לזמן האנו מאומצ"י גדולי יש לה

כ"כ צדק יותר וכ"כ.

אוק יתכן גדולותי וקדותי הנכדלים שזק

משפחה בין נכ"מ יוכל לעזור בכנסת שיש

מדי שהגדר יצא אורח.

אני דורש מס' ורק להפלת מותי ומת

התקורה אצל שצ"ק שזק שזק הוא לזמן

אך ורק לנ"כ צ"ק וזו לאי. אי. ב"מ

אז את אני נאלץ רק לשם סגור נכ"מ.

לא די שהגדר יתאכזר לנו משמ"מ ואז קני

אזם שנוצרת צדמ אלהים מוס"בם לעליו

אני מיד מאזין לעצמי באם כקודם הנהגתי

שהוא שותף במשפחה תומך אוק ז"צ"י

ולדתי מוס"י שבה שכן מתה - התקורה

אזן שכל המשפחה וקדויה הנכנסת תמכו דבר

הוא אני הקדתי משפחה עם מנת שנתונים מאז

Handwritten text on lined paper, mostly illegible due to blurriness. Some words are highlighted in yellow. There are two hole punches on the left side of the page.

נכדתי היקרים נצטוו לנו ביום הזה מאוץ -

אני קראו לכם להצטרף שיש בו צדק אנוש

ומקדש ומתחן בפיכם להצילנו מארציה נואה

הכל מאד משפחה שהקמנו הצטרף רק אתכם אנו

אני לא רוצה להיות פוסט ודתי... .

תנו לי צדק בלב את משפחתי

השתתף אני רוצה לנסות צדקים אלו ואיתך הסליח

אנשים נכבדים אתם יוצאים עם סוף הגר

ונגמ'ם מהקצות ומסורות שנות והינכם

מאויים מה מתחם בלב אנשים נחמי שדחייכם

עצמם קבילים עם עצמם ודואר מניחם

איבדו וצדק והרשע שבו עצמם עצמם ?

למה צדדיכם עם אלו ואלו עולם קדשו ?

אני שייך למשפחת אדוני עזרתי רשע הנכבד

ומשפחתינו הנכבד לפני הקדושים עצמם עצמם ?

ותיקון ציונים מניחם אולי תוכיחו זאת

15 שנים היתפסנו ערש נשאלו הקדושים מתוך

הבה ואנחנו עשיונים ופנימנים אדום יאמר

Faint, illegible handwriting on lined paper, possibly bleed-through from the reverse side. The text is mostly illegible due to fading and blurring.

שלאון הליכוד נפל דגם כשלאון דגדוים הודגתי
ועל כן אין מצבה מכל מ.י.יכואל עצמו לנו שיהיו
יש גזון עצמנות שאדם יכול עצמול.

אין גמל שכרז הישר שמחונה עם מיזד מוכרז
לא ורצה עמולת אומי חיל מפעז נאלם עצמות
דגים נרז הוזק וכל זילר עם מנת להיתקיים,
נכרזי, אין בונה אפוא ומקדש מימכס ככל
עליו של דגסה עצמו עלו דמזוקתינו.
אנה קאדכס עצמו אנטיול והנה כי אין עי
אפואמיקות זולתכס.

אין עמין מקוול שהסכל הישר ינדה את פועלכס
מצבה דכילון ענייב פא'פאלכס,
תוצתי נולוה לכס מימול.

דכרזי ~

דלי חלמיים

Faint, illegible handwriting on lined paper, possibly bleed-through from the reverse side.

ALL INFORMATION CONTAINED
HEREIN IS UNCLASSIFIED
DATE 11/11/00 BY 60322 UCBAW/STP

47627 ט"ק מ"ס

מ"ר 38 הר הזרע עוסר ה' המשלוח

شعبان الحضره

משרד המשלוח הפכה הימית

ADDRESS

مقر عنوان

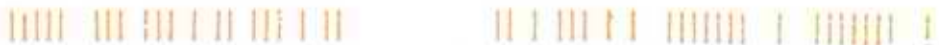
1087 5.5.72 אל'א לז'א

91010

מיקוד רצו CODE

הימית

מקום מגור האقامة في PLACE

SENDER 27 רחמים השולח המرسל

בתי זונה ומנחם 43

ADDRESS 03-5053821, SG מס' عنوان

5,833.4 11810
CODE מס' סיקוד PLACE מס' العنوان في

181
1992-09-06
מס' זמן
מס' זמן
מס' זמן
מס' זמן
מס' זמן

ירושלים, כ"ב באלול התשנ"ב
20 בספטמבר 1992

2/2

(50015)

מס' תיק:

לכבוד
גב' זלדה הריס
מרכז הסברה לענייני ישראל-בריטניה
רח' סירקין 13
גבעתיים 53250

זלדה הריס היקרה,

שמחתי לקבל את מכתב הברכה שלך מיום 26 ביולי
1992, שעוכב בדרך אלי.

אשתדל למלא אחר הציפיות הגבוהות ואפעל לשלטון
החוק ולהגנת זכויות האדם.

אשמח תמיד לשתף אתך פעולה.

בכבוד רב,

דוד ליבאי

BIPAC

26.7.92

Minister David Libai,
Ministry of Justice,
29 Rehov Sallah-a-din,
POB 1087,
Jerusalem 97 200

Dear David,

I take great pleasure in congratulating you on your appointment as Minister of Justice in Prime Minister Rabin's Government.

This forward thinking Government will surely assist us in projecting Israel in a positive light to the media abroad.

Unfortunately the Israel Office of BIPAC will shortly be closing, due to budgetary restraints, but I will continue to represent BIPAC for their "Journalist's Visits". I hope that I can count on your cooperation, as in the past.

I take this opportunity to wish you every success in leading us forward to a better, brighter and more secure future.

With all good wishes,

Zelda Harris

אני מברכה!

לשכת שר המשפטים

ירושלים, כב' אלול התשנ"ב
20 בספטמבר 1992

2/2 (50080)

מס' תיק:

לכבוד
עו"ד יונינה גונן
היועצת המשפטית
משרד המשטרה

ליונינה שלום,

הנדון: תלונת משפחת דהייר מרפיח לגבי קרקע

מצ"ב פנייתה של גב' ד. דלב מפרותגורס עמותה
לחינוך לדמוקרטיה.

נושא התלונה אינו נמצא בתחום אחריותו של משרד
המשפטים.

אודה אם תוכלו לבדוק את התלונה ולהשיב לפונים
ישירות עם העתק אלינו.

בברכה,
אריאלה קלעי, עו"ד
יועצת בכירה לשר

אק/גא

ירושלים, יג' אלול התשנ"ב
11 בספטמבר 1992

(49444)

מס' תיק:

לכבוד
גב' דיאנה דלב
יו"ר צוות עזה
פרותגורס
עמותה לחינוך לדמוקרטיה ולמאבק
ת.ד. 23242
תל-אביב 61231

גב' דלב הנכבד,

הנדון: תלונת משפחת דהייר מרפיח לגבי קרקע

זאת לאשר קבלת פנייתך אל שר המשפטים בענין
שבנדון.

פנייתך הועברה לבדיקה למשטרת ישראל ועם סיומה
נשיבך.

ב ב ר כ ה,
אריאלה קלעי, עו"ד
יועצת בכיר לשר

אק/גא

פרותגורס

עמותה לחינוך לדמוקרטיה ולמאבק לזכויות אדם בישראל

צוות עזה: ת.ד. 23242, תל-אביב 61231.

טל. + פקס: 052-424107

12/8/92

לכבוד

שר המשפטים - דוד ליבארי
משרד המשפטים.

הנדון: תלונה דחופה

על פינוי שטחים על ידי מתנחלים בצומת מורג
למרות שמשפחת דהייר מרפוח מוענת לבעלות עליהם.

משפחת דהייר מרפוח פנתה ל"צוות עזה" היום. הם מוענים שמזה 12 יום עולים מתנחלים עם בולדוזרים על אדמתם באיזור צומת מורג שליד רפיה. בימים האחרונים התערבו אנשי המינהל האזרחי לעזרה ולסיוע למתנחלים. למרות שבני משפחת דהייר הציגו בפניהם מסמכי בעלות על 520 דונם.

לדברי בני משפחת דהייר כבר 214 דונם של השטח שלהם פונה על ידי הבולדוזרים. לדבריהם גם בראש זה עובדים שם, לכאורה ללא רשות חוקית.

אם תלונתם של בני משפחת דהייר נכונה, הרי שאדמתם נגזלת מהם לאור היום, בסיוע השויות המדינה. אנו מבקשים את התערבותך המיידית.

בכבוד רב,

דיאנה דלב

דיאנה דלב
צוות עזה.

מס' תיק
מפתח	47430
תאריך	18-08-1992
שם	דואר נכנס
לשכת השר	משרד המשפטים

דיאנה

212

ירושלים, ט' אלול התשנ"ב
7 בספטמבר 1992

(49093)

מס' תיק:

לכבוד
מר יזהר באר, מנכ"ל
"בלום"
רח' קרן היסוד 18
ירושלים 92149

מר באר הנכבד,

זאת לאשר קבלת פנייתך אל שר המשפטים.

בשלב זה השר לומד את הנושאים השונים עליהם הצבעת
בפנייתך.

מכל מקום השר הביא האמור בה לתשומת לבו.

ב ב ר כ ה,

אריאלה קלעי, עו"ד
יועצת בכירה לשר

אק/גא

בִּיִּלֵּם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
'בִּיִּלֵּם' مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الأراضي المحتلة
B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

18.8.92
ש.מ. 2348

לכבוד
שר המשפטים
מר דוד ליבאי
משרד המשפטים
רח' צלאח א-דין 29
ירושלים 95908

שלום רב,

ברצוננו להיפגש איתך כדי לדון בנושאים שונים הקשורים בזכויות האדם בשטחים.

אנחנו מעוניינים לדון בין שאר בנושאים הקשורים בהחלת אמנת ג'נובה הרביעית בשטחים, בנושא המעצרים המינהליים ובנושא שיטות החקירה של השב"כ. מאחר וידוע לנו כי הינך מייחס חשיבות רבה לנושא זכויות האדם ולהקפדה על קיום ההוראות ההומניטריות של החוק הבין-לאומי, חושבני שנוכל לסייע בקידומם של נושאים אלה בהסתמך על עבודות המחקר ואיסוף הנתונים שערכנו בשנים האחרונות.

לאחרונה פורסם באמצעי התקשורת על כוונתך לבקר בקרוב במתקני הכליאה של השב"כ. כידוע לך פרסם בצלם שני דו"חות בנושא חקירת עצירים פלסטיניים בתקופת האינתיפאדה והוא מקיים מעקב אחר נושא זה.

בשני הדו"חות הצבענו על-כך כי באגפי השב"כ נעשה שימוש תכוף בעינויים במהלך החקירה ושיטות החקירה כוללות כליאה בתאים קטנים (המכונים "פריג'ידר" ו"ארון"), הכאות, כיסוי הראש בשק, איומים, השפלות, מניעת שינה ומזון ועוד.

במסגרות הדו"חות המצורפים הצבענו על-כך כי המדובר בתופעה ששירושה דורש שינויים מבניים הן בחקירה והן בפיקוח ובבקרה על פעולות השב"כ.

עמדנו על הקשר בין תקופת הבידוד הארוכה של עצירים מיום המעצר, ובין השימוש הבלתי-מבוקר של חוקרים בשיטות פסולות.

Handwritten notes in a rectangular box, possibly a stamp or label, containing illegible text.

ציינו שיש להגביל מאוד את השימוש (השכיח מאוד) באיסור פגישה עם עורכי-דין, ולקצר את התקופה של 18 יום מיום המעצר ועד לפגישה עם השופט.

המלצות אחרות שלנו נגעו בפיקוח על השב"כ. המלצנו כי חוקרי השב"כ, כמו הרופאים העובדים בבתי-הכלא, יהיו מזוהים בתוויות. המלצה מרכזית שלנו, אותה הבאנו גם לפגישה עם יהודית קרפ, היא להקים גוף עצמאי וחיצוני בעל פרוצדורות ברורות לטיפול בתלונות בדבר התעללות בשעת חקירה או מעצר. אנחנו סבורים כי לגוף כזה אמורות להיות סמכויות ביקור בבתי-הכלא ובאגפי השב"כ, וכי ביקורת חיצונית תסייע להמעטת השימוש בעינויים בחקירה.

אנחנו מברכים אותך על היוזמה לביקור באגפי השב"כ, ומקווים כי האינפורמציה הזו תסייע לך במשימתך. אנו מקווים כי בהמשך תוכל לסייע לארגוני זכויות אדם לקיים ביקורים תכופים במתקני כליאה ובאגפי השב"כ, בדרך לפיקוח ציבורי נאות על הנעשה שם.

בענין זה, כבר פנינו לא אחת בבקשה להתיר לנו לבקר במתקני כליאה ולהפגש עם עצירים ואסורים ללא פיקוח של נציגי הרשויות. עד כה לא נענינו בחיוב. לפיכך, אודה לך אם תוכל להפעיל את השפעתך להסדרת נוהל תקין של ביקורי נציגינו במקומות אלה.

בכבוד רב,

יזהר באר.

מנכ"ל

✓
212

ירושלים, י"ג באב התשנ"ב
12 באוגוסט 1992

(47492)

מס' תיק:

לכבוד
הועד הציבורי נגד עינויים בישראל
ת.ד. 8588
ירושלים 91083

עו"ד רוזנטל הנכבד,

הנדון: דו"ח מטעם אמנסטי אינטרנשיונל - כלא חיאם

קיבלתי את פנייתך שבנדון ואני מודה לך עליה.

אני מעריך ביותר את פעולות אמנסטי אינטרנשיונל להגנה על זכויות האדם. עדיין אינני מכיר את המצב לאשורו בהליכי החקירה או את תנאי המעצר שלגביהם יש בקורת, וכמו כן עלי ללמוד את סדרי הבקורים ותנאיהם של המשפחות או הרופאים כמצוין בפניתכם.

נושא כלא חיאם אינו מוכר לי עדיין ולפיכך אין לי תגובה לטענות שהועלו במכתבכם.

אני מקוה שבחודשים הקרובים יהיה לי מידע רב יותר באופן שאוכל לשקול אם ומתי תדרש התערבותי להגנה על זכויות האדם.

בכבוד רב,

דוד ליבאי

02-637

THE PUB
P.O.

ברשימת
With Compliments

אזיבתי הנכם,
הדברים זינעו א היצו נאחזי זיורה"ש
אזיבתי חייב ונז' אפ"ר, ומו"ר אהרן א. א. א.
בגינה

19.7.92
כ/ח/101

ל/הועד הציבורי נגד עינויים בישראל
Public Committee Against Torture in Israel (P.C.A.T.I.)

ת"ד P.O.Box 8588
ירושלים 91083
ישראל Israel

טל 02-630073
פקס 02-637635

משרד המשפטים
לשבת השבת

דואר נבנס
23-07-1992
46061

מס' _____
נומרוס _____
תיק _____

א.נ.א

א.נ.א

הנדון: דוח מטעם אמנסטי אינטרנשיונל
"ישראל ודרום לבנון - עצורי
כלא חיאס: עינויים ובידוד"

1. קבלנו לאחרונה העתק הדו"ח הנ"ל, המצביע על מעורבות פעילה של ישראל במהלך חקירה ועינויי עצורים.
2. פרטי הדו"ח בודאי ידועים לך.
3. ככל הנראה, מעורבותה של ישראל פחתה אחרי 1988, אך לא הופסקה.
4. הועד הציבורי נגד עינויים מצטרף לקריאתה של אמנסטי:

- א. להפסיק לאלתר כל העינויים.
- ב. לאפשר ביקורי הצלב האדום במקום.
- ג. לאפשר ביקורי משפחה וביקור רופא.
- ד. להבהיר מצבם המשפטי של העצורים.

הועד הציבורי נגד עינויים בישראל

ת"ד 8588 ירושלים 91083, ישראל, טל' 02-630073 פקס' 02-637635

THE PUBLIC COMMITTEE AGAINST TORTURE IN ISRAEL (P.C.A.T.I.)

P.O.B. 8588 JERUSALEM 91083, ISRAEL, TEL. 02-630073 FAX. 02-637635

תאריך: 19.7.92
מספר: כ/ח/101

לכבוד
מר דוד ליבאי
שר המשפטים
הכנסת, ירושלים

דואר נכנס

23-07-1992

46061

מס' _____

תאריך _____

תיק _____

א.נ.נ.

הנדון: דוח מטעם אמנסטי אינטרנשיונל
"ישראל ודרום לבנון - עזורי
כלא חיאס: עינויים ובידוד"

1. קבלנו לאחרונה העתק הדו"ח הנ"ל, המצביע על מעורבות פעילה של ישראל במהלך חקירה ועינויי עזורים.
2. פרטי הדו"ח בודאי ידועים לך.
3. ככל הנראה, מעורבותה של ישראל פחתה אחרי 1988, אך לא הופסקה.
4. הועד הציבורי נגד עינויים מצטרף לקריאתה של אמנסטי:
 - א. להפסיק לאלתר כל העינויים.
 - ב. לאפשר ביקורי הצלב האדום במקום.
 - ג. לאפשר ביקורי משפחה וביקור רופא.
 - ד. להבהיר מצבם המשפטי של העזורים.

5. העובדה כי עצורים מכלא חיאס שוחררו בעקבות מידע שנמסר אודות חיילי צה"ל אשר עדיין נעדרים, מעלה חשד כבד למעורבותה של המדינה בנעשה בכלא. הצעות שהועלו לשיחרורם של עצורי כלא חיאס תמורת שיחרורם של נעדרים ישראלים, מצביע שוב על מעורבותה של המדינה בנעשה שם. עובדות אלו מגמדות הכחשותיה של המדינה בדבר מעורבותה.

6. בנוסף, הועד פונה בדרישה לקיים ועדת חקירה בלתי תלויה, אשר תבדוק את הנעשה לאשורו בכלא חיאס.

7. אבקש את התייחסותך.

בכבוד רב,

אנדרי רוזנטל, עו"ד

העתק: אמנסטי אינטרנשיונל, לונדון
אמנסטי, תל אביב
"בצלם", ירושלים

ירושלים, ה' באב תשנ"ב
4 באוגוסט 1992

(46974)

מס' תיק:

2/2

לכבוד
מרים שלזינגר
יו"ר סניף אמנסטי אינטרנשיונל
ת.ד. 14179
תל אביב 61141

גב' שלזינגר היקרה,

אני מודה לך על ששלחת אלי את התרגום העברי של הקטע בדו"ח אמנסטי, המתייחס
למדינות המזרח התיכון.

אתן תשומת לב מלאה לשמירת זכויות האדם בישראל ובשטחים הנתונים לשליטתה.

בכבוד רב,
(-)
דוד ליבאי

דל/אג

15 ביולי 1992

חבר/ת כנסת נכבד/ה,

ב-9 ביולי הוגש דו"ח אמנסטי אינטרנשיונל ליו"ר הכנסת היוצאת, מר דב שילנסקי. פגישה זו, שהפכה למעין מסורת, משקפת את חשיבות הקשר בין פעולותיו של הארגון הגדול בעולם להגנה על זכויות האדם לבין בית-המחוקקים של מדינת ישראל.

הריני מתכבדת להעביר לך בזאת את התרגום העברי של אותו קטע בדו"ח המתייחס למדינות המזרח התיכון. הדו"ח המלא, הרואה אור בשפות שונות, הינו מסמך רחב-היקף ועדכני המתייחס למצב זכויות האדם ב-142 מדינות ולהתפתחויות בתחום האמנות והחוקים המשמשים להגן על זכויות אלו.

אנו בסניף ישראל של אמנסטי אינטרנשיונל מקווים כי בין הנושאים הרבים הממתינים לטיפול של הכנסת ה-13 יתפוס נושא זכויות האדם את המקום הראוי לו ויעבור כחוט השני בכל החלטותיה ופעולותיה.

אני מתכבדת לאחל לך ולכנסת המתחדשת את מרב ההצלחה בתפקיד.

בכבוד רב,

מר'א ספי'ני

מרים שלזינגר

יו"ר

סניף ישראל

אמנסטי אינטרנשיונל